

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
ÕIGUSTEADUSKOND

Karistusõiguse osakond

Hedi Kade

**KOLMANDA ISIKU ÕIGUSTEGA KAETUD VARA
KONFISKEERIMINE VÕI SELLE ASENDAMINE**

Magistritöö

Juhendajad

Rauno Kiris

Prof. Jaan Sootak

Tartu

2018

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. KOLMANDA ISIKU VARA KONFISKEERIMINE VÕI SELLE ASENDAMINE	11
1.1. Konfiskeerimisest üldiselt	11
1.1.1. Konfiskeerimise instituut	11
1.1.2. Konfiskeerimise objekt	14
1.1.3. Kolmas isik konfiskeerimisotsustuse adressaadina	16
1.1.4. Proportsionaalsuse põhimõte	18
1.2. Konfiskeerimine ja selle asendamine	21
1.2.1. Kolmandalt isikult konfiskeerimise liigid ja eeldused	21
1.2.1.1. Kuriteo toimepanemise vahendi, vahetu objekti ja kuriteo ettevalmistamiseks kasutatud aine või eseme konfiskeerimine kolmandalt isikult (KarS § 83)	22
1.2.1.2. Kuriteoga saadud vara konfiskeerimine kolmandalt isikult (KarS § 83 ¹)	25
1.2.1.3. Laiendatud konfiskeerimine kolmandalt isikult (KarS § 83 ²)	27
1.2.2. Konfiskeerimise asendamine (KarS § 84)	30
1.3. Konfiskeerimise toime (KarS § 85)	34
1.4. Konfiskeerimismenetlus	35
2. KOLMANDA ISIKU ÕIGUSTEGA KAETUD VARA KONFISKEERIMISEL ESINEVAD KITSASKOHAD	37
2.1. Kolmanda isiku omandis oleva ning kuriteoga saadu arvelt parendatud vara konfiskeerimise võimatus	37
2.2. Juriidilisest isikust kolmas isik	42
2.2.1. Juriidilisest isikust kolmanda isiku teadma pidamine ja vaba tahe	42
2.2.2. Juriidilise isiku lõpetamine, ühinemine või jagunemine	46
2.3. Kolmandalt isikult konfiskeeritav vara peab pärinema konkreetsest kuriteost	48
2.4. Konfiskeerimisega konkureerivad nõuded	51

2.4.1. Näilik nõue	51
2.4.2. Hüpoteek konkureeriva nõudena	54
2.5. Kolmandalt isikult vara konfiskeerimisel kolmanda isiku õigused	57
KOKKUVÕTE	61
CONFISCATION OR REPLACEMENT OF ASSETS COVERED BY THIRD PARTY RIGHTS. Summary	67
KASUTATUD LÜHENDID	72
KASUTATUD MATERJALID.....	74

SISSEJUHATUS

Ükski kuritegu ei tohi end ära tasuda. Tegemist on rahvusvaheliselt tunnustatud ning idealistlikult sõnastatud põhimõttega, mille absoluutsuse tagamine on püüdmatu. Seda seetõttu, et kõiki võimalikke viise kuriteo toimepanemiseks ja selle arvelt saadu äratarvitamiseks või peitmiseks ei ole võimalik ette näha. On ju iga kaasus teisest erinev ning ühiskonna muutudes muutuvad ka selles ühiskonnas toimepandavad kuriteod. Nimetatud põhimõttel on siiski ka realistlikum väljund – takistada kuritegelikul teel rikastumist ja uute samalaadsete kuritegude toimepanemist (organiseeritud kuritegevus¹). Seda on võimalik saavutada konfiskeerimise abil. Kuritegeliku vara konfiskeerimine on vahend võitluses organiseeritud ja raske kuritegevuse vastu ning see on Euroopa Liidu strateegiline prioriteet². Muu hulgas on konfiskeerimisel hoiatav³ eesmärk. Ühiskond peab tajuma, et kuriteole ei järgne üksnes karistus, vaid ka kuriteovahendi ja kuriteo toimepanemise tulemusena saadu konfiskeerimine. Sama on väljendatud Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) lahendis *Rummi vs. Eesti*, milles on selgitatud, et kuriteoga saadud vara konfiskeerimise otsus on üldistes huvides, kuna see on hoiatus neile, kes kaaluvad kuriteo sooritamist ja ühtlasi garanteerib see, et kuritegevus ei tasu ära.⁴ Seega on kuriteoga saadu konfiskeerimine asendamatu ja rahvusvaheliselt tunnustatud vahend võitluses organiseeritud kuritegevusega, mida õigustab õigusmaastikul üldtuntud põhimõte, mille kohaselt ei tohi kuriteo toimepanemine ennast ära tasuda.⁵

Konfiskeerimine on vahend, mille abil on riigil võimalik ära võtta toimepanijalt või kolmandalt isikult kuriteo toimepanemise vahend või selle tulemusena saadu. Konfiskeerimise üldmõistena on leitud, et see tähistab isiku vara tahtevastast tasuta äravõtmist.⁶ Selleks, et konfiskeerimine oleks vajalikke tulemusi andev ehk tagaks rahvusvaheliselt tunnustatud põhimõtet ja selle taga

¹ “Üks tõhusaim vahend organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses on selle tegevusala tulude vähendamine.” – vt. M.-L. Sõöt. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seletuskiri, lk 42. – Arvutivõrgus: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/seletuskiri_kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf (19.04.2018).

² Seletuskiri Vabariigi Valitsuse protokollilise otsuse eelnõu juurde Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi kohta, mis käsitleb kriminaaltulu arestimist ja konfiskeerimist Euroopa Liidus, lk 1. – Arvutivõrgus: Eelnõu toimiku number: 12-0545 – <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/153f19ff-14d8-45b6-8f0c-d03d5230c32b> (23.01.2018).

³ European Commission. Migration and Home Affairs. Policies. Confiscation & Asset Recovery. – Arvutivõrgus: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/confiscation-and-asset-recovery_en (01.04.2018)

⁴ EIKo 15.01.2015, 63362/09, *Rummi vs Eesti*, p 103.

⁵ Seletuskiri karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde. SE 468, lk 2. – Arvutivõrgus: [https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/68318689-1151-40bd-b2c1-b371b2a37dee/Karistusseadustiku%20ja%20kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seaduse%20eeln%C3%B5u%20\(468%20SE%20II\)](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/68318689-1151-40bd-b2c1-b371b2a37dee/Karistusseadustiku%20ja%20kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seaduse%20eeln%C3%B5u%20(468%20SE%20II)) (23.01.2018) (*edaspidi: SE 468 seletuskiri*).

⁶ RKÜKo 3-1-1-37-07, p 21.3.

olevaid eesmärke, on vajalik, et selle vahendi kasutamine oleks võimalik. See tähendab, et konfiskeerimise aluseid peab vajaduse tekkimisel või lahendamata probleemi ilmnemisel kaasajastama, täiendama, muutma või kohandama, sest selle kriminaalõiguses sätestatud vahendi abil peab olema võimalik takistada kuritegelikul teel rikastumist ja uute samalaadsete kuritegude toimepanemist.

Kuid selleks, et riik saaks olla kuriteo toimepanemiseks kasutatud vahendi või kuriteoga saadud vara konfiskeerimisel edukas, peavad konfiskeerimise kohaldamiseks ja selle otsustamiseks olema sobivad õiguslikud alused, kuivõrd konfiskeerimine eeldab üldjuhul koosseisupärast, õigusvastast ja süülist tegu⁷ ning tegemist on omandipõhiõiguse riivega. Eesti õigussüsteemis on konfiskeerimine ja selle rakendamise viisid reguleeritud karistusseadustiku⁸ (edaspidi: *KarS*) seitsmendas, muude mõjutusvahendite peatükis. Konfiskeerimise objekte võib tinglikult ning konfiskeerimise regulatsiooni arvestades jagada kolmeks: süüteo toimepanemise vahend ja vahetu objekt, süüteoga saadud vara ning kuriteoga saadud vara. Kui konfiskeerimisele kuuluv vara on võõrandatud, ära tarvitatud või selle äravõtmine pole muul põhjusel võimalik või otstarbekas, on võimalus konfiskeerimise asendamiseks. Sellisel juhul võib kohus välja mõista summa, mis vastab konfiskeerimisele kuuluva vara väärtusele. Konfiskeerimise ja selle asendamise aluseid kohaldatakse kriminaalkonfiskeerimisena, s.o üksnes süüteomenetluse raames, kui menetleja on tuvastanud konkreetse isiku süülise teo või teatud seadusest tulenevatel juhtudel vähemalt õigusvastase teo.⁹ Kõiki nimetatud konfiskeerimise objekte on võimalik konfiskeerida ka kolmandalt isikult, kuid üksnes juhul, kui on täidetud karistusseadustiku konfiskeerimise regulatsioonis nimetatud kolmanda isiku vara konfiskeerimisele kehtivad eeldused. Konfiskeeritud vara läheb *KarS* § 85 lg 1 kohaselt riigi omandisse või saadetakse konfiskeeritud vara rahvusvahelises lepingus sätestatud juhtudel ja korras tagasi mõnele välisriigile. Eesti õiguses kehtiva konfiskeerimise regulatsiooni alused on kooskõlas ja paljuski üle võetud Euroopa Liidu õigusaktidest. Neist olulisemad on rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsioon¹⁰ ning Eesti õigusesse üle võetud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/42/EL kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus¹¹. Rahvusvaheliselt

⁷ J. Sarv – J. Sootak, P. Pikamäe (koost). Karistusseadustik. Komm vlj. 4. vlj. Tallinn: Juura 2015, § 83, p 5. (edaspidi: *KarSK 2015*)

⁸ Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 30.12.2017, 29.

⁹ J.Sarv – *KarSK 2015*, § 83, p 4.

¹⁰ Rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsioon. 8. novembril 1990. a Strasbourg. – RT II 2000, 7, 41. Eesti Vabariigi poolt Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni ratifitseerimise seadus on vastu võetud 04.12.2002.

¹¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/42/EL kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus. – Arvutivõrgus: eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2014:127:FULL&from=ET (31.03.2018).

reguleerib konfiskeerimisega seonduvat rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon¹². Kõik nimetatud õigusaktid taotleavad sama eesmärki – takistada kuritegevuse ära tasumist.

Konfiskeerimine on tulemuslik, kui see täidab eesmärki, milleks on takistada kuriteo toimepanemisega rikastumist. Muu hulgas on leitud, et konfiskeerimisalast regulatsiooni saab pidada efektiivseks siis, kui see:¹³

- toimib üldpreveniivse hoiatusena, kuna majanduslik kasu on organiseeritud kuritegevuse toimepanemise põhieesmärk;
- võimaldab jätta kuritegelikud ühendused ja grupeeringud ilma kuritegeliku käitumise jätkamiseks vajalikust kapitalist;
- takistab organiseeritud kuritegevust sekkumast legaalsesse majandustegevusse.

Kuna konfiskeerimisel on tugev mõju kuritegevuse takistamisele ja ennetamisele, samuti legaalse majandusekäibe säästmisele, siis on sellest tulenevalt tegemist ühiskonna eri valdkondades tähelepanuväärse teemaga. Konfiskeerimise ja selle asendamise valdkonna küsimuste ja probleemidega tegelevad regulaarselt Riigiprokuratuur, Politsei- ja Piirivalveamet, Justiitsministeerium, samuti Euroopa Liidu organisatsioonid. Kuna tegemist on konfiskeerimise regulatsiooni ja selle aluste rakendamisega tihedalt puutes olevate organisatsioonidega, siis sellest tulenevalt kajastatakse konfiskeerimisega seonduvat ka avalikult. Puudutatakse nii konfiskeerimise üldisi õigustavaid põhimõtteid ja konfiskeerimise eesmärke kui selle toimet. Samuti kajastavad konfiskeerimisega seonduvat ka meediaväljaanded, kuivõrd konfiskeerimise näol on tegemist ühiskonnale huvipakkuva teemaga. Rohkem kõneainet pakuvad teiste konfiskeerimise alateemade kõrval kindlasti omandipõhiõigust enim riivavad konfiskeerimised nagu kriminaaltulu laiendatud konfiskeerimine või segapäritoluga vara konfiskeerimine. Konfiskeerimise aktuaalsus on muuhulgas seotud sellega, et riik peab tagama, et konfiskeerimine kriminaalmenetluses oleks efektiivne. Ühiskonnale peab olema tajutav, et ükski kuritegu ei tasu ennast ära ja et konfiskeerimisel on preventiivne ja hoiatav mõju. Üldpreveniivsena on konfiskeerimise eesmärk näidata ühiskonnale, et õigushüve kahjustava teo arvelt saadu kuulub ära võtmisele

¹² Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon. – RT II 2003, 1, 1.

¹³ TRANSCRIM'i, Trento Ülikooli Uurimiskeskuse ja Palermo Ülikooli koostöös 2001.a valminud uuringu "The Seizure and Confiscation of the Proceeds of Crime in the European Union Member States: What Works, What Does Not And What Is Promising" lõpparuanne (viidatud: Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, kohtutäituri seaduse, karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, riigi õigusabi seaduse ja täitemenetluse seadustiku muutmise seaduse juurde. 972 SE, lk 10. – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/download/4a62e50f-6bb4-3fa0-b81a-86fd6afd5d5d> (17.02.2018) (*edaspidi: SE 972 seletuskiri*));

ning eripreventiivne eesmärk on mõjutada normirikkujaid.¹⁴ Nii peaks see maandama ahvatlust panna toime kuritegu eesmärgiga selle arvelt rikastuda. Kuid kui konfiskeerimine ei ole võimalik, võib selle tulemusena tekkida ühiskonnas arusaam, et kuriteo toimepanemine tasub end ära, sest nii on võimalik rikastuda. Mistõttu on pidev huvi konfiskeerimisega seonduvalt neil, kes tunnetavad ohtu selles, et nende vara võidakse konfiskeerida – kuriteo toimepanijatel. Kui need isikud tajuvad, et konfiskeerimine ei ole mingil juhul võimalik, siis põhjustab see omakorda sellise puudujäägi ära kasutamise – eesmärgil rikastuda. Seetõttu on konfiskeerimise ja selle asendamise ning kohaldamise õiguslike aluste näol tegemist aktuaalse teemaga. Kuritegelikul teel saadu konfiskeerimine ei ole aktuaalne ainult Eesti õiguses vaid tegemist on Euroopa Liidus pidevalt tähelepanu alla oleva teemaga, kuivõrd eesmärk on võidelda kuritegevusega parimal võimalikul viisil. See tähendab, et eesmärk peab olema võtta ära toimepanijatelt iga selline majanduslik kasu, mis on saadud ebaseaduslikust tegevusest, s.o kuritegelikul teel saadud varalised vahendid.¹⁵

Muu hulgas on oluline ja põhjendatud, vara säilimist silmas pidades, õigeaegselt reageerida ja vara arestida konfiskeerimise või selle asendamise tagamiseks kriminaalmenetluse võimalikult varajases staadiumis.¹⁶ See on oluline, kuna toimepanijad asuvad enamasti kuritegelikul teel saadut või kuriteo toimepanemise vahendit peitma, võõrandama või ära tarvitama. Tihti asutakse vara peitma kolmanda isiku varjus, eesmärgil mitte ilma jääda kuritegelikul teel saadust. Kurjategijad võõrandavad oma vara konfiskeerimise vältimiseks sageli asjast teadlikule või enesega puutes olevale kolmandale isikule niipea, kui nende suhtes algatatakse kriminaaluurimine.¹⁷ Nimetatud kolmandateks isikuteks saavad olla nii füüsilised kui ka juriidilised isikud ning nende varjus kuriteoga saadud vara peitmise viise on mitmeid. Näiteks on võimalik kuriteoga saadud vara ära tarvitada, rahuldades selle arvelt võlausaldaja nõue, kuid kui kolmas isik asub näilikult võlausaldajaks ning tema esitatud näilik nõue rahuldatakse kuriteoga saadu arvelt, siis on tegemist kolmanda isiku varjus kuritegelikul teel saadu peitmisega. Samuti kasutatakse ära seaduse sõnastust ning välditakse olukorda, kus kolmas isik omandaks midagi toimepanija arvel. Näiteks parendatakse kolmandale isikule kuuluvat vara,

¹⁴ J. Sootak. Eetilised valikud ja karistusõigus. lk 3. – Arvutivõrgus: <https://www.eetikakeskus.ut.ee/sites/default/files/eetikakeskus/files/Eetilised%20valikud%20karistus%C3%B5igus.pdf> (19.04.2018).

¹⁵ Confiscation of criminal and illegal assets: European perspectives in combat against serious crime. Policy Paper, lk 2–3. – Arvutivõrgus: www.confiscation.eu/site/wp-content/uploads/2015/03/Policy_Paper_EN_web.pdf (03.03.2018).

¹⁶ K.-C.Kruusmaa, M.Kärner, Majanduskuritegude menetluspraktika analüüs. Võrguteavik. Tallinn: Justiitsministeerium 2015, lk 14. – Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/majanduskuritegude_menetluspraktika_analuus.pdf

¹⁷ SE 468 seletuskiri, lk 3.

mis tähendab, et kolmas isik ei omanda midagi toimepanija arvelt, kuid tema vara väärtus suureneb. Nii muutub konkreetset kuriteoga saadud vara kolmandalt isikult konfiskeerimine võimatuks.

Vara konfiskeerimine kolmandalt isikult on reguleeritud võrdlemisi kitsalt ning sobivate materiaalõiguslike aluste kohaldamine võib osutada seetõttu piiratuks või keerukaks. Kolmandale isikule kuuluvat vara saab konfiskeerida üksnes siis, kui konfiskeerimine vastab KarS § 83 lg-s 3, § 83¹ lg-s 2 ja § 83² lg-s 2 sätestatule. Lisaks tuleb tähele panna, et kolmanda isiku vara konfiskeerimise võimalus puudutab üksnes kuriteoga vahetus puutumuses olevat, seega §-des 83–83² nimetatud vara.¹⁸ Rohkem aluseid kolmanda isiku vara konfiskeerimiseks või selle asendamiseks kehtiv karistusseadustik ette ei näe.¹⁹ Seega peab riik, vara kolmandalt isikult konfiskeerimisel, olema edukas suhteliselt piiratud vahenditega.

Kuna kolmanda isiku varjus kuritegelikul teel saadu või kuriteo toimepanemise vahendi peitmine on võimalik ja osutub sageli kuriteo toimepanijatele soodsaks ning edukaks viisiks, siis on sellest lähtuvalt püstitatud uurimisprobleem: kolmanda isiku kaudu on võimalik kuriteo arvelt rikastuda. Sellest tulenevalt on käesoleva töö eesmärk hinnata, kas ja kui tõhusalt suudab kehtiv konfiskeerimise regulatsioon reageerida juhtumitele, kus kuriteoga saadud vara peitmiseks on kasutatud kolmandat isikut ning kas on võimalik konfiskeerida kolmanda isiku õigustega kaetud vara. Töös püstitatud eesmärgi saavutamist toetab vastuse andmine uurimisküsimusele, kas kriminaalõiguse regulatsiooni järgi on kolmanda isikuga seoses vara konfiskeerimise alused piisavad tagamaks kuriteoga rikastumise vältimist.

Võttes arvesse, et käesoleva töö eesmärk on otseselt seotud kolmandalt isikult kuriteoga saadud vara konfiskeerimise regulatsiooniga Eesti õiguses, siis sellest tulenevalt kasutatakse uuritava probleemi lahendamisel analüütilist meetodit, s.o käsitlust üldiselt üksikule. See tähendab, et selleks, et hinnata kas kolmanda isiku varjus on võimalik kuriteo arvelt rikastuda või on kolmanda isiku õigustega kaetud vara konfiskeerimise alused piisavad tagamaks kuriteoga rikastumise vältimist, avatakse töös esmalt konfiskeerimise instituut koos kolmandalt isikult konfiskeerimisel oluliste põhimõtete või mõistetega. Seejärel võetakse vaatluse alla kehtiv kolmandalt isikult konfiskeerimise regulatsioon. Nii antakse lugejale ülevaade kolmanda isiku suhtes kriminaalmenetluses kohaldatavatest konfiskeerimise alustest. See on vajalik tagamaks edasises töös esitatavate kolmanda isiku õigustega kaetud vara konfiskeerimisel esinevate probleemide jälgitavus. Töös esitatud probleemide juures antakse muu hulgas hinnang, kas tegemist on lahendatavate või erinevatel põhjustel paratamatute probleemidega. Lähtuvalt

¹⁸ RKKKm 3-1-1-102-12, p 14, toetavalt vt ka J.Sarv – KarSK 2015, § 83, p 7.4.

¹⁹ RKKKm 3-1-1-102-12, p 10.

käesoleva töö uurimisprobleemist ja eesmärgist, samuti võttes arvesse, et asenduskonfiskeerimise kohaldamine on võimalik konfiskeerimise objektist lähtuvalt üldjuhul kuriteo puhul (v.a süüteo saadud vara KarS § 83¹ tähenduses), siis käsitletakse töös kolmanda isiku õigustega kaetud vara konfiskeerimist ning sellega kaasnevat probleeme üksnes kriminaalmenetluse kontekstis.

Uurimiseeesmärgi saavutamiseks on töö jagatud kaheks peatükiks. Esimeses peatükis antakse alapeatükkideks jaotatuna ülevaade kolmandalt isikult konfiskeerimisega seonduvatest olulistest mõistetest ja konfiskeerimise alustest. Avatakse konfiskeerimise instituut, konfiskeerimise objekt, kolmas isik kui konfiskeerimisotsustuse adressaat ja proportsionaalsuse põhimõte. Samuti selgitatakse konfiskeerimismenetluse mõtet ja olemust. Esimene peatükk on vajalik, et hinnata kehtiva regulatsiooni taustal kolmanda isiku õigustega kaetud vara konfiskeerimisel esinevat probleeme. Muuhulgas on esimene peatükk ettevalmistava iseloomuga käesoleva töö teises peatükis tõstatatud uurimisprobleemide ees, andes ülevaate sellest, kuna ja millistel õiguslikel alustel on kolmanda isiku õigustega kaetud vara konfiskeerimine või selle asendamine võimalik.

Töö teises peatükis esitatakse praktikas esinevat sisulisi probleemkohti seoses kriminaalmenetluses kolmanda isiku õigustega kaetud vara konfiskeerimisega. Sellisteks probleemkohtadeks on viisid, mille abil on võimalik toimepanijal kolmanda isiku varjus kuriteoga saadud vara peita, eesmärgil sellest mitte ilma jääda. Võimalike vara peitmise viisidena analüüsitakse käesoleva töö teises peatükis: kolmanda isiku omandis oleva ning kuriteo arvelt parendatud vara konfiskeerimise võimatust, käsitletakse kolmandast isikust võlausaldajate kaudu vara peitmise viise, juriidilise isiku õigusliku vormi lõppemise või muutmisega seonduvalt esinevat vara peitmise viise ning analüüsitakse konfiskeerimisele kuuluvat vara saatvat reeglit, mille kohaselt peab kolmandalt isikult konfiskeeritav vara pärinema konkreetsest kuriteost. Samuti tuuakse esile kolmandale isikule tema vara konfiskeerimisel tagatud õigustega kaasnevat võivat probleeme, mis on oluline, kuna konfiskeerimise riive peab olema proportsionaalne, seega peab teine pool saama enda õigusi efektiivselt kaitsta. Koos probleemide esitamisega pakutakse võimalikke lahendusi.

Magistritöö kirjutamisel kasutatakse allikatena Riigikohtu ja ringkonnakohtute lahendeid, riigisiseseid ja Euroopa Liidu ning muid rahvusvahelisi õigusakte, samuti teemakohast õiguskirjandust, sealhulgas kommenteeritud väljaandeid. Kui õiguskirjanduse kasutamise eesmärk on leida ja tugineda töös teoreetilist laadi teemakohastele seisukohtadele, siis kohtupraktika ja Eesti õiguse kasutamise eesmärk on toetada töö sisu ja teoreetilist poolt tegelikkusega. Euroopa Liidu ja rahvusvaheliste õigusaktide käsitlemine töös on oluline,

kuivõrd neis sätestatuga peab olema kooskõlas Eesti Vabariigi kehtiv seadusandlus. Vormistamisel on juhitud professor J. Sootaki 2016. aasta juhendist Tartu Ülikooli õigusteaduskonna üliõpilastele üliõpilastööde kirjutamiseks ja vormistamiseks.²⁰

Märksõnad: kolmas isik, kriminaalmenetlus, karistusõigus, konfiskeerimine, vara, tulu, vahend.

²⁰ J. Sootak. Üliõpilastööde kirjutamise ja vormistamise juhend. 2.vlj. Tallinn: Juura 2016.

1. KOLMANDA ISIKU VARA KONFISKEERIMINE VÕI SELLE ASENDAMINE

1.1. Konfiskeerimisest üldiselt

1.1.1. Konfiskeerimise instituut

Eesti õiguses oli kuni 31. august 2002. a kehtinud kriminaalkodeksi²¹ (edaspidi: *KrK*) järgi võimalik erikonfiskeerimine väga piiratud kujul. See tähendab, et kohus võis kohaldada kuriteo toimepanemise vahendi ja riista ning kuriteo läbi omandatud vara konfiskeerimist üksnes kriminaalkodeksis sätestatud viisil ja alustel, konkreetsete aluste esinemisel ja kindlate seaduses nimetatud esemete suhtes. Täiendava võimalusena oli võimalik kohaldada erikonfiskeerimise asendamist.

Alates 01. september 2002.a jõustunud karistusseadustikuga kadus seadusest erikonfiskeerimise mõiste koos selle kohaldamiseks ammendava loeteluga ja asemele tuli tahtliku süüteo toimepanemise vahendi, süüteoga saadud vara ja tsiviilkäibes keelatud eseme konfiskeerimine. Sealhulgas lubas seadus kolmanda isiku vara konfiskeerimist erandina ja üksnes siis, kui olid täidetud seadusest tulenevad alused. Seega tuleb nentida, et konfiskeerimise alused on ajas muutunud ja täienenud märgatavat. Samuti arvestades kuni 2015. aastani konfiskeerimise tulemusi²², mis olid kasvutendentsis, siis viitab see samuti, et muudatused asusid tõhusamalt tagama eesmärgi täitmist. Siiski ei ole olnud tegemist püsiva või kasvava tulemusega aastate lõikes, mis on indikaatoriks, et järelkult võib konfiskeerimise alustes jätkuvalt esineda vajakajäämist.

Kehtiva õiguse järgi on konfiskeerimine muu karistusõiguslik mõjutusvahend, mis on reguleeritud KarS 7. peatüki §-dega 83-85. Konfiskeerimise kui üldmõiste all paikneb omakorda kaks karistusõiguslikku instituuti olenevalt sellest, kas ära võetakse süüteo toimepanemisel kasutatud ese (KarS § 83) või süüteoga saadud vara (KarS §-d 83¹ - 83²), misjärel konfiskeeritu läheb riigi omandisse või saadetakse rahvusvahelises lepingus sätestatud

²¹ Kriminaalkodeks. RT 1992, 20, 288 ... kehtivuse lõpp: 31.08.2002.

²² P. Lindsalu. Konfiskeerimiste ülevaade 2015. – Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/konfiskeerimiste_ulevaade_2015.pdf (13.04.2018).

juhtudel tagasi (§ 85).²³ Vastavalt on süüteo toimepanemisel kasutatud eseme puhul tegemist kas toimepanemise vahendi või vahetu objektiga ja süüteoga saadud vara puhul on tegemist süüteo toimepanemisega saadud mistahes tulu või kasuga. Kriminaalmenetluses süüteo toimepanemise vahendi, vahetu objekti või süüteoga saadud vara konfiskeerimine või konfiskeerimise asendamine on võimalik kas kriminaalasja lahendamisel süüdimõistvat kohtuotsust tehes või kriminaalmenetluse seadustiku²⁴ (edaspidi: *KrMS*) 16¹. peatükis sätestatud korras kuriteoga saadud vara konfiskeerimise menetluses, mille eelduseks on eelneva süüdimõistva otsuse olemasolu.²⁵

Karistusõiguse süsteemi seisukohalt kujutab konfiskeerimine enamasti mittekaristuslikku mõjutusvahendit, mille sisu on süüdimõistetule või erandina ka kolmandale isikule kuuluva eseme või kuriteoga saadud vara äravõtmine ehk tasuta võõrandamine.²⁶ Kuigi konfiskeerimine ei ole formaalselt karistus, on süüteo toimepanijalt süüteovahendi konfiskeerimise näol tegemist süüdlasele teatud mõttes etteheitega oma vara väärkasutamise eest ning samas ka tema edasise käitumise suunamise vahendiga. See tähendab, et mitte alati ei ole konfiskeerimine üksnes mittekaristuslik mõjutusvahend, vaid esineb juhtusid, kui saab osaliselt jaatada konfiskeerimise karistuslikku mõju. Samuti viidatakse konfiskeerimisele, kui ennetavale vahendile, kuivõrd konfiskeerimise kohaldamisega on võimalik kõrvaldada tekkida võivat ohuolukorda²⁷. See tähendab, et konfiskeerides joobeseisundis mootorsõidukit juhtinud isikult teo toimepanemisel kasutatud mootorsõidukit, on võimalik leevendada tõenäosust, et isik paneb sama teo toime uuesti.

Kuid kui konfiskeerimise eripreventiivne eesmärk on võtta süüdlaselt ainelised vahendid ja tegutsemisvõimalused, et takistada teda uute kuritegude toimepanemisel või kuriteoga saadud vara nautimisel²⁸ siis samal ajal on materiaalõiguse küljest vaadatuna konfiskeerimisel karistuse tunnused. Seda seetõttu, et esiteks kehtivad konfiskeerimisele samad eeldused, mis süüteo koosseisu puhul ja teiseks on tihti konfiskeerimise mõju isikule tuntav läbi varast ilma jäämise, seega karistusena. Eriti ilmekalt joonistub karistuslik iseloom välja siis, kui konfiskeerimisele kuulub selline ese, mis ei ole tsiviilkäibes keelatud või on kergesti asendatav, sest sellisel juhul on keeruline põhistada konfiskeerimise ennetavat eesmärki. Sarnast

²³ J. Sootak – J.Sootak, P.Pikamäe (koost). Karistusseadustik. Komm vlj.. 3. vlj. Tallinn: Juura 2009, § 83, p 1. (edaspidi: *KarSK 2009*)

²⁴ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 05.12.2017, 8.

²⁵ R. Kiris. Vara konfiskeerimine ja arestimine. Riigikohtu praktika ülevaade. Tartu: 2014, lk 11.

²⁶ J. Sootak – *KarSK 2009*, § 83, p 2.

²⁷ RKÜKo 3-1-1-37-07, p 13, toetavalt vt ka J. Sootak – *KarSK 2009*, § 83, p 2.

²⁸ RKÜKo 3-1-1-37-07, p 13, toetavalt vt ka J. Sootak – *KarSK 2009*, § 83, p 2.

seisukohta on väljendatud ka õiguskirjanduses.²⁹ Teisalt jälle, on keeruline tugineda konfiskeerimise karistuslikule mõjule juhul, kui konfiskeeritakse tsiviilkäibes keelatud ese, sellisel juhul on tegemist ühiskonda säästva, ohuolukorda ennetava meetmega. Samas on Euroopa Nõukogu raamotsuses, mis käsitleb kuritegevusega seotud tulu, kuriteovahendite ja omandi konfiskeerimist on konfiskeerimise mõiste kohta selgitatud, et see on karistus või meede, mille kohus määrab pärast kuriteoga või kuritegudega seotud menetlust ning mille tagajärjeks on vara lõplik äravõtmine.³⁰ Seega on konfiskeerimise puhul korraka tegemist sellise instituudiga, mis materiaalõiguslikult ja olemuselt justkui vastab karistusele, kuid seda pigem ei loeta karistuseks vaid karistusõiguslikuks meetmeks või mõjutusvahendiks. Siiski kuna esineb kaasuseid, kus konfiskeerimisel on kõiki asjaolusid arvestades tuntavalt tugevamalt olemas karistuse tunnused on põhjendatud ka vastakad seisukohad. Otsustamaks, kas tegemist on karistusliku loomuga konfiskeerimisega või pigem mitte on Riigikohtu üldkogu leidnud, et süüteo toimepanemise vahendi süüteo toimepanijalt konfiskeerimine tugineb ühtlasi ka isiku süül ja isikult tema teo toimepanemisel kasutatud eseme äravõtmisega väljendatakse muuhulgas hukkamõistu tema poolt toimepandud teo eest.³¹ Seega on arusaadav, miks on leitud, et konfiskeerimise kui formaalselt mõjutusvahendi, kuid materiaalses mõttes karistuse paiknemine karistusseadustiku 7. peatükis "Muud mõjutusvahendid" on põhjendatav sellega, et konfiskeerimine ei oma alati karistuslikku mõju.³² Sellega seoses tuleb tähelepanu pöörata asjaolule, et kuna konfiskeerimise puhul saab rääkida materiaalses mõttes karistusest, siis peavad konfiskeerimise kohaldamisel olema tagatud põhiõiguslikud garantiid ka nende riiklike sunnivahendite kohaldamisel, mida ei ole formaalses karistusõiguses karistusena sätestatud, kuid mis on materiaalselt käsitatavad karistusena.³³

Konfiskeerimise kontekstis saab rääkida sellistest põhiseaduslikest garantiidest nagu omandipõhiõigus, mille kohaselt on igaühe omand puutumatu (Eesti Vabariigi põhiseaduse³⁴ (edaspidi: PS) § 32) ja konfiskeerimine on omandipõhiõiguse riive ning proportsionaalsuse põhimõttest (PS § 11), mille kohaselt tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega ja individuaalvastutuse põhimõttest (KarS § 2 lg 2), mis konfiskeerimise puhul rakendub, kuna iga asjassepuutuva isiku vastutus või seotus süüteoga peab olema konkreetselt välja selgitatud.

²⁹ G.Stessens. Money Laundering: A New International Law Enforcement Model. Cambridge University Press: 2000, lk 45.

³⁰ Euroopa Nõukogu raamotsus 2005/212/JSK, 24. veebruar 2005, mis käsitleb kuritegevusega seotud tulu, kuriteovahendite ja omandi konfiskeerimist – ELT L 68/49, Art 1.

³¹ RKÜKo 3-1-1-37-07, p 21.1.

³² *Ibid*, p 21.3

³³ *Ibid*, p 21.2.

³⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 15.05.2015, 2.

Konfiskeerimise peamine eesmärk on lähtuda üldisest põhimõttest, et kuritegu ei tohi end ära tasuda ja selle sama põhimõttega koos peab olema riigi eesmärk töötada konfiskeerimise instituuti kasutades vastu kuritegelikul teel saadud rahaliste vahendite legaalsesse majanduskäibesse jõudmisele. See tähendab, et riik ilma konfiskeerimise instituudita oleks ka võimekuseta selle vastu võidelda, seda takistada. Konfiskeerimine on oluline õiguslik vahend, tagamaks, et kuritegelikul teel saadud vara ja tulu arvelt ei oleks võimalik toimepanijal rikastuda.³⁵

1.1.2. Konfiskeerimise objekt

Seadusest tulenevalt on kriminaalmenetluses konfiskeerimise objektiks kas kuriteo toimepanemise vahend, kuriteo toimepanemise vahetu objekt või kuriteoga saadud vara³⁶ (KarS § 83-83¹). Täiendavalt on võimalik laiendatud konfiskeerimine, mis on võimalik üksnes eeldatava³⁷ kuriteoga saadud vara (KarS § 83²) osas. Seda, milliseid esemeid saab ja võib täpsemalt konfiskeerida, samuti selleks kuidas konfiskeerimisele kuuluvaid objekte õiguslikus mõttes nimetada, tuvastada või sisustada, tuleb appi võtta karistusõiguse kõrvale tsiviilõigus. Seda põhjusel, et õigussüsteemi terviklikkuse põhimõtet arvesse võttes tuleks karistusõiguses tsiviilõigusliku päritoluga mõisteid üldjuhul sisustada tsiviilõiguslikest arusaamadest lähtuvalt.³⁸ See tähendab, et konfiskeeritavad objektid saavad olla tsiviilseadustiku üldosa seaduse³⁹ (edaspidi: *TsÜS*) §-s 48 nimetatud esemed – need on asjad, õigused ja muud hüved, mis võivad olla õiguse objektiks. Sealhulgas saab esemena käsitleda sellist hüve, mis võib alluda õiguslikule valitsemisele ning esemeks on kõik see, mida subjektid saavad omada ja omandada – kõik see, mis saab olla käibe objektiks ehk mida saab ja võib isik käsutada.⁴⁰ Esemeliigituse alla käivad lisaks asjadele veel ka nõuded.⁴¹ Seega liigituvad konfiskeeritava objektina kõik esemed, mille kuuluvuse üle saab käsutamise teel otsustada ja mille käsutamine on õiguslikult võimalik. Sellega seoses ja edaspidise selguse huvides on siinkohal oluline anda

³⁵ G.Stessens. Money Laundering: A New International Law Enforcement Model. Cambridge University Press: 2000, lk 29.

³⁶ Praktikas ja kõnekeeles kasutatakse kuritegelikul teel saadud vara kohta ka terminit *kriminaaltulu*.

³⁷ *Eeldatav* kuritegu – „eeldatav“ on tuletatav KarS § 83² lg 1-st, mille kohaselt, kui on alus eeldada, et isik on saanud vara kuriteo toimepanemise tulemusena või sellise vara arvel ning on täidetud muud samas sättes nimetatud eeldused, siis võib kohus käesolevas seadustikus sätestatud juhtudel konfiskeerida osa kuriteo toimepanija varast või kogu vara

³⁸ RKKKo 3-1-1-28-09, p 8.2.

³⁹ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I 2002, 35, 216 ... RT I 2002, 35, 216.

⁴⁰ P.Varul, I.Kull, V.Kõve, M.Käerdi. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2010, § 48, p 3.1. (edaspidi: *TsÜSK 2010*)

⁴¹ TsÜSK 2010, § 48 p 3.2., lk 190.

loetelu sellest, mida ei loeta esemeks. Õiguskirjanduse kohaselt ei loeta esemete alla isiksuseõigusi ega perekonnaõiguslikke õigusi, inimest ega inimkeha osi. Niisamuti ei ole õiguse esemeks sooritused, sest soorituse osas saab eksisteerida vaid nõudeõigus soorituste tegemiseks ega ka valdus, sest see on faktiline olukord – tegelik võim asja üle ja vaid valduse rikkumisest võivad tekkida nõuded.⁴² Lisaks tuleb konfiskeerimisel mitte esemete kõrval eristada selliseid esemeid, mis on käibevoimelised kuid ei ole konfiskeeritavad, kuivõrd nende konfiskeerimine oleks igal juhul ebaproportsionaalne. Näiteks on sellisteks esemeteks täitemenetluse seadustikus⁴³ (edaspidi: *TMS*) loetletud mittearestitavad asjad (*TMS* § 66) ehk küll esemed, aga selle erisusega, et tegemist on hinnanguliselt eluks vajalike esemetega, mille jäädavalt ära võtmine ei ole proportsionaalne.

KarS §-de 83, 83¹ kui § 83² alusel on võimalik konfiskeerida üksnes selline ese, mis konfiskeerimisotsustuse tegemise ajal kuulub konfiskeerimisotsustuse adressaadile.⁴⁴ See on oluline, kuna konfiskeerimine on konfiskeeritava objekti omandi või muu õiguse lõplik tahtevastane ja tasuta üleminek õiguse seniselt omajalt riigile.⁴⁵ Kusjuures, omanik võib olla iga füüsiline ja juriidiline isik ning omand on isiku s.o omaniku õigus temale kuuluvat vallata, kasutada ja käsutada. Täpsemalt nimetatakse neid isikuid, kellele kuuluvad omanikuõigused teatud õiguste suhtes – õiguste omajateks ning asjade suhtes omanikuõigusi omavaid isikuid – omanikeks.⁴⁶ Tuleb tähele panna, et kui kriminaalmenetluses otsustatakse objekti konfiskeerimine, siis on oluline, et oleks tuvastatud konkreetse konfiskeerimisele kuuluva objekti omanik või omaja. Vastasel juhul võib konfiskeerimisele kuuluva objekti omaniku mittetuvastamine kaasa tuua olukorra, kus ese konfiskeeritakse isikult, kellele see tegelikult ei kuulu, ja konfiskeerimisotsustus jääb õiguslikult tagajärjetuks, sest mitteomanikult konfiskeeritu KarS § 85 lg 1 kohaselt riigi omandisse ei lähe.⁴⁷

Seega võib konfiskeeritavaks objektiks olla⁴⁸:

- 1) asi ehk sisuliselt omand kui õigus asjale;
- 2) omandiga sarnane absoluutne õigus, nt piiratud asjaõigus, muuhulgas hüpoteek, omandireservatsiooniga võõrandamistingust tulenev ooteõigus, autori varalised õigused, kaubamärgiõigus, patendiõigus, aktsiaseltsi aktsia või osauhingu osa ehk sisuliselt nendest tulenevad õigused;

⁴² TsÜSK 2010, § 48 p 3.1.

⁴³ Täitemenetluse seadustik. – RT I 2005, 27, 198 ... RT I, 03.04.2018, 24.

⁴⁴ RKKKm 3-1-1-97-10 p 33, toetavalt vt ka J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 7.2.

⁴⁵ RKÜKo 3-1-1-37-07 p 21.3., toetavalt vt ka J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 1.

⁴⁶ I. Kull – P.Varul, I.Kull, V.Kõve, M.Käerdi, T.Puri (koost). Asjaõigusseadus I. komm vlj. Tallinn: Juura 2014, § 68, p 3.3. (edaspidi: *AÕSK 2014*)

⁴⁷ RKÜKm 3-1-2-3-12, p 59, toetavalt vt ka J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 7.2.

⁴⁸ J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 7.1.

- 3) võlaõiguslikud nõuded, nr arvelduskontol olev raha, laenulepingust tulenev laenu tagastamise nõue, lepingu täitmise nõue, alusetu rikastumise nõue.

Kõigi omandivormide kõrval on ühisomandis oleva vara konfiskeerimine tavapärasest erinev. Konfiskeerimise objektis saab olla omaniku omandis olev vara, tema omand. Kuid ühisomandi on kahele või enamale isikule üheaegselt kindlaksmääramata osades ühises asjas kuuluv omand (AÕS § 70 lg 4). See tähendab, et mõttelisi osasid ei ole omandis määratud.⁴⁹ Siiski tuleks ühisomandis oleva asja või ühisomandi osa konfiskeerimise võimalikkust jaatada.⁵⁰ Kui toimub ühisomandis oleva asja konfiskeerimine ning kui konfiskeerimisotsust ei tehta kõigi ühisomandike suhtes, muutub riik konfiskeerimisotsustuse jõustumisel asja ühisomanikuks⁵¹ astudes õigussuhtesse konfiskeerimisotsustuse adressaadiks olnud ühisomaniku asemele⁵². Selliseks kujunenud ühisomandiga kaasneb aga riigil probleem ühisomandis oleva vara käsutamisel, kuna ühisomandis oleva vara võõrandamine ilma teise ühisomaniku nõusolekuta ei ole lubatud.⁵³ Sellise olukorra tekkimisel peab riik saavutama teise ühisomanikuga eseme edasise saatuse osas kokkuleppe või kui see ei õnnestu, nõudma tsiviilkohtumenetluses ühisvara jagamist.⁵⁴

Kui kriminaalmenetluses ilmneb, et konfiskeerimisele kuuluvat objekti ei ole võimalik konfiskeerida, kuna konfiskeerimisele kuuluv objekt on kas võõrandatud, ära tarvitatud või selle äravõtmine pole muul põhjusel võimalik või otstarbekas, siis on võimalik kohaldada konfiskeerimise asendamist (KarS § 84). See tähendab, et kohus võib välja mõista summa, mis vastab konfiskeerimisele kuuluva objekti väärtusele.

1.1.3. Kolmas isik konfiskeerimisotsustuse adressaadina

Konfiskeerimisotsustuse adressaat on isik (konfiskeerimise aluste kohaselt kas toimepanija või kolmas isik), kelle vara osas tehakse KarS §-des 83-83² nimetatud alustel ja eeldustel konfiskeerimisotsustus. Konfiskeerimisotsustuse adressaadi täpne nimetamine ja kriminaalmenetlusesse kaasamine on oluline seetõttu, et §-de 83, 83¹ ja 83² nimetatud alustel saab konfiskeerida ainult sellist eset, mis kuulub isikule, kelle suhtes konfiskeerimisotsustus tehakse. Kui ekslikult konfiskeeritakse asi, mis ei kuulu konfiskeerimisotsustuse adressaadile, siis selle

⁴⁹ P. Varul – AÕSK 2014, § 70, p 3.4.1.

⁵⁰ J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 7.5.

⁵¹ *Ibid*, § 83, p 7.5.

⁵² J. Sarv – KarSK 2015, § 85, p 2.3.

⁵³ *Ibid*, § 85, p 2.3.

⁵⁴ *Ibid*, § 85, p 2.3.

asja omand konfiskeerimisel riigile üle ei lähe ja üldjuhul võib omanik asja riigilt välja nõuda.⁵⁵ Seega peab kohus alati tuvastama, et konfiskeerimise objekt kuulub konfiskeerimisotsustuse adressaadile. Samuti tuleb ka konfiskeerimise objekti puudutavad teadaolevad omandivaidlused üldjuhul lahendada kriminaalmenetluses konfiskeerimise üle otsustamise käigus ning selleks tuleks kaasata KrMS § 40¹ lg 1 nimetatud alusel iga teadaolev isik, kes võib arvestatava tõenäosusega olla tulevase konfiskeerimise objekti omanik.⁵⁶

Kriminaalmenetluse seadustikku lisandusid kolmanda isiku mõistet (KrMS § 40¹) ning õigusi ja kohustusi (KrMS § 40²) reguleerivad sätted 01. veebruaril 2007.a jõustunud seadusemuudatusega ja selliste sätete võrra seadustiku täiendamise tingis⁵⁷ otseselt karistusseadustiku vara konfiskeerimise regulatsiooni kolmanda isiku sisse toomine.

Kolmanda isikuna on käsitatav isik, kes ei ole kahtlustatav, süüdistatav, kannatanu ega tsiviilkostja, kuid kelle õiguste ja vabaduste üle kriminaalasja lahendamisel või erimenetluses võidakse otsustada ja kes on menetleja määrusega kriminaalmenetlusesse kaasatud.⁵⁸ Kolmanda isiku kaasamine kriminaalmenetlusesse toimub määrusega, mille koostab uurimisasutus, prokuratuur või kohus. Kolmas isik võib olla ka juriidiline isik ja kolmanda isikuna tuleb menetlusesse kaasata iga isik kelle subjektiivseid õiguseid võidakse kriminaalmenetluses puudutada. Juriidilisest isikust kolmas isik osaleb kriminaalmenetluses seaduses sätestatu kohaselt oma volitatud esindaja läbi, kuid selle erisusega, et juriidilise isiku nimel ütlushi anda saab ainult tema seaduslik esindaja. Ajaliselt tuleks kolmas isik menetlusesse kaasata juba kohtueelses menetluses, sest vastasel korral võib talle kõigi seaduses ettenähtud õiguste tagamine osutuda raskendatuks.⁵⁹

Kolmanda isiku instituudiga kriminaalmenetluse täiendamine tähendas ka vajadust kolmanda isiku õiguste ja kohustuste reguleerimiseks. Kolmanda isiku õiguste eesmärk on tagada kolmandale isikule tema seadusega kaitstud õiguste ja vabaduste üle otsustamisel aus ja õiglane menetlus.⁶⁰ Nii on kolmandal isikul KrMS §-s 40² sätestatud järgi üldjuhul sarnased õigused ja kohustused nagu need on tunnistajal ja tsiviilkostjal, siiski ühe tugeva erisusega, mis väljendub lõikes 2. Nimelt kui kolmas isik on menetlusesse kaasatud seoses temale kuuluva vara konfiskeerimise otsustamisega, rakenduvad kolmandale isikule KrMS § 34 lg 1 punktides 1, 2 ja 5 sätestatud kahtlustatava õigused, arvestades konfiskeerimise erisustega. See tähendab, et

⁵⁵ RKKKm 3-1-1-97-10 p 33.

⁵⁶ J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 7.2.

⁵⁷ SE 972 seletuskiri, lk 27.

⁵⁸ J. Sarv – E.Kergandberg, P.Pikamäe (koost.). Kriminaalmenetluse seadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura 2012, § 40¹, p 2. (*edaspidi: KrMSK 2012*)

⁵⁹ J. Sarv – KrMSK 2012, § 40¹, p 2.5.2.

⁶⁰ *Ibid*, § 40², p 1.

kolmandal isikul on õigus teada temale kuuluva vara konfiskeerimisega seotud asjaolusid konkreetses kriminaalmenetluses, et tema ütlosti võidakse kasutada tema enda vara konfiskeerimiseks ehk sisuliselt tema enda varalise seisuga kahjustamiseks ja kolmandal isikul on õigus menetlustoimingul kaitsja juuresolekule. Sellise sätte eesmärk on põhjendatud. Kuivõrd kolmandale isikule peavad olema tagatud kriminaalmenetluses tema vara konfiskeerimise üle otsustamisel kahtlustatavaga sarnased õigused, kuna kolmanda isiku omandis oleva vara konfiskeerimine (varast alatine ilmajätmine) on kolmanda isiku suhtes põhiõigusi raskelt riivav.⁶¹ Samuti tuleb viidatud sätte eesmärki lugeda põhjendatuks seetõttu, et konfiskeerimine on materiaalses mõttes karistusliku olemusega ja kriminaalkonfiskeerimine on võimalik üksnes juhul, kui on tuvastatud toimepanija koosseisupärane, õigusvastane ja süüline tegu. Oleks ebarproportsionaalne kohaldada kuriteoga saadud vara konfiskeerimise otsustamisel erinevaid õigusi ja kohustusi kuriteo toimepanijale ja kolmandale isikule.

1.1.4. Proportsionaalsuse põhimõte

PS § 32 esimese lause kohaselt on igapäevase omandi puutumatu ja võrdselt kaitstud. Tegemist on õiguskindlust tagava põhimõttega õiguskorras. Konfiskeerimine aga, mis on omandi omaniku nõusolekuta võõrandamine, on PS § 32 lg 1 lauses 1 sätestatud põhiõiguse piiramine.⁶² Ehkki PS § 32 ega Inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni⁶³ (edaspidi: *EIÕK*) 1. lisaprotokollis artikkel 1 ei välista konfiskeerimise kui omandipõhiõigust riivava meetme kohaldamist, on nii seadusandja kui ka õiguse rakendaja ülesanne tagada, et konfiskeerimine vastaks igal üksikjuhul proportsionaalsuse põhimõttele.⁶⁴ PS §-s 11 nimetatud proportsionaalsuse põhimõtte sätte ütleb, et õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Proportsionaalne on selline piirang, mis on sobiv, vajalik ja mõõdukas. Seega on proportsionaalsuse põhimõttel väga tugev koht ja roll kriminaalmenetluses seoses kuriteo toimepanemise vahendi, vahetu objekti või kuriteoga saadud varaga ja konfiskeerimisotsustuse adressaadiga.

Ilma proportsionaalsuse põhimõtet konfiskeerimise objekti ja subjekti suhtes järgimata ei saaks rääkida kriminaalmenetluses konfiskeerimisel tasakaalust ja võrdusest ning kahtluse all oleks

⁶¹ SE 972 seletuskiri, lk 28.

⁶² J. Sootak – KarSK 2009, § 83, p 4.1.

⁶³ Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon. – RT II 1996, 11, 34.

⁶⁴ RKÜKo 3-1-1-37-07, p 22 ja EIK 15.01.2015 *Rummi vs Eesti* p-d 101-103., toetavalt vt ka J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 8.;

võimalik ebaproportsionaalsus. Omandipõhiõiguse piiramise proportsionaalsuse hindamiseks on vajalik tuvastada omanik või omaja, s.o isik, kes on konfiskeerimisotsustuse adressaadiks. Karistusseadustiku järgi saab selliseks isikuks olla kas toimepanija ise või kolmas isik ning KarS §-de 83 lg 3 ja 3¹, § 83¹ lg 2 ja § 83² lg 2 järgi võib konfiskeerida kolmandale isikule kuuluvat vara. Varasemalt sisaldasid kolmandalt isikult konfiskeerimise alused sõna „erandina“, mis viitas kolmanda isiku omandiõiguse riive suuremale tundlikkusele⁶⁵ võrreldes teo toimepanijaga, kuid 10. jaanuaril 2017. a jõustunud karistusseadustiku seadusemuudatusega kõrvaldati kolmanda isiku vara konfiskeerimise erandlikkus põhjendusel, et tagada kolmandalt isikult vara konfiskeerimise puhul ühtne terminoloogia⁶⁶ võrreldes teo toimepanijalt konfiskeerimise alustega. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu SE 308 seletuskirjas on lisaks selgitatud, et õigusselguse huvides on põhjendatud sõnast „erandina“ loobumine, kuna valdavalt kuulub konfiskeeritav vara süüdistatavale ja seetõttu puudub vajadus vara kolmandalt isikult konfiskeerimise erandliku iseloomu rõhutamiseks ning kui konfiskeeritav vara kuulub kolmandale isikule ning esinevad alused selle konfiskeerimiseks, võib kohus vara konfiskeerida.⁶⁷ Nii rõhutakse seletuskirjaga kohtu diskretsiooniõigust konfiskeerimise otsustamisel. Selle põhjendusega võiks nõustuda õigusselguse mõttes, siiski vajab märkimist, et ainult sõna „erandlik“ esinemine või mitteesinemine sättes ei reguleeri kolmandalt isikult konfiskeerimise aluse erandlikkust. Erandlikuks teevad kolmandalt isikult konfiskeerimise lisaks seaduses nimetatud aluse olemasolule ka seaduses ammendavalt nimetatud eeldused, millest vähemalt üks peab olema täidetud ning ilma eelduse olemasoluta ei ole võimalik kolmandalt isikult vara konfiskeerida.

Lisaks tuleb märkida, et selleks, et kogumis konfiskeerimise proportsionaalsust hinnata (sobiv, vajalik, mõõdukas) tuleks eelnevalt kõiki asjaolusid ja nende konfiskeerimise proportsionaalsust eraldi hinnata. Nii näiteks tuleks hinnata konfiskeerimisele kuuluva objekti konfiskeerimise proportsionaalsust eraldi konfiskeerimisotsustuse adressaadilt konfiskeerimise proportsionaalsusest. Sellele annab aluse karistusseadustik (KarS § 83¹ lg 3), mille kohaselt on oluline konfiskeerimise otsustamisel konfiskeerimisele kuuluva objekti väärtus ning selle konfiskeerimisega kaasnevate kulutuste suurusjärk ja asjaolud, mis võivad läbi konfiskeerimise ebamõistlikult koormata konfiskeerimisotsustuse adressaadi olukorda. Ehk eseme puhul on oluline, kas konfiskeerimine näiteks tagab preventiivset eesmärki ja on seega proportsionaalne

⁶⁵ J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 8.1.

⁶⁶ Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise direktiivi ülevõtmine) eelnõu juurde. SE 308, lk 6. – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ab025041-a7a0-4975-9c9e-f88a33162bdf> (17.02.2018) (edaspidi: SE 308 seletuskiri)

⁶⁷ SE 308 seletuskiri, lk 6-7.

ning isiku puhul on oluline, kas konfiskeerimine on isikust endast tulenevalt proportsionaalne. Näiteks on konfiskeerimisele kuuluv mootorsõiduk kolmandale isikule vajalik liikumispuudega pereliikme transpordiks. Samuti on kolmandalt isikult mootorsõiduki konfiskeerimise üle otsustamisel leitud, et isegi kui see on toimepanija arvel kingitusena saadud, siis võib sõiduki konfiskeerimine osutada ebaotstarbekaks, kui ilmneb, et kolmas isik on autot hooldanud ja kasutanud ning see on talle igapäevaselt vajalik transpordivahend ning põhjendatuks on loetud konfiskeerimise asendamine.⁶⁸

Proportsionaalsuse põhimõtte teeb kriminaalmenetluse mõttes eriliseks ka fakt, et süüdistus ja kaitses hindavad vajalikkust, sobivust ja mõõdukust erineval moel, tuues välja üksnes nende seisukohti toetavad asjaolud, jättes teised – samuti asjakohased – nüansid tähelepanuta. Nii kuulub kaitsja seisukohalt proportsionaalsuse põhimõtte pigem nende töövahendite hulka, millega säästa vara konfiskeerimisest, sest leides argumente sellest kuidas vara konfiskeerimine on ebaproportsionaalne võib see viia tulemuseni, kus kohus otsustab jätta vara konfiskeerimata. Kuid vastupidiselt on süüdistaja seisukohalt proportsionaalsuse põhimõtte osa nendest töövahenditest, millega abil põhistada ja seejärel saavutada vara konfiskeerimine. Sarnane kaitsja ja süüdistaja proportsionaalsuse erinevatel tasanditel argumenteerimine joonistub välja ka Riigikohtu lahendi 3-1-1-37-07 menetlusosaliste seisukohtades, kus kaitsja leidis oma arvamuses, et: „Mootorsõidukit joobeseisundis juhtinud isikult sõiduki konfiskeerimine ei ole sobiv meede, sest isikul on kohe võimalik soetada endale uus sõiduk või kasutada teisele isikule kuuluvat sõiduvahendit ega ka vajalik, sest sama eesmärki aitab saavutada vähem koormav abinõu - juhtimisõiguse äravõtmine. Sellest tulenevalt ei ole konfiskeerimise kohaldamine kaitsja hinnangul praegusel juhul proportsionaalne.“⁶⁹ Samas asjas leidis prokurör, et: „Mootorsõidukit joobeseisundis juhtinud isikult sõiduki kui teo toimepanemise vahendi konfiskeerimine on proportsionaalne põhiõiguse piirang ja sellega ei rikuta võrdse kohtlemise põhimõtet. Kuriteo toimepanemise vahendi konfiskeerimine on sobiv meede, sest see täidab preventiivset eesmärki.“⁷⁰

Seega on äärmiselt oluline koht proportsionaalsuse põhimõttel just konfiskeerimise otsustamisel ning otsustamisele eelnevalt peaks olema eesmärk omaette konfiskeerimise sobivuse hindamisel arvestada selle meetme preventiivset eesmärki võrreldes meetme rakendamisele järgneva olukorra tegelikkusega.

⁶⁸ TrtRnKo 1-15-9048, p 196.

⁶⁹ RKÜKo 3-1-1-37-07, p 8.

⁷⁰ *Ibid*, p 9.

1.2. Konfiskeerimine ja selle asendamine

1.2.1. Kolmandalt isikult konfiskeerimise liigid ja eeldused

Karistusseadustikus konfiskeerimise liikide täpsem reguleerimine 01. veebruari 2007. a seadusemuudatusega tõi enesega kaasa uue instituudi – kolmas isik⁷¹. See omakorda tingis kriminaalmenetluse seadustiku täiendamise kolmanda isiku mõiste ning õiguste ja kohustuste osas, mis jõustus samuti 01. veebruari 2007. a seadusemuudatusega. Käesoleva töö autor leiab, et viidatud perioodil karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku paralleelselt muutmist võib tinglikult nimetada ka kui kolmandalt isikult vara laiendatud konfiskeerimise regulatsiooni tekkimiseks Eesti Vabariigi seadusandlusesse. Kuivõrd varasemalt oli küll võimalik kolmandalt isikult vara konfiskeerida teatud eelduste täidetusel, kuid seaduses otsest viidet kolmandale isikule ei olnud. Selle asemel tähistas seda karistusseadustikus termin „muu isik“ ning kriminaalmenetluse seadustikus puudusid sätted, mis oleksid reguleerinud otseselt muu isiku õigusi kriminaalmenetluse subjektina kujul nagu kehtivas seadustikus on reguleeritud kolmanda isiku õigused, mis on muuhulgas laiemad juhul, kui kriminaalmenetluses otsustatakse kolmanda isiku vara konfiskeerimine.

Kolmandalt isikult kuriteoga saadud vara konfiskeerimise liike eristab seadus kuriteo ja konfiskeeritava eseme omavahelise seose alusel⁷², paigutades konfiskeerimise liigid eraldi sätetesse. Seega saab erinevate karistusõiguse sätete (KarS §-de 83, 83¹ ja 83²) kohaselt kolmandalt isikult konfiskeerida kuriteo toimepanemise vahendit, kuriteo vahetut objekti, kuriteo ettevalmistamiseks kasutatud ainet või eset, kuriteoga saadud vara ja sellise vara arvel omandatu ning eeldatava kuriteoga saadud vara. Lisaks on seaduse kohaselt ning kindlate tingimuste esinemisel, võimalik kohaldada nimetatud konfiskeerimise objektide väärtuse ulatuses konfiskeerimise asendamist (KarS § 84).

Konfiskeerimise eesmärgid on konfiskeerimise eri liikide puhul erinevad⁷³ nii on ka konfiskeerimise olemus ja eeldused eri liikide puhul erinevad. Üleüldiselt tuleb kõikide konfiskeerimise liikide puhul arvestada selliste konfiskeerimise eeldustega, nagu menetleja protsessuaalne pädevus⁷⁴, tuvastatud kuriteofakt⁷⁵ ning konfiskeerimise proportsionaalsus

⁷¹ Vt täpsemalt käesoleva töö punkti 1.1.3., lk 17-18.

⁷² J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 2.

⁷³ RKÜKo 3-1-1-37-07, p 21.3., toetavalt vt ka J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 5.

⁷⁴ RKKKm 3-1-1-87-13, p 6, toetavalt vt ka J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 9.1.

⁷⁵ J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 9.4

vastavalt konfiskeerimisele kuuluva objekti ja konfiskeerimisotsustuse adressaadi suhtes⁷⁶. See tähendab, et konfiskeerimine on võimalik ainult kuriteomenetluse raames faktiliselt tuvastatud tahtlikult toime pandud kuriteo puhul, kus proportsionaalsuse põhimõtet ja konfiskeerimise liikidele vastavaid eelduseid arvesse võttes võib kohus teha konfiskeerimisotsustuse.

1.2.1.1. Kuriteo toimepanemise vahendi, vahetu objekti ja kuriteo ettevalmistamiseks kasutatud aine või eseme konfiskeerimine kolmandalt isikult (KarS § 83)

Kuriteo vahend on ese, millega rünnatakse kuriteo objekti või mida süüdlane muul viisil oma teos kasutab.⁷⁷ Seega on vahendina käsitatav iga ese, mis aitab täita kuriteo koosseisu ehk omab kuriteo toimepanemisel olulist rolli. Selliseks vahendiks võib olla näiteks mootorsõiduki joobeseisundis juhtimisel kasutatud auto, tapmisel kasutatud relv või maksevahendi võltsimiseks kasutatud tehnikavahend. Vahetu objekt seevastu on olemuselt kuriteo toimepanemise aine või ese, mis on isiku käitumise objekt, mille käitamisele või käitlemisele on koosseisus kirjeldatud tegu suunatud, selline asi, mille passiivne olemasolu isiku valduses või mille käitlemine on seaduses sätestatud juhtudel iseenesest piisav, et see temalt konfiskeerida.⁷⁸ Näiteks saab vahetuks objektiks olla narkootiline või psühhotroopne aine. Kuriteo ettevalmistamiseks kasutatud aine või esemena on käsitatav selline ese, mida on kasutatud kuriteo ettevalmistamiseks selliselt, et selle käitlemine on aluseks koosseisulise teo toimepanemisele.⁷⁹ See tähendab, et see saab olla selline aine või ese, (1) mille kasutamine on suunatud kuriteo ettevalmistamisele ja (2) kui seda poleks kasutatud, siis ei oleks ka koosseisulist tegu.

Alati ei pruugi toimepanemise vahendi ja vahetu objekti eristamine lihtsaks osutuda, asja võib teha keerulisemaks seegi, et kolmandalt isikult konfiskeeritav võib esmapilgul vastata nii kuriteo vahendi kui vahetu objekti tunnustele, näiteks tsiviilkäibes keelatud relvaga tapmise puhul on relv toimepanemise vahend (KarS § 113), aga ka vahetu objekt (RelvS § 89²). Kuid nende kahe eristamisel on oluline tähtsus, kuivõrd vahetu objekti konfiskeerimine peab olema seaduses sätestatud, välja arvatud KarS § 83 lg 4 nimetatud esemete puhul (esemed, mille

⁷⁶ Vt täpsemalt käesoleva töö punkti 1.1.4., lk 18-21.

⁷⁷ J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 12.

⁷⁸ RKÜKo 3-1-1-37-07 p 16.

⁷⁹ Tuletatav RKKK 3-1-1-88-15 p 15.

omamiseks vajalik luba puudub). Vahetu objekti ja vahendi eristamine taandub sellele, kas tegu on sellele esemele suunatud või saab mingit tegu selle eseme abil sooritada.⁸⁰

Kuriteo vahendi konfiskeerimise eesmärk on tagada, et uute kuritegude toimepanek oleks raskem kui selle konfiskeerimata jätmisel.⁸¹ Lisaks on vahendi ja vahetu objekti konfiskeerimisel preventiivne eesmärk, see tähendab, et oluline on kaitsta ühiskonna huve läbi selle, et konfiskeeritakse ohuteguriga esemed. Niisamuti on töö autori hinnangul vahendi ja vahetu objekti kõrval ka kuriteo ettevalmistamiseks kasutatud aine või eseme konfiskeerimisel preventiivne eesmärk, takistamaks sarnaste kuritegude toimepanemise ettevalmistamist tulevikus.

Kuriteo vahendit saab konfiskeerida kolmandalt isikult vahetult karistusseadustiku üldosast tulenevalt – § 83 lg 1 ei vaja eriosas enam täiendavat legitimeerimist⁸², seevastu vahetu objekti kolmandalt isikult konfiskeerimiseks peab see olema sätestatud eriosas. Samuti ei ole kolmandalt isikult kuriteo vahendi või vahetu objekti konfiskeerimine kohtule kohustuseks, vaid – kohus võib seda teha. See tähendab, et üldjuhul on KarS § 83 lg 1 nimetatu konfiskeerimine kohtu diskretsiooniõigus, mille realiseerimisel tuleb kohtul arvestada proportsionaalsuse põhimõttega.⁸³ Erandina, kohtu diskretsiooniõiguse alt jääb välja KarS § 83 lõikes 4 viidatud selline vahend, aine või ese, mis on tsiviilkäibes keelatud või mille omamiseks isikul vajalik luba puudub. Sellisel juhul on konfiskeerimine kohustuslik ja kui selline asi kuulub kolmandale isikule, siis ei ole vaja eraldi tuvastada KarS § 83 lg-s 3 nimetatud eeldusi. Kolmandalt isikult kuriteo toimepanemise vahendi, kuriteo vahetu objekti või kuriteo ettevalmistamiseks kasutatud aine või eseme konfiskeerimiseks, peab olema lisaks täiendavalt tuvastatud üks KarS § 83 lg-s 3 nimetatud eeldustest:

- 1) kolmas isik on vähemalt kergemeelsusega kaasa aidanud vahendi, aine või eseme kasutamisele kuriteo toimepanemisel või ettevalmistamisel;
- 2) kolmas isik on omandanud vahendi, aine või eseme täielikult või olulises osas toimepanija arvel, kingitusena või muul viisil turuhinnast oluliselt soodsamalt või;
- 3) kolmas isik teadis, et vahend, aine või ese võõrandatakse talle konfiskeerimise vältimiseks.

⁸⁰ RKÜKo 3-1-1-37-07 p 16.

⁸¹ R.Kiris. Vara konfiskeerimine ja arestimine. Riigikohtu praktika ülevaade. Tartu: 2014, lk 6.

⁸² J.Sootak, A.Parmas. Mootorsõiduki konfiskeerimine karistusseadustiku §-s 424 sätestatud teo korral. – Juridica X/2007, lk 688.

⁸³ R.Kiris, P.Pikamäe, J.Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2017, VII ptk, p 2.1.1., vnr 16. (*edaspidi: Sanktsiooniõigus*)

Seoses kolmanda isikuga ja tema õigustega kaetud vara konfiskeerimisega on oluline KarS § 83 lg 3¹, mis reguleerib kasutuslepingu ja omandireservatsiooniga müügilepingu alusel isiku kasutuses oleva objekti konfiskeerimist. Sätte eesmärki on põhjendatud sellega, et enne seda oli nii kuriteo toimepanemise vahendi, vahetu objekti kui kuriteoga saadud vara peitmise näol tekkinud olukord, kus osade konfiskeerimisobjektide konfiskeerimine ei olnud võimalik – põhjusel, et objekt ei kuulunud teo toimepanijale, vaid liisinguettevõtjale s.o kolmandale isikule.⁸⁴ Tegemist on hea näitega sellest, kuidas konfiskeerimise regulatsioon vajab kaasajastamist. Eelnimetatud probleemi lahendamiseks tehti seaduse täiendus ning kohus võib uue regulatsiooni järgi konfiskeerida lepingulisest suhtest tulenevad isiku varalised õigused, näiteks toimepanija varalise õiguse saada eseme omanikuks peale viimast lepingujärgset osamaksu. Kuivõrd sellise regulatsiooniga oli võimalik ainult toimepanija varalisi õigusi konfiskeerida, kuid KarS § 83 lg 3 eelduste täidetuse kohaselt on võimalik lõigete 1 ja 2 alustel ka kolmanda isiku vara konfiskeerimine, siis kaasajastati konfiskeerimise regulatsiooni veelkord sama probleemi tõhusama lahendamise eesmärgil. Võttes arvesse kaasaegseid omandi ja vara suhteid, mis on sõltuvuses võlaõiguslikest lepingutest, täienes seadus veelkord ning jõustus KarS § 83 lg 3². Sellel samal põhjusel, et õiguskorras ei olnud reguleeritud võimalust konfiskeerida kolmandale isikule kuuluvat KarS § 83 lg-s 3¹ nimetatud varalist õigust.⁸⁵ Nimetatud sätte olulisust ilmestab olukord, kus sõiduauto on liisingulepingu alusel juriidilise isiku kasutuses ning juriidiline isik (oma pädeva esindaja kaudu, kes võib ühtlasi olla kuriteo toimepanija) võimaldab seda autot kasutada KarS § 424 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemiseks, kui sama näite puhul kuuluks auto juriidilisele isikule, oleks võimalik see juriidiliselt isikult KarS § 83 lg 3 p 1 alusel konfiskeerida.⁸⁶ Seega on sisuliselt tegemist seaduse mõtte ühtlustamisega, mille kohaselt on aluse olemasolul ja eelduse täidetusel võimalik konfiskeerida kolmanda isiku varalisi õigusi sarnaselt kolmanda isiku omandis olevale kuriteo vahendile ja vahetule objektile. Selle erinevusega, et kolmandalt isikult varalise õiguse konfiskeerimine on võimalik ainult ühe eelduse täidetuse puhul, s.o kui kolmas isik on vähemalt kergemeelsusega kaasa aidanud vahendi, aine või eseme kasutamisele kuriteo toimepanemisel. Kokkuvõtvalt, selleks, et konfiskeerida kolmandalt isikult KarS § 83 nimetatud kuriteo ese on vajalik esmalt tuvastada konkreetne ese ja toimepanija koosseisupärane, õigusvastane ja süüline tegu ning seejärel:

⁸⁴ Seletuskiri liiklusseaduse ja karistusseadustiku ning nendega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. SE 179, lk 12. – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/acf423dc-cbee-1257-0f3d-b725f8477ccb/Liiklusseaduse%20ja%20karistusseadustiku%20ning%20nendega%20seonduvate%20%20seaduste%20muutmise%20seadus> (12.02.2018).

⁸⁵ SE 308 seletuskiri, lk 7.

⁸⁶ *Ibid*, lk 7.

- 1) kas konfiskeerimisele kuuluv objekt (vahend või vahetu objekt) kuulub kolmandale isikule;
- 2) kas esineb KarS § 83 lg-s 3 nimetatud kolmandalt isikult konfiskeerimise eeldus;
- 3) kas kolmandalt isikult konfiskeerimine on proportsionaalne;

1.2.1.2. Kuriteoga saadud vara konfiskeerimine kolmandalt isikult (KarS § 83¹)

Käesolevas alapeatükis käsitletavat konfiskeerimise liiki reguleeriva sättega täiendati karistusseadustikku 01. veebruari 2007.a jõustunud seadusemuudatusega. Varem olid konfiskeerimise objektid nimetatud ühes sättes – KarS § 83 lg-s 1. Uue regulatsiooniga tõsteti saadud vara ja selle konfiskeerimise alused eraldi sättesse, samuti muudeti saadud vara konfiskeerimine põhimõtteliselt kohustuslikuks ehk tegemist on konfiskeerimise alusega, milles ei sisaldu sõnapaari „võib kohus“. Siiski ei tähenda see, et kohtul kaalutusõigus täielikult puuduks, kuna KarS § 83¹ lg 3 jätab kohtule diskretsiooniõiguse, öeldes, et seaduses sätestatud tingimustel võib saadud vara jätta osaliselt või täielikult konfiskeerimata. Selliseks tingimuseks võib olla näiteks tuvastatud asjaolu, et konfiskeerimine võib osutada kolmanda isiku olukorda arvestades ebamõistlikult koormavaks.

Kuriteoga saadud vara mõiste on avatav KarS § 83¹ lg 1¹ kohaselt. Selleks on kuriteoga otseselt saadud vara ja sellise vara arvel omandatu. Kuriteoga saadud vara all mõistetakse eeskätt kuriteokoosseisu objektiivsete tunnuste realiseerimisega saadud asja, varalise õiguse kasutamise teel saadut, kuriteo toimepanemise eest saadud tasu või ka sellise tasu eest soetatud vara.⁸⁷ See tähendab, et näiteks soodustuskelmuse (KarS § 210) toimepanemisel on kuriteoga saadud varaks pettuse teel saadud soodustus, autoriõiguse rikkumise (KarS 224¹) toimepanemisel on kuriteoga saadud vara see varaline kasu, mida toimepanija saab autori varalise õiguse rikkumise eest või näiteks kui koosseisulise teo toimepanemise eest saab isik tasu, mille eest isik ise omandab varalise õiguse, eseme või kui tasu ise on varaline õigus või ese. Lisaks on kuriteoga saaduna käsitatav ka vara, mille toimepanija on kuriteo tunnustele vastava teoga säästnud.⁸⁸ Selline järeldus on õiguskirjanduses tuletatud RKKK lahendi 3-1-1-52-15 p-s 31 kirjeldatu põhjal, samuti viidatakse säätetud varale süüteo otseselt saadud vara kontekstis ka karistusseadustiku muutmise juurde kuuluvas seletuskirjas⁸⁹. Töö autori

⁸⁷ RKKKo 3-1-1-119-09 p 31.

⁸⁸ Sanktsiooniõigus, lk 217, p 2.2.3 vnr 27.

⁸⁹ SE 308 seletuskiri, lk 8.

hinnangul on selline põhimõte põhjendatud, sest kui mingi varalise kohustuse süülise mittetäitmise tulemusena säästetakse vara, siis selle säästetu vara võrra rikastub sama süüteo toimepanija.

Selleks, et konfiskeerida kolmandalt isikult temale kuuluv vara kõnealuse sätte alusel, peab riiklik süüdistaja tõendama konfiskeeritava vara pärimise konkreetsest toimepanija poolt toime pandud kuriteost.⁹⁰ Sellise konkreetse kuriteona saab kõne alla tulla üksnes arutatava asja esemeks olev, st süüdistatavale süüdistusaktis omistatud tegu.⁹¹ Seega sellise pärimise tõendamiseks ei piisa ainuüksi väitest, et toimepanija sai kuriteoga vara, vaid tõendatud peab olema konkreetse isiku poolt toime pandud konkreetne kuritegu, mille tulemusena saadi vahetult kuriteost pärinevat vara, mis jõudis kolmanda isiku kätte. See aga ei tähenda, et KarS § 83¹ lg 1 alusel konfiskeerimisele kuuluv vara peab olema läinud konkreetset (otse kuriteo toimepanijale). Oluline on, et vara oleks kellegi poolt kuriteo tulemusena saadud ja et konfiskeerimisotsustuse tegemise ajaks oleks see jõudnud toimepanija vara hulka, sest vahetult kuriteoga võib vara saada nt kaastäideviija, osavõtja, hea- või pahauskne kolmas isik, kes hiljem annab vara konkreetsele toimepanijale üle.⁹²

Samas, ei ole harv, kui leiab kinnitust fakt, et kuriteoga saadud vara, mis on jõudnud kolmanda isiku omandisse, on varasemalt segunenud toimepanija legaalse varaga või on segunenud kolmanda isiku enda legaalse varaga. Näiteks, kuriteo toimepanemise tulemusel saadud raha paneb toimepanija iseendale kuuluvale arvelduskontole, kus see seguneb peale rahasummade liikumist tema legaalse rahaga ning seejärel soetab kolmas isik valdavalt toimepanijalt saadud raha eest eseme, milles ostmiseks kasutas muuhulgas ka enda legaalset raha. KarS § 83¹ lg 1² kohaselt on sellisel juhul tegemist osaliselt kuriteoga saadud varaga. Seadus ei anna alust eelduseks, et ese, mille omandamise eest on tasutud pangakontolt, kuhu on enne kantud nii legaalselt kui ka kuriteoga saadud raha, on soetatud just kuriteoga saadud raha arvelt ja seega on ese tervikuna käsitatav kuriteoga saadud varana.⁹³ Sellegipoolest on võimalik kuriteoga saadud vara konfiskeerimine, sest võimaluse selleks loob sellisel juhul KarS § 83¹ lg 1² teise lause kohaselt konfiskeerimise asendamise säte (KarS § 84).

Kehtiva seaduse järgi konfiskeerib kohus kriminaalkorras KarS §-s 83¹ 1-1² nimetatud alustel kolmandalt isikult kas (1) tahtliku kuriteoga otseselt saadud vara või (2) sellise vara arvel omandatu või (3) osaliselt kuriteoga saadud vara, kui selline vara kuulub otsuse või määruse tegemise ajal kolmandale isikule ja kui kolmas isik on omandanud sellise vara täielikult või

⁹⁰ RKKKm 3-1-1-106-16 p 9.

⁹¹ RKKKo 3-1-1-73-10 p 9.1.

⁹² RKKKm 3-1-1-102-15 p 6.

⁹³ RKKKo 3-1-1-4-16 p 34.

olulises osas toimepanija arvel, kingitusena või muul viisil turuhinnast oluliselt soodsamalt või kolmas isik teadis, et vara võõrandatakse talle konfiskeerimise vältimiseks.

Seega selleks, et konfiskeerida kolmandalt isikult kuriteoga saadud vara või selle arvel omandatud vara KarS § 83¹ järgi on vajalik tuvastada:

- 1) toimepanija teo süü (kuriteo fakt);
- 2) toimepanija poolt kuriteo toimepanemisega saadud konkreetne vara või sellise vara arvelt omandatu (vahetu ja individualiseeritav seos⁹⁴);
- 3) asjaolu, et konfiskeerimisele kuuluv vara kuulub kolmandala isikule;
- 4) lõikes 2¹ nimetatud kolmandalt isikult konfiskeerimise eeldus(ed);
- 5) kolmandalt isikult konfiskeerimise proportsionaalsus;

1.2.1.3. Laiendatud konfiskeerimine kolmandalt isikult (KarS § 83²)

Laiendatud konfiskeerimise säte lisandus karistusseadustikku 01. veebruaril 2007. a jõustunud seadusemuudatusega. Selle riigisiseses õiguses sätestamise kohustus tulenes Eesti Vabariigile Euroopa Nõukogu 24. veebruari 2005. a raamotsusega⁹⁵, mis käsitleb kuritegevusega seotud tulu, kuriteovahendite ja omandi konfiskeerimist. Raamotsus nägi ette, et kõik Euroopa Liidu (edaspidi: *EL*) liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed, et reguleerida laiendatud konfiskeerimine vähemalt raamotsuses nimetatud kuritegude puhul ja kui sellise kuriteo eest mõistetav karistus on enam kui üks aasta.

KarS § 83² järgi on võimalik üksnes kuriteost pärineva vara konfiskeerimine. See tähendab, et konfiskeerimisel KarS § 83² alusel, peab olema süüdimõistva kohtuotsusega tuvastatud kataloogikuriteo toimepanemine, kuid mitte eeldatav kuritegu või eeldatavad kuriteod, mille toimepanemisega saadud vara isikult konfiskeeritakse.⁹⁶ Samuti on laiendatud konfiskeerimise puhul taaskord tegemist sellise alusega, mida kohus võib kohaldada – konfiskeerimise kohustust kohtul pole ning sarnaselt on laiendatud konfiskeerimise eesmärk analoogne KarS § 83¹ nimetatud vara konfiskeerimise eesmärgiga – tagada, et süütegude toimepanek ei osutuks isikule kasulikuks.⁹⁷

⁹⁴ RKKKo 3-1-1-54-15 p 49.

⁹⁵ Nõukogu raamotsus 2005/212/JSK, 24. veebruar 2005, mis käsitleb kuritegevusega seotud tulu, kuriteovahendite ja omandi konfiskeerimist. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?qid=1519075426877&uri=CELEX:32005F0212> (28.02.2018)

⁹⁶ J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 9.4.

⁹⁷ Sanktsiooniõigus, lk 219, p 2.2.4. vnr 33.

Oma olemuselt on laiendatud konfiskeerimise puhul tegemist sellise kuriteoga saadud vara konfiskeerimisega, mille puhul eeldatakse, et see kuritegu on varem toimunud. Õiguskirjanduses on laiendatud konfiskeerimise olemust selgitatud võrreldes süüteoga saadud vara konfiskeerimise alusega, mille kohaselt kui tuvastatakse, et isik on saanud vara nii menetluse esemeks olnud konkreetse süüteoga kui ka eeldatavate, menetluse esemeks mitteolevate kuritegudega, kuulub menetluse esemeks olnud konkreetse süüteoga saadud vara konfiskeerimisele § 83¹ alusel, eeldatavate kuritegudega saadud vara aga laiendatud konfiskeerimisele § 83² alusel.⁹⁸ Samuti on Riigikohus lahendis 3-1-1-6-16 kasutanud kahe sätte võrdlust eesmärgiga ilmestada eeldatava kuriteoga saadud konfiskeerimist §-s 83² alusel, leides, et KarS § 83² sätete alusel laiendatud konfiskeerimist kohaldades võib aluseks võtta isiku kuritegeliku eluviisi, kuid KarS § 83¹ kohaldamiseks peab kohus tuvastama konfiskeeritava vara pärimise konkreetsest kuriteost.⁹⁹ Laiendatud konfiskeerimist peetakse viisiks, mille abil hõlbustada riigipoolset konfiskeerimist olukordades, kui vara pärineb eeldatavasti kuriteost.¹⁰⁰

Laiendatud konfiskeerimise objektiks on toimepanija või kolmanda isiku kogu vara või mingi osa sellest, kui on olemas alus eeldada vara kuritegelikku päritolu ja omanik ei tõenda vara saamist seaduslikul teel.¹⁰¹ Kogu vara või mingi osa konfiskeerimisel tuleb siiski täiendavalt arvestada täitemenetluse seadustiku sätetega, milles on antud varaloetelu esemetest, mille arestimine ei ole võimalik. Põhjuseks on, need esemed kuuluvad selliste esemete nimekirja, mille isikult ära võtmine kahjukstaks ebaproportsionaalselt isiku olukorda. Näiteks on sellised esemed loetletud TMS §-s 66. Samasugust põhimõtet tuleb tõlgendamise teel kasutada ka laiendatud konfiskeerimise aluse juures. Sarnaselt on ka õiguskirjanduses asunud seisukohale, et hoolimata sellest, et grammatilise tõlgenduse järgi on võimalik konfiskeerida kogu vara, ei ole see praktikas siiski üldjuhul võimalik, kuna konfiskeerida ei saa sellist vara, millele ei saa pöörata sissenõuet.¹⁰²

Selleks, et pöörata kolmanda isiku varale sissenõuet ehk seda konfiskeerida, peab esinema põhjus, mis annab aluse eeldada, et kolmas isik on saanud konkreetse vara toimepanija varasema kuriteo toimepanemise tulemusena või sellise vara arvel. Selliseks põhjuseks, mis annab aluse eeldada, et toimepanija on saanud vara varasemalt toimepandud kuriteo tulemusena on üldjuhul praktikas põhjalik analüüs, mis näitab erinevust toimepanija legaalse tulu ja

⁹⁸ *Ibid*, lk 220, p 2.2.4. vnr 36.

⁹⁹ RKKKo 3-1-1-6-16, p 19.

¹⁰⁰ J. Boucht. *The Limits of Asset Confiscation. On the Legitimacy of Extended Appropriation of Criminal Proceeds.* Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing Ltd 2017, lk 27-28.

¹⁰¹ J. Sarv – KarSK 2015, § 83², p 2.

¹⁰² Sanktsiooniõigus, lk 220, p 2.2.4. vnr 35.

tegeliku varalise seisundi vahel. Kui tema varaline seisund ületab väärtusena tegelikku legaalset tulu ja toimepanija on mõistetud süüdi kuriteos, siis on põhjendatud alus eeldada, et tema legaalset tulu ületav vara pärineb muust allikast, eeldatavasti kuriteost. Lisaks on töö autori hinnangul eeldatavale kuriteole tuginemisel täiendavalt asjakohaseks samad alused, mis on Riigikohtu hinnangul kuriteokahtluse sedastamisel, ehk kohus võib tugineda täiendavalt ka üldinimlikule, kriminalistikalisele ja kriminaalmenetluslikule kogemusele.¹⁰³ Kui kolmas isik omandab täielikult või olulises osas toimepanijalt eeldatavasti kuriteost pärineva vara kingitusena või muul viisil turuhinnast oluliselt soodsamalt (§ 83² lg 2 p 1) või teab, et see antakse temale konfiskeerimise vältimiseks (§ 83² lg 2 p 2), siis on see aluseks kolmandalt isikult sellise vara konfiskeerimiseks.

Seadusest tulenevalt ei kohaldata konfiskeerimist varale, mille suhtes kolmas isik või toimepanija tõendab, et tegemist ei ole eeldatava kuriteoga saadu varaga. Seda nimetatakse ümberpööratud tõendamiskoormuseks. Pööratud tõendamiskoormus laieneb üksnes vara seadusliku päritolu tõendamisele olukorras, kus prokuratuur on ära näidanud asjaolud, mis annavad alust eeldada vara saamist kuriteoga.¹⁰⁴

Kolmandalt isikult laiendatud konfiskeerimise alusel vara konfiskeerimine on tõendamiskoormuse mõttes keeruline. Prokuratuur peab tõendama, milline kogu varast on see KarS § 83² lg-s 1 või 1¹ nimetatud vara, mille kolmas isik on omandanud KarS § 83² lg 2 nimetatud asjaoludel. Ehk teisisõnu on kolmandalt isikult konfiskeeritava kuriteoga saadud vara väärtus piiratud selle osaga tema varast, mille ta on omandanud KarS § 83² lg 2 p-s 1 või 2 sätestatud asjaoludel.¹⁰⁵ See tähendab, et kolmandalt isikult on võimalik laiendatud konfiskeerimise alusel konfiskeerida näiteks selline vara, mille osas on teada, et kolmas isik omandas selle eseme sellise vara arvel, mille toimepanija sai eeldatavasti kuriteo toimepanemise tulemusena.

Seega selleks, et konfiskeerida kolmandalt isikult KarS § 83² nimetatud s.o eeldatava kuriteoga saadud vara on vajalik tuvastada:

- 1) kas toimepanija on süüdi mõistetud kataloogikuriteos;
- 2) toimepanija eeldatava kuriteo toimepanemisega saadud vara või sellise vara arvelt omandatu;
- 3) asjaolu, et konfiskeerimisele kuuluv vara kuulub kolmandala isikule;
- 4) esineb lõikes 2 nimetatud kolmandalt isikult konfiskeerimise eeldus(ed);

¹⁰³ RKKKm 3-1-1-46-16, p 8.

¹⁰⁴ J. Sarv – KarSK 2015, § 83², p 8.

¹⁰⁵ RKKKm 3-1-1-10-16, p 33.

- 5) puuduvad lõikes 3 nimetatud kolmandalt isikult konfiskeerimist välistavad asjaolud;
- 6) kolmandalt isikult konfiskeerimine on proportsionaalne.

1.2.2. Konfiskeerimise asendamine (KarS § 84)

Asenduskonfiskeerimine on vahend kriminaalmenetluses, millega on võimalik süüteo toimepanemise vahendi, vahetu objekti, süüteoga saadud vara ja kuriteoga saadud vara (laiendatud) konfiskeerimine asendada konfiskeerimisobjekti väärtusele vastava rahalise nõudega. See tähendab, et KarS § 83-83² alusel konfiskeerimisele kuuluvat konfiskeerimisobjekti on võimalik KarS §-s 84 sätestatud tingimustel asendada rahalise nõudega ja seda ka kolmanda isiku suhtes. Konfiskeerimise asendamisel vara ei konfiskeerita, s.o seda ei pöörata riigi omandisse, vaid isikule pannakse üksnes kohustus tasuda ära tarvitatud või muul moel konfiskeerimise mõjualast väljaviidud vara väärtusele vastav rahasumma.¹⁰⁶

Asendamise aluseks olevaid põhjuseid on näitlikult nimetatud seaduses, kuid need ei ole ammendavad ja nii on võimalik asenduskonfiskeerimist kohaldada sellise, muidu konfiskeerimisele kuuluva vara asemel, mis on võõrandatud, ära tarvitatud või mille ära võtmine pole muul põhjusel võimalik või otstarbekas. Konfiskeerimise asendamine ei ole kuriteo eest ettenähtud iseseisev õiguslik tagajärg, vaid konfiskeerimise täitmise erivorm, mis peab tagama, et isik ei saaks kuriteo läbi kasu ka siis, kui kuriteoga vahetult saadud vara on võõrandatud või muul viisil konfiskeerimiseks kättesaamatu.¹⁰⁷ See tähendab, et KarS § 84 alusel saab riigil tekkida üksnes rahaline nõue.¹⁰⁸ Väljamõistetav rahasumma peab vastama konfiskeerimisele kuuluva vara väärtusele.¹⁰⁹ Seega saab asenduskonfiskeerimine toimuda ainult suhtes üks ühele ehk kõne alla saab tulla ainult sellise rahasumma väljamõistmine, mis on võrdne selle konkreetse konfiskeerimisobjekti väärtusega, mis oleks kuulunud konfiskeerimisele, kui selle ära võtmine oleks olnud võimalik.

Konfiskeerimise asendamise eesmärk on samuti takistada süüdlase rikastumist süüteoga, st süütegu ei tohi osutada süüdlase jaoks kasulikuks¹¹⁰, samuti ei oleks kriminaalpoliitilisi eesmärke silmas pidades loogiliselt põhjendatav kriminaaltulu ära tarvitanud või selle

¹⁰⁶ RKKKm 3-1-1-78-14, p 25.

¹⁰⁷ *Ibid*, p 24.1

¹⁰⁸ RKKKm 3-1-1-51-15, p 28.

¹⁰⁹ J. Sarv – KarSK 2015, § 84, p 8.

¹¹⁰ RKKKm 3-1-1-102-15, p 8.

konfiskeerimise vältimiseks võõrandanud isikute soodsam karistusõiguslik kohtlemine võrreldes nende isikutega, kellel on kriminaaltulu või selle arvelt soetatud vara jätkuvalt alles¹¹¹.

Enne 10. jaanuaril 2017.a jõustunud seadusemuudatust oli KarS § 84 alusel võimalik asenduskonfiskeerimist kohaldada kolmanda isiku suhtes üksnes süüteoga saadud vara osas. See tähendab, et kolmanda isiku suhtes sai asenduskonfiskeerimist kohaldada üksnes siis, kui kolmas isik oli KarS §83¹ lg-s 2 või § 83² lg-s 2 nimetatud vara võõrandanud, ära tarvitanud või selle temalt ära võtmine polnud muul põhjusel võimalik või otstarbekas.¹¹² Alates 10. jaanuarist 2017.a on võimalik lisaks süüteoga saadud varale § 83¹ tähenduses või kuriteoga saadud varale § 83² tähenduses kohaldada asenduskonfiskeerimist ka § 83 järgi, kuid seda vaid kuriteo¹¹³ toimepanemise vahendi ja vahetu objekti osas. Kuriteo toimepanemise vahendi või vahetu objekti asenduskonfiskeerimise lisamise seadusse tingis otseselt direktiiv, mille art 4 lg 1 kohustab liikmesriike võtma vajalikud meetmed, mis võimaldavad konfiskeerida kuriteovahendid või vara, mille väärtus vastab nendele kuriteovahenditele.¹¹⁴ Tegemist on ilmeka näitega sellest, kuidas konfiskeerimise alused vajavad ajakohastamist, kuna eseme võõrandamine on tänapäeval muutnud kiireks protsessiks (nt interneti vahendusel). Kui enne muudatuse jõustumist oli reaalne olukord, kus näiteks KarS § 424 toimepanija võõrandab toimepanemiseks kasutatud vahendi s.o mootorsõiduki kolmandale isikule, mis tähendab, et isikult ei olnud võimalik enam toimepanemise vahendit konfiskeerida. Samuti kui kolmas isik ei vasta KarS § 83 lg 3 p-des 1-3 nimetatud alusele, siis ei ole võimalik ka temalt sõiduautot konfiskeerida, muuseas võib süüteo toime pannud isik sõiduki võõrandada turuhinnaga heausksele omanikule.¹¹⁵ Peale seadusemuudatus võib kohus asenduskonfiskeerimise korras toimepanijalt või kolmandalt isikult välja mõista summa, mis vastab kuriteo toimepanemisega saadule. Tegemist on olulise muudatusega, kuna see tagab konfiskeerimise põhimõtet ning samal ajal aitab täita konfiskeerimise preventiivset olemust.

Samas kuriteoga saadud vara konfiskeerimise (KarS § 83¹ lg 1) ja sama vara osas asenduskonfiskeerimise kohaldamise aluste puhul tuleb täheldada vastuolu. Kui kuriteoga saadud vara konfiskeerimine on kohtule põhimõtteliselt kohustuseks, kuna sättes puudub sõna „võib“, siis asenduskonfiskeerimise sättes esineb sõna „võib“. See tähendab, et sama KarS §

¹¹¹ RKKKm 3-1-1-1-12, p 13.

¹¹² RKKKm 3-1-1-102-12, p 10.

¹¹³ KarS § 84 kohaselt on võimalik §-s 83 nimetatud vahendi või vahetu objekti asenduskonfiskeerimine üksnes juhul, kui tegemist on kuriteoga. Tegemist on olulise erinevusega. Kui muidu on § 83 nimetatud objektide konfiskeerimine lubatav kuriteo (st nii väärteo kui kuriteo) puhul, siis § 83 nimetatud objektide asenduskonfiskeerimine on lubatav üksnes kuriteo puhul.

¹¹⁴ SE 308 seletuskiri, lk 15.

¹¹⁵ *Ibid*, lk 15.

83¹ lg 1 nimetatud vara konfiskeerimise asendamiseks võib kohus välja mõista summa, mis vastab konfiskeerimisele kuuluva vara väärtusele ehk sõna „võib“ saab uuesti kaalu. Selline olukord vajaks õigusselguse mõttes lahendamist, kuna tegemist on olukorraga, kus ühel juhul kohtul diskretsiooniõigus puudub, kuid asenduskonfiskeerimise puhul see tekib. Arvestada tuleks, et asenduskonfiskeerimise sisuks KarS 83¹ lg 1 mõttes on saadud vara väärtusele vastava rahasumma väljamõistmine toimepanijalt¹¹⁶ mitte toimepanija või kolmanda isiku soodsamasse olukorda asetamine.

Sellisel KarS §-s 84 täpse loetelu andmise teel on seadusandja andnud ammendava loetelu asenduskonfiskeerimise alustest ning loetelu järgides tuleb tähele panna, et ei ole võimalik asendada kuriteo ettevalmistamiseks kasutatud aine või eseme konfiskeerimist. Samas tuleb jaatada, et § 83 lg 3¹ ja 3² nimetatud vahendi või vahetu objekti (mis oli isiku kasutuses kasutuslepingu või omandireservatsiooniga müügilepingu alusel) lepingust tulenevad isiku varalised õigused võib kohus asenduse korras konfiskeerida, kui on tegemist kuriteo toimepanemise vahendi või vahetu objektiga.

Kuna on aga tegemist olukorraga, kui kolmandalt isikult konfiskeerimisobjekti ära võtmine pole muul põhjusel võimalik või ei ole see otstarbekas, on selgelt täpsustamata, mis tähendab, et tegemist on iga individuaalse kaasuse puhul kõiki asjaolusid arvestades lahendatava küsimusega. Õiguskirjanduses on vara äravõtmist takistava muu põhjusena nimetatud konfiskeerimise ebaproportsionaalsust¹¹⁷ ja ebaotstarbekat konfiskeerimist on seostatud näiteks riigi kui ka võimaliku konfiskeerimisotsustuse adressaadi huvidega¹¹⁸. Sellest omakorda järeldub, et kohtule on antud ulatuslik otsustusvabadus seoses konfiskeerimise asemel selle asendamise kohaldamisega või kohaldamata jätmisega.¹¹⁹

Seega ülevaatlikult – selleks, et kohaldada kolmanda isiku vara osas asenduskonfiskeerimist on tarvilik leida vastus esmalt küsimusele, kas toime on pandud (A) süütegu, (B) kuritegu või (C) eeldatav kuritegu?

- A. Kui toime on pandud süütegu, siis on § 84 alusel võimalik asenduskonfiskeerimist kohaldada kolmanda isiku suhtes üksnes juhul, kui:
- a. on tuvastatud toimepanija teo süü ning § 83¹ lg 1 nimetatud süüteoga saadud vara;
 - b. selline vara kuulub või kuulus kolmandale isikule;
 - c. on täidetud vähemalt üks § 83¹ lg 2 punktides nimetatud eeldustest;

¹¹⁶ G.Stessens. Money Laundering: A New International Law Enforcement Model. Cambridge University Press: 2000, lk 31-38 (*Object confiscation v. value confiscation*), toetavalt vt ka J. Sarv – KarSK 2015, § 84, p 1.

¹¹⁷ J. Sarv – KarSK 2015, § 84, p 6.2.

¹¹⁸ *Ibid*, § 84, p 7.

¹¹⁹ *Ibid*, § 84, p 7.

- d. selline vara on võõrandatud, ära tarvitatud või selle äravõtmine pole muul põhjusel võimalik või otstarbekas;
 - e. asenduskonfiskeerimine kolmandalt isikult on § 84 ja § 83¹ lg 2 alusel proportsionaalne;
- B. Kui toime on pandud kuritegu, siis on § 84 alusel võimalik asenduskonfiskeerimist kohaldada kolmanda isiku suhtes, kui:
- a. on tuvastatud toimepanija teo süü ning § 83¹ lg 1 nimetatud kuriteoga saadud vara või § 83 lg 1 nimetatud kuriteo toimepanemise vahend või § 83 lg 2 nimetatud kuriteo vahetu objekt või § 83 lg 3¹ nimetatud kuriteo toimepanemise vahend või vahetu objekt, mis on kasutuses kasutuslepingu või omandireservatsiooniga müügilepingu alusel;
 - b. selline vara kuulub või kuulus kolmandale isikule või tulenevad sellisele varale lepingust varalised õigused;
 - c. on täidetud vähemalt üks § 83¹ lg 2 punktides nimetatud eeldustest kuriteoga saadud vara puhul või vähemalt üks § 83 lg 3 nimetatud eeldustest kuriteo toimepanemise vahendi või vahetu objekti puhul või § 83 lg 3² nimetatud eeldused;
 - d. selline kuriteoga saadud vara või kuriteo toimepanemise vahend või vahetu objekt on võõrandatud, ära tarvitatud või selle äravõtmine pole muul põhjusel võimalik või otstarbekas;
 - e. asenduskonfiskeerimine kolmandalt isikult on § 84 ja § 83¹ lg 2 alusel või § 84 ja § 83 lg 3 või § 84 ja § 83 lg 3² alusel proportsionaalne;
- C. Kui toime on pandud eeldatavalt kuritegu, siis on § 84 alusel võimalik asenduskonfiskeerimist kohaldada kolmanda isiku suhtes, kui:
- a. on tuvastatud toimepanija kataloogikuriteo süü ning § 83² lg 1 nimetatud eeldatava kuriteoga saadud vara;
 - b. selline vara kuulub või kuulus kolmandale isikule;
 - c. on täidetud vähemalt üks § 83² lg 2 punktides nimetatud eeldustest;
 - d. selline vara on võõrandatud, ära tarvitatud või selle äravõtmine pole muul põhjusel võimalik või otstarbekas
 - e. asenduskonfiskeerimine kolmandalt isikult on § 84 ja § 83² lg 2 alusel proportsionaalne.

1.3. Konfiskeerimise toime (KarS § 85)

Seaduse kohaselt läheb kolmandalt isikult konfiskeeritu riigi omandisse või saadetakse rahvusvahelises lepingus sätestatud juhtudel tagasi (KarS § 85). See tähendab, et konfiskeerimise toime on seotud üksnes nende konfiskeerimise alustega, mille tagajärjel toimub vara tasuta võõrandamine riigi omandisse (§-d 83-83²), konfiskeerimise asendamine siia ei mahu, kuna asenduskonfiskeerimise tulem on riigi rahaline nõue konfiskeerimisotsustuse adressaadi vastu. Seega sõltub konfiskeerimise toime vara omandiõiguse muutumisest.

KarS § 85 lg 2 reguleerib kolmanda isiku õigusi, mis jäävad konfiskeerimisel püsima ja kelle riik maksab hüvitist. Kolmanda isikuna KarS § 85 lg 2 ls 1 tähenduses tuleb mõista isikut, kes ei ole konfiskeerimisotsustuse adressaat.¹²⁰ Konfiskeerimisotsustuse adressaat saab olla üksnes selline kolmas isik, kes on menetlusse kaasatud¹²¹ ja riigile saab KarS § 85 lg 1 alusel konfiskeeritu omand üle minna üksnes juhul, kui see omand kuulus enne konfiskeerimisotsustuse adressaadile. See tähendab, et konfiskeerimise toime ei ole mitte absoluutne, vaid relatiivne, sest see ei mõjuta mitte määratlemata isikute ringi, vaid üksnes konfiskeerimisotsustuse adressaadi õigusi konfiskeeritavale esemele.¹²² Peaks aga konfiskeeritu tegelikult kuuluma isikule, keda konfiskeerimisotsustuses adressaadina ei nimetata, jäävad selle isiku õigused KarS § 85 lg 2 ls 1 alusel vaatamata konfiskeerimisele püsima.¹²³ Juhul kui selliseid kolmanda isiku õigusi on rikutud, on kolmandal isikul õigus hüvitisele.

Sõltuvalt sellest, mil viisil konfiskeerimine on kolmanda isiku õigusi või huve kahjustanud, võivad tekkida mitmed õigussuhted.¹²⁴ Kuna tegemist on omandiõiguse rikkumisega, siis on esmase viisina võimalik sellisel kolmandal isikul oma õigusi kaitsta ja esitada riigi vastu vindikatsioonihagi kui tegemist on asjaga või kinnisasja puhul esitada riigi vastu kinnistusraamatu kande parandamise nõue.¹²⁵ Kui konfiskeeritav objekt ei ole asi (TsÜS § 49 lg 1), vaid mingi muu ese (TsÜS § 48), oleneb asjaoludest ja eseme olemusest, kas eseme tegelik konfiskeerimisaegne omaja saab selle riigilt välja nõuda või jääb talle üksnes lg 2 ls-st 2 tulenev kahjuhüvitisnõue riigi vastu.¹²⁶

¹²⁰ RKÜKm 3-1-2-3-12, p 54.

¹²¹ Vt käesoleva töö p 1.1.3., lk 17-18.

¹²² RKÜKm 3-1-2-3-12, p 56.

¹²³ J. Sarv – KarSK 2015, § 85, p 4.3.

¹²⁴ *Ibid*, § 85, p 5.

¹²⁵ *Ibid*, § 85, p 4.5.

¹²⁶ *Ibid*, § 85, p 4.7.

Konfiskeerimise toime juures on oluline tähendus lõikel 3, mille kohaselt kohtuvälise menetleja või kohtu lahend konfiskeerimise kohta toimib enne selle jõustumist käsutuskeeluna. See tähendab, et enne konfiskeerimisotsustuse jõustumist ei ole kolmandal isikul konfiskeerimisotsustuse adressaadina õigust konfiskeerimisele kuuluvat objekti käsutada. Siiski on oluline siinkohal, et käsutuskeeld võib sisaldada võõrandamise ja piiratud asjaõigustega koormamise piiranguid, kuid käsutuskeelu rikkumine muudab tühiseks üksnes käsustehingu, mõjutamata kohustustehingut – st võlaõiguslikult võib võtta kohustusi ka vara suhtes, mille käsutamise õigust on piiratud.¹²⁷ Seega kui kolmas isik käsutuskeelu ajal, s.o enne konfiskeerimisotsustuse jõustumist teeb objektiga seoses võlaõigusliku kohustustehingu, ei ole tegemist käsutuskeelu rikkumisega, mis tähendab omakorda seda, et ta võib enne otsuse jõustumist näiteks sõlmida konfiskeerimisele kuuluva asja osas võlaõigusliku ostumüügilepingu (kohustustehing). Samale järeldusele on jõutud ka õiguskirjanduses, et arestimisel tekkiv käsutuskeeld ei takista VÕS § 12 lg-st 1 tulenevalt asja omanikul võtta arestitud vara suhtes võlaõiguslikke kohustusi (nt sõlmida asja võlaõiguslikku ostumüügilepingut).¹²⁸

1.4. Konfiskeerimismenetlus

Üldjuhul otsustab kohus vara konfiskeerimise koos põhimenetluses süüdimõistva kohtuotsuse tegemisega. Siiski näeb kriminaalmenetluse seadustik ette võimaluse eraldi konfiskeerimise menetluseks. KrMS § 403¹ lg 1 kohaselt on see võimalik üksnes siis, kui konfiskeerimisega seotud asjaolud on eriliselt keerukad või mahukad. Varamenetluse eesmärgiks on vajadus teha keerukates või mahukates kriminaalasjades põhimenetlusele lisaks selgeks kas kahtlustatav või süüdistatav või süüdimõistetud või kolmas isik on omandanud vara seaduslikult või kuriteo tulemusel.¹²⁹

Otsuse eraldada varamenetlus põhimenetlusest võib teha mis tahes kohtueelse menetluse staadiumis.¹³⁰ Varamenetlust alustatakse prokuratuuri määrusega, millega eraldatakse põhimenetlusest varamenetlus¹³¹ ning konfiskeerimistaotluse saadab prokuratuur kohtusse KrMS § 403⁶ sätestatud alustel peale seda kui konfiskeerimismenetluses on vajalik

¹²⁷ TsÜSK 2010, § 88, p 3.1.1.

¹²⁸ RKTko 3-2-1-48-09, p 12, toetavalt vt ka J. Sarv – KarSK 2015, § 85, p 6.3.

¹²⁹ T. Ploom – KrMSK 2012, § 403¹, p 1.

¹³⁰ *Ibid*, § 403¹, p 2.1.

¹³¹ *Ibid*, § 403¹, p 2.

tõendusteave kogutud. Muuhulgas tuleb taotluse koopia saata lisaks süüdimõistetule ka kolmandale isikule. Sama paragrahvi lõikes 3 toodud kohaselt võib varamenetluses kohaldada kokkuleppemenetlust ka siis, kui see puudutab kolmandalt isikult vara konfiskeerimist, tingimusel, et kolmas isik on andnud nõusoleku kokkuleppemenetluse kohaldamiseks KrMS § 243 sätestatud korras (kokkuleppemenetluse kohaldamiseks tsiviilkostjalt ja kolmandalt isikult saadud nõusoleku kohta koostatud protokoll), mille lõige 3 kohaselt ei ole kolmandal isikul õigust loobuda antud nõusolekust. 29.03.2015 jõustunud seadusemuudatuse juurde kuulvas seletuskirjas on lisatud, et muu hulgas nähakse ette, et kolmanda isiku nõusolek kokkuleppemenetluseks peab hõlmama ka nõustumist selle otsustusega, mis kokkuleppemenetluses tehtava kohtuotsusega tema subjektiivsete õiguste kohta võidakse langetada (nt mingi talle kuuluva eseme konfiskeerimisega).¹³²

Konfiskeerimismenetluses otsustab kolmandalt isikult vara konfiskeerimise prokuratuuri taotlusel kohus määrusega pärast toimepanija süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist konfiskeerimise aluseks olevas kuriteos ning konfiskeerimise otsustab kohtunik ainuisikuliselt. Kohus teeb konfiskeerimismääruse nõupidamistoas, kus ta määrust tehes peab otsustama esmalt, kas vara mille konfiskeerimist prokuratuur taotleb, on KarS § 83, 83¹ või 83² sätestatud tingimustel seotud konfiskeerimise aluseks oleva kuriteoga ja kas kolmanda isiku vara on omandatud konfiskeerimise aluseks olevas sättes nimetatud viisil. Konfiskeerimismääruse peale võib kolmas isik esitada määruskaebuse.

¹³² Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. 770 SE, lk 27. – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/download/61cc0b39-b9c5-4ada-928c-f553a66fd111> (25.02.2018) (edaspidi: SE 770 seletuskiri)

2. KOLMANDA ISIKU ÕIGUSTEGA KAETUD VARA KONFISKEERIMISEL ESINEVAD KITSASKOHAD

2.1. Kolmanda isiku omandis oleva ning kuriteoga saadu arvelt parendatud vara konfiskeerimise võimatus

Esimeses peatükis kirjeldatud kolmandalt isikult konfiskeerimise aluste ja eelduste kohaselt¹³³ kui kolmas isik on saanud mingi eseme või kinnisasja toimepanija arvel, siis on selle konfiskeerimine KarS § 83 lg 3 p 2 ja § 83¹ lg 2 p ja § 83² lg 2 p 1 kohaselt võimalik üksnes juhul, kui kolmas isik on sellise eseme või kinnisasja omandanud toimepanija arvel. Oluline rõhk on omandamise faktil. Lihtne näidiskaasus oleks siinkohal, et toimepanija ostab kuriteoga saadud raha eest maja, mille omanikuks saab kolmas isik. Sellise näite puhul on selge, et kolmas isik on omandanud maja täielikult toimepanija arvelt. Kuid praktikas ei ole tavapäratu kaasus, kus kolmas isik on juba maja omandanud enese vahendite arvelt ning toimepanija parendab seda kuriteoga saadud vara arvelt. Sellise kaasuse puhul kolmandalt isikult maja konfiskeerimine võimalik ei ole, kuivõrd toimunud ei ole omandamist toimepanija arvelt. Sellepärast, et parendamine on millegi olemasoleva omadus(t)e paremaks muutmine, mingisugune eseme kvaliteedi või väärtuse tõstmine. Samal ajal on omandamisega tegemist üksnes juhul, kui keegi isik saab millegi omanikuks. Kui kolmanda isiku omandis olevat vara parendatakse nii, et parendused muutuvad parendatud vara oluliseks, siis loetakse see segunenud varaks.

Seoses kaasustega, kus kolmanda isiku kinnisasja on parendatud, on oluline Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 8. märtsi 2017.a määrus 3-1-1-117-16, milles viidati, et omandamisena KarS § 83² lg 2 p 1 tähenduses on käsitatav mingi eseme (TsÜS § 48) minek kolmanda isiku vara (TsÜS § 66) hulka¹³⁴ ning kinnisasja (TsÜS § 50 lg 1) puhul tähendab see kinnisomandi üleminekut kolmandale isikule¹³⁵. Seega pole kinnisasja parendamine käsitatav omandamisena, mis tähendab, et toimepanija poolt tehtud parendused tõstsid küll kolmanda isiku omandis oleva kinnisasja väärtust muu hulgas võimalust kinnisasi kasumiga müüa, kuid kolmas isik ei omandanud kinnisasja. Kuna tuvastatud asjaoludel ei läinud kinnisasja omand kolmandale

¹³³ Vt käesoleva töö punkte 1.2.1., lk 21-30 ja 1.2.2., lk 30-34.

¹³⁴ RKKKm 3-1-1-117-16, p 26.

¹³⁵ *Ibid*, p 26.

isikule üle toimepanija arvel, siis ei saa seda KarS § 83² lg 2 p 1 alusel kolmandalt isikult konfiskeerida.¹³⁶ Samas asjas lisatud selgituse kohaselt, ei pidanud kolleegium võimalikuks sisustada KarS § 83² lg 2 p-s 1 ette nähtud omandamise mõistet sedavõrd laialt, et see hõlmaks ka kolmandale isikule juba kuuluva eseme väärtuse (olulist) suurenemist toimepanija arvel.¹³⁷

Põhjuseks on, et üksnes õiguspoliitilistele argumentidele tuginedes ei saa normi tekstist isiku õigusi kitsendavalt ulatuslikult kõrvale kalduda,¹³⁸ mis tähendab, et karistusseadustiku kohaselt saab kolmandalt isikult konfiskeerida üksnes sellise vara, mille kolmas isik on omandanud täielikult või olulises osas toimepanija arvel või omandanud kingitusena või muul viisil turuhinnast oluliselt soodsamalt. Omandamise mõiste tuleneb tsiviilõigusest, seega toimepanija arvel omandamise mõiste sisustab samuti eraõigus.¹³⁹ Kolmanda isiku poolt millegi omandamisest saab rääkida üksnes juhul, kui mingisugune ese läheb üle kolmanda isiku vara hulka. Kriminaaltulu arvelt kolmanda isiku varale tehtud parenduste või eseme väärtuse suurenemise konfiskeerimist seadus ei reguleeri ning sellisel juhul on võimalik üksnes konfiskeerimise asendamine.

Siiski, ka Riigikohus on nõustunud, et olenemata sellest, et omandamise mõistet ei ole võimalik sedavõrd laialt sisustada, et lugeda omandamiseks ka kolmandale isikule kuuluva eseme väärtuse (olulist) suurenemist, siis selline tõlgendus võiks küll sobituda laiendatud konfiskeerimise üldise eesmärgiga vältida isiku rikastumist kriminaaltulu arvel, tagades ühtlasi majanduslikust aspektist sarnaste olukordade sarnase käsitlemise.¹⁴⁰ Lisaks pidas Riigikohus samas asjas vajalikuks märkida, et seadusandjal on võimalus *de lege ferenda*¹⁴¹ ette näha konfiskeerimise ja selle asendamise alused kujul, mis võimaldaksid tõhusamini vältida kolmanda isiku rikastumist kriminaaltulu arvel.¹⁴² Mis tähendab, et nii oleks võimalik vältida toimepanija rikastumist kriminaaltulu arvelt, kuna toimepanija eesmärk oli tegelikult peita kolmanda isiku vara parendamise näol kuriteoga saadud vara, samal ajal teades, et ta saab selle hiljem tagasi või naudib toimepanija koos kolmanda isikuga parendamisest saadavaid hüvesid.

11. oktoobril 2016.a algatatud ja 10. jaanuaril 2017.a jõustunud karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise direktiivi ülevõtmine) seletuskirjas on samuti viidatud, et ebaselged on olukorrad, kus süüteoga saadud vara seguneb kolmanda isiku varaga või antakse

¹³⁶ RKKKm 3-1-1-117-16, p 26.

¹³⁷ *Ibid*, p 27.

¹³⁸ *Ibid*, p 27.

¹³⁹ SE 972 seletuskiri, lk 14.

¹⁴⁰ RKKKm 3-1-1-117-16, p 27.

¹⁴¹ *De lege ferenda* – tulevase õiguse kohaselt.

¹⁴² RKKKm 3-1-1-117-16, p 27.

segapäritoluga vara kolmandale isikule üle (nt legaalselt omandatud kinnisasja parendatakse süüteoga saadud varaga ning antakse seejärel üle kolmandale isikule või kolmanda isiku kinnisasjale paigaldatakse süüteoga saadud vara arvel omandatud aknad vmt).¹⁴³ Siiski viidatud seadusemuudatusega parendatud eseme või kinnisasja kolmandalt isikult konfiskeerimist võimalikuks ei muudetud. Selle asemel lisandusid 10. jaanuari 2017. a seadusemuudatusega konfiskeerimise aluste hulka täiendavalt sätted, mille kohaselt kohaldatakse vara segunemise korral (KarS § 83¹ lg 1² ja § 83² lg 1¹) konfiskeerimise asendamist KarS § 84 sätestatud korras. Varasemalt oli sarnane praktika¹⁴⁴ kasutusel ka ilma seaduses oleva täpse aluseta. Kui uurimise etapis tuvastati kriminaaltulu, mis oli segunenud legaalse varaga, siis rakendati konfiskeerimise asendamist vastavalt täpsele kriminaalmenetluses tuvastatud kriminaaltulu väärtusele. Viidatud muudatuse tingis seletuskirja kohaselt asjaolu, et sooviti reguleerida segapäritoluga vara küsimus sarnaselt kohtupraktika poolt kujundatule.¹⁴⁵ Seega on seaduses ette nähtud võimalus kolmandale isikule kuuluvale kinnisasjale tehtavate parenduste konfiskeerimise osas kohaldada asenduskonfiskeerimist. Mis tähendab seda, et segunenud vara enda (st kuriteoga saadud vara + legaalne vara) konfiskeerimine (ära võtmine) ei ole kehtiva õiguse järgi võimalik ning kohus määrab summa, mis vastab segunenud varast sellele osale, mis on võrdne kuriteoga saadud varale. Küll on võimalik segunenud vara (näiteks parendatud kinnisasja) arestimine konfiskeerimise asendamise tagamiseks, kuid seda üksnes juhul, kui kolmas isik on kaasatud kriminaalmenetlusesse kui isik, kelle vastu on suunatud konfiskeerimisnõue.¹⁴⁶ Ehk vara arestimisega on kaudselt aktsepteeritud ka sellisel alusel konfiskeerimist, kuivõrd arestimine eeldab, et vara oleks võimalik hiljem konfiskeerida. Sealhulgas on võimalik süüteoga saadud vara konfiskeerimise asendamise tagamiseks keelata ühisomandis oleva kinnisasja käsutamine lisaks kahtlustatavale või süüdistatavale ka kolmandal isikul, kuid üksnes siis, kui on alust arvata, et osa süüteoga saadud varast läks kolmandale isikule¹⁴⁷

Tehtud parenduste konfiskeerimine asenduse korras on aga problemaatiline. Näiteks kui kinnisasja konfiskeerimisel oleks riigil võimalus täita rahvusvahelist konfiskeerimise põhimõtet ja kinnisasi läheks KarS § 85 lg 1 alusel riigi omandisse, siis see tähendaks, et takistatud oleks kuriteo toimepanemise tulemusena rikastumine. Muuhulgas tähendaks see, et riik saaks konfiskeeritud vara või selle müügist saadud raha kasutada sihtotstarbeliselt. Konfiskeerimise asendamine toob aga endaga kaasa rahalise nõude kolmanda isiku vastu, mille rahuldamist on kohustatud isikul võimalik ajatada või siis võib omakorda kohustatud isik

¹⁴³ SE 308 seletuskiri, lk 8.

¹⁴⁴ Vt RKKKm 3-1-1-78-14, p 24.3.

¹⁴⁵ SE 308 seletuskiri, lk 8.

¹⁴⁶ RKKKo 3-1-1-43-13, p 43.

¹⁴⁷ RKKKm 3-1-1-52-15, p 34.

erinevaid vara peitmise viise rakendades muutuda maksejõuetuks ning seeläbi vältida nõude rahuldamist. Seega on võimalik, et kuriteo toimepanemine tasub ennast ära, kuna konfiskeerimine ei ole võimalik.

Eeltoodud probleemi lahendusena, tuleks lisaks omandatud vara konfiskeerimisele, reguleerida parendatud eseme või kinnisasja kolmandalt isikult konfiskeerimine. Näiteks viisil, et see sõltuks karistusseadustikus juba väärtust omavate rahaliselt määratavate ulatustega nagu oluline, suur ja väga suur (KarS § 12¹) ning asjaoluga, et kolmas isik kellele konfiskeeritav objekt kuulub on toimepanijaga puutes olev isik. Väärtuse juures peaks olema reeglilik, et konfiskeerimisele kuuluvat vara on parendatud oluliselt enam väärtuses, tehtud parendused peaksid üles kaaluma vara väärtuse, mis oli enne selle parendamist. Näiteks võiks see tähendada, et kui autot, mille väärtus on enne parendamist 1000 eurot parendatakse 4000 euro või rohkema kriminaaltulu eest või kinnisasja, mille väärtus on enne parendamist 10 000 eurot ning seda parendatakse vähemalt 40 000 euro või rohkema kriminaaltulu eest või enne parendamist 100 000 eurot väärt olnud vara parendatakse 400 000 eurot või rohkema kriminaaltulu eest, siis oleks võimalik sellise vara konfiskeerimine kolmandalt isikult. Alternatiivina võiks lahenduseks olla kriminaaltulu arvelt tehtud parenduste protsentuaalne suhe vara algse väärtusega. Näiteks võiks kolmanda isiku omandis oleva vara konfiskeerimine olla võimalik siis, kui konfiskeerimisele kuuluva vara koguväärtusest enam kui ½ moodustub kriminaaltulu arvelt tehtud parendustest. Sellist seisukohta toetab asjaolu, et kolmanda isiku omandis oleva kinnistu parendamise läbi toimub kriminaaltulu peitmine või ära tarvitamine. Samuti tagab see põhimõtet, et ükski kuritegu ei tohiks end ära tasuda.

Lisaks peaks muutuma oluliseks küsimus, kes on kolmas isik toimepanijale või milline on toimepanija ja kolmanda isiku vaheline suhe. See võib esmapilgul tunduda ebavõrdse kohtlemisena, kuid asja sisulisemalt vaadates on nähtav selle tegelik olulisus. Nimelt kui rääkida näiteks kinnisasja ja selle parendamise näitel, siis inimlikust seisukohast on tõenäosus, et toimepanija parendab kuritegelikul teel saaduga temale võõra kolmanda isiku kinnisasja on pea olematu tõenäosuse kõrval, et parendatakse sellise kolmanda isiku kinnisasja, kes on puutes toimepanijaga. Lihtne näide ilmestamiseks kirjeldatud asjaolu olulisust peegeldub kaasusest, kus toimepanija petab soodustuskelmuse läbi toetust ja parendab seeläbi abikaasa omandis olevat kinnisasja. Sama kinnisasja, kus toimepanija ise elab koos oma abikaasaga. Sisuliselt parendab toimepanija sellise näidiskaasuse puhul iseenda elujärge ja loob iseendale mugavusi otseselt läbi oma abikaasa, kes on kriminaalmenetluses kolmas isik.

Ilmestamiseks olukorra tõsidust ja tegelikku kriminaaltulu arvelt rikastumist tuleks viimase näidiskaasusega jätkata nii, et kui kinnisasjaga, mida on parendatud soodustuskelmuse läbi,

teenitakse tulu tänu sellele, et seda on kriminaaltulu arvelt parendatud nt parendatud kinnisasjal asuva hoone ruumide rentimine. Sellisel juhul, kui enne parendamist ei olnud ruumid sobivad rentimiseks, kuid parendamise järgselt muutusid sobivaks on renditulu näol tegemist kriminaaltulu arvelt saadud viljaga. Kehtiva õiguskorra järgi on kriminaaltulu arvel omandatu konfiskeerimine võimalik. See tähendab, et kui kinnisasjal asuvat hoonet on kriminaaltulu arvelt parendatud nii, et see võimaldab kinnisasja rentida, siis peaks renditulu konfiskeerimine olema võimalik KarS § 83² lg 1¹ ja lg 2 p 1 alusel. Seega on konfiskeerimisotsustuse tegemise ajal võimalik selline tulu konfiskeerida või kohaldada selle asendamist. Kuid tegelikult jääb kuritegu ikkagi ennast ära tasuvaks, kuna renditulu on võimalik tulevikus edasi teenida. Ning see argument peaks toetama parendatud vara konfiskeerimist, kuna üldise põhimõtte kohaselt ei tohiks ükski kuritegu end ära tasuda.

Olukorda, kus kolmas isik on toimepanijaga puutes on reguleeritud näiteks Soome Vabariigi karistusõiguses. Nimelt on Soome karistusseadustiku järgi võimalik sellise omandi, mis on täielikult või osaliselt saadud kuriteost, täielik või osaline konfiskeerimine isikult, kes on toimepanija lähedane või temaga lähedases suhtes (*close person*) või kui tegemist on sellise kolmanda isikuga, kes on eraettevõtja või juriidiline isik ning kes on samal ajal puutes toimepanijaga ja kui on alust arvata, et vara on kolmanda isiku omandis selleks, et vältida konfiskeerimist.¹⁴⁸ Analooorse sätte toomine Eesti karistusõigusesse tagaks võimaluse takistada kriminaaltulu arvelt rikastumise ja aitaks täita eesmärki – konfiskeerida kriminaaltulu arvelt rikastumise takistamiseks kuritegelikult saadud vara.

Sarnast seisukohta, et kolmanda isiku ja toimepanija vaheline sugulus või muu puutes olek peaks olema olulise tähtsusega, on väljendatud ka uuringus, milles käsitleti ettepanekut luua uus õiguslik raamistik, mis käsitleb kuritegelikul teel saadud vara konfiskeerimist ja sissenõudmist.¹⁴⁹ Viidatud uuringus nenditakse, et kõikide kolmandalt isikult konfiskeerimise poolt- ja vastuargumentide kõrval on oluline, kas kolmas isik on toimepanijaga suguluses või puutes.¹⁵⁰ Kui kolmas isik on toimepanijaga puutes olev isik, siis on põhjendatud kahtlus, et isik on teadlik, et tema vara parendamise läbi on toimunud kriminaaltulu ära tarvitamine selle

¹⁴⁸ The Criminal Code of Finland. Section 3 — Extended forfeiture of the proceeds of crime (875/2001), lk 50. – Arvutivõrgus: https://www.unodc.org/res/cld/document/fin/the-criminal-code-of-finland_html/Criminal_code_of_Finland.pdf (05.03.2018).

¹⁴⁹ Forsaith, J., Irving, B., Nanopoulos, E., Fazekas, M. Study for an impact assessment on a proposal for a new legal framework on the confiscation and recovery of criminal assets. – Arvutivõrgus: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/docs/external_study_used_as_a_basis_for_the_commission_ia_october_2012_en.pdf (05.03.2018) (*edaspidi: Study for an impact assessment on a proposal for a new legal framework on the confiscation and recovery of criminal assets*)

¹⁵⁰ Study for an impact assessment on a proposal for a new legal framework on the confiscation and recovery of criminal assets, lk 30.

konfiskeerimise vältimiseks, mis tähendab, et isik on pahauskne. Pahausksuse kriteeriumit on peetud oluliseks ka eelnimetatud uuringus, kus on asunud seisukohale, et kui kolmas isik ei ole heauskne, siis ei ole tal ka tavapärasest moraalsest õigust konfiskeeritava vara osas.¹⁵¹

Eelnevat arvesse võttes tuleks samu kolmanda isiku pahausksusega seonduvalt kirjeldatud asjaolusid vaadata ka kannatanu seisukohalt. Kuna on tõenäolisem, et puutes olev kolmas isik on teadlik või vähemalt aimab, et tegemist on ebaseaduslikult saadu arvelt temale kuuluva vara parendamisega, siis tuleks konfiskeerimise otsustamisel asjassepuutuvana mõelda, kas on kannatanu õiguste kaitse pahauskse kolmanda isiku omandi kaitse kõrval olulisema tähendusega või mitte. Olukorras, kus kannatanu kannab temale kuriteoga tekitatud varalist kahju ja samal ajal kolmas isik omandab selle vara arvelt olulise väärtuse, sest temale kuuluvat vara parendatakse, kuid ta ise ei tee samal ajal saadud parendustele vastusooritust.

Lisaks tuleks kolmandale isikule kuuluva vara konfiskeerimise otsustamisel pidada oluliseks ka asjaolu – kes on tegelikult kolmanda isiku omandis oleva, kuid kriminaaltulu arvelt parendatud vara valdaja – ehk tegelik kasu saaja. Praktikaks pole tavapäraselt olukord, kus vara on küll ametlikult kolmanda isiku omandis, kuid kolmas isik ei kasuta ega valda sellist vara ise oma tarbeks vaid seda kasutab ja valdab hoopis toimepanija või tema pereliige. Sellisel juhul ei tohiks olla välistatud kolmanda isiku omandis oleva vara konfiskeerimine, kuivõrd on tuvastatud, et tegelik kasu saaja või valdaja on toimepanija. Veel enam, kui menetluses tuvastatakse, et toimepanija ei ole mitte ainult teinud kulutusi kolmanda isiku varale (parendanud kriminaaltulu arvelt), vaid toimepanija on lisaks teinud täiendavalt tasumisi kolmandale isikule sellises vääringu, mis on võrdne kolmanda isiku omandi väärtusega enne parendamist, siis peaks olema võimalik välistada kolmandale isikule tekkiva ebaseadusliku kahju küsimus ning sellise vara kolmandalt isikult konfiskeerimine peaks olema võimalik nii nagu see oleks võimalik siis, kui vara oleks toimepanija omandis.

2.2. Juriidilisest isikust kolmas isik

2.2.1. Juriidilisest isikust kolmanda isiku teadma pidamine ja vaba tahe

Üks viise peita kuritegelikul teel saadut on kasutada selleks juriidilisest isikust kolmandat isikut. Vara peitmine saab toimuda näiteks siis, kui toimepanija ise on juriidilise isikuga seotud,

¹⁵¹ *Ibid*, lk 30.

olles kas juhatuse liige, aktsionär või osanik. Välistatud pole ka olukord, kus toimepanija on tegelik juriidilise isiku juht, kuid teeb seda varjatult läbi mingi kolmanda füüsilise isiku, kelleks võib olla pereliige, sõber või isik, kelle ainsaks ülesandeks ongi olla näilikult juhatuse liige (juriidilise isiku juhtorgani liige, kelle varjus toimetab toimepanija ehk nii öelda tankist). Selline skeem on kergemini siis tajutav, kui on üks juhatuse liige, aktsionär või osanik, kes on samal ajal toimepanija või läbi kelle on toimepanija tegelikult juriidilise isikuga puutes.

Eesti õigussüsteemi järgi on juriidiline isik seaduse alusel loodud õigussubjekt (TsÜS § 24), millest omakorda eraõiguslik juriidiline isik on erahuvides loodud juriidiline isik (TsÜS § 25 lg 1). Seega eraõiguslik juriidiline isik on suunatud teenima üksikisiku huve.¹⁵² Õiguskirjanduses on täpsustatud, et juriidiline isik on õiguskorra poolt loodud abstraktne õigussubjekt, mis võib omada kõiki õigusi ja vabadusi ning kanda kohustusi niivõrd, kuivõrd see on kooskõlas juriidilise isiku üldiste eesmärkide ja nende õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega.¹⁵³ See tähendab ühtlasi seda, et juriidilisel isikul kui õigussubjektil on õigusvõime¹⁵⁴, mis tähendab, et juriidiline isik saab olla vara omanik. Seega kui juriidiline isik omab õigusvõimet ja saab olla vara omanik, saab see olla ka kriminaalmenetluses kolmanda isikuna konfiskeerimisotsustuse adressaadiks.

KarS §- de 83 lg 3 p 3, § 83¹ lg 2 p 2 ja § 83² lg 2 p 2 järgi, kui kolmas isik teadis, et vara võõrandatakse talle kuriteo vahendi või kuriteoga saadu konfiskeerimise vältimiseks, kohaldab kohus sellise vara suhtes konfiskeerimist või võib kohaldada kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist. Seega on kolmandast isikust juriidiliselt isikult konfiskeerimisel võtmekohaks teda juhtiva füüsilise isiku teadmine.

Õiguskirjanduses väljendatakse seisukohta, et juriidiline isik on iseseisev õigussubjekt, mis ei ole samastatav tema osanikeks, aktsionärideks, liikmeteks või juhtivtöötajateks olevate füüsiliste isikutega.¹⁵⁵ Teisalt ei saa juriidiline isik tekkida ilma füüsilise isikuta, juriidiline isik tuleb luua ja seda saab teha füüsiline isik või teine juriidiline isik, mille taga on loomise näol lõppkokkuvõttes alati füüsiline isik. See tähendab, et juriidilise isiku asutamise taga saab olla füüsiline isik, kes peab olema teovõimeline. Juriidiline isik ei ole iseseisvalt ilma füüsilise isiku eksisteerimiseta mõtlemisvõimeline, ei võta iseseisvalt ilma füüsilise isiku osaluseta vastu otsuseid, ei asuta end ise. Kõik juriidilise isiku otsused toimuvad tema juhtorgani kaudu, kelleks

¹⁵² TsÜSK 2010, § 25, p 3.1.1.

¹⁵³ *Ibid*, § 24, p 3.1.

¹⁵⁴ *Ibid*, § 24, p 3.2.

¹⁵⁵ P. Pikamäe – KarSK 2015, § 37, p 1.

on näiteks juhatuse liige, kes on alati füüsiline isik. See omakorda annab põhjendatud aluse väitele, et juriidilisel isikul puudub iseseisvalt vaba tahe¹⁵⁶.

Äriseadustiku kohaselt on juhatuse osaühingu ja aktsiaseltsi juhtorgan, mille funktsioon on juhtida ja esindada äriühingut. See tähendab, et juriidilise isiku teadvus ja vaba tahe on sõltuv selle juhatusest. Kuna juhatuse liikmeks oleva füüsilise isiku teadvus on ühine juriidilise isiku teadvusega ehk juriidiline isik teab täpselt seda, mida teab tema juhatuse liikmest füüsiline isik. Samuti puudub juriidilisel isikul iseseisvalt vaba tahe, kuna juriidilise isiku taht väljendab selle juhatuse ehk juriidilise isiku tahe midagi teha või mitte teha sõltub juhatuse liikmeks oleva füüsilise isiku tahtest. Seoses tahte küsimusega on Riigikohus otsuses 3-1-1-52-14 asunud seoses ainuosaniku poolt tehtud juriidilise isiku varakäsitusega seisukohale, et ainuosaniku nõusolek varakäsituseks tuleb omistada juriidilisele isikule.¹⁵⁷ Järelikult, kui juriidilist isikut juhib ainuisikuline juhatuse, siis ei saa juriidilisel isikul olla rohkem teadmisi, muid teadmisi, tahtet või mitte tahtet, kui on teda juhtival füüsilisel isikul. Seega on põhjendatud järeldada, et KarS §-de 83¹ lg 2 p 2 ja § 83² lg 2 p 2 mõttes teab ja tahab kolmandast isikust ainuisikulise juhatusega juriidiline isik, et vara võõrandatakse temale konfiskeerimise vältimiseks siis ja ainult siis, kui see sama teadmine ja soov seda teha on selle sama ainuisikulise juhatusega juriidilise isiku juhatuse liikmeks oleval füüsilisel isikul. Sama seisukohta on väljendatud Riigikohtu lahendis 3-1-1-15-14, mille kohaselt juhul, kui juhatuse liige on teadlik, siis tuleb selline teadmine omistada ka juriidilisele isikule.¹⁵⁸

Seega kui füüsiline isik paneb toime kuriteo ja on ühtlasi ainus juhatuse liige selle juriidilise isiku juhatuses, kes on kriminaalasjas kolmandaks isikuks, ja kellele toimepanija on võõrandanud kuritegelikul teel saadud vara, siis ainuisikulise äriühingu puhul kohalduvad KarS §-des 83 lg 3 p 3, 83¹ lg 2 p 2 ja § 83² lg 2 p 2 nimetatud alused vara konfiskeerimiseks, kuivõrd esineb kolmanda isiku teadvus selle kohta, et vara võõrandati temale konfiskeerimise vältimiseks. Järelikult on võimalik ainuisikulise juhtorganiga juriidiliselt isikult konfiskeerida KarS §-des 83 lg-s 1 ja 2, § 83¹ lg-s 1, 1¹ ja 1² ning § 83² lg-s 1 ja 1¹ nimetatud vara, sest juriidiline isik oli teadlik, et vara võõrandatakse temale konfiskeerimise vältimiseks.

Kuid kui tegemist on ainuisikulise juriidilise isikuga ja sellisel juhul on juhatuse liikme teadmine omistatav juriidilisele isikule ning juriidilisel isikul puudub iseseisvalt juhatuse liikmest erinev vaba tahe, siis võiks järeldada, et juriidiline isik pole mitte kolmas isik vaid

¹⁵⁶ Sama seisukohta on väljendanud M. Catargiu artiklis "The Origins of Criminal Liability of Legal Persons – A Comparative Perspective". International Journal of Juridical Sciences, 2013, lk 28. – Arvutivõrgus: <http://univagora.ro/jour/index.php/aijs/article/viewFile/695/145> (10.03.2018)

¹⁵⁷ RKKKo 3-1-1-52-14, p 16.

¹⁵⁸ RKKKm 3-1-1-15-14, p 10.

võrdne toimepanijaga. Kui juriidilisel isikul puudub erinev teadvus ja iseseisev vaba tahe ning talle on omistatav tema juhtorgani teadvus ja tahe, siis on järelikult juriidilisel isikul sama teadmine ja arusaam kuriteo asjaoludest nagu toimepanijal ja juriidiline isik peaks vastutama sarnaselt toimepanijale. Tuletatud vastutuse põhimõtte kohaselt tuleb juriidilise isiku vastutus avada tema organi liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja tegevuse või tegevusetuse kaudu, sest juriidiline isik kui õiguslik abstraktsioon saab toimida üksnes füüsilise isiku kaudu.¹⁵⁹

Karistusseadustikus sätestatu järgi ei saa juriidilist isikut ja tema juhtivorgani liiget samastada, kuivõrd KarS § 14 kohaselt saab juriidiline isik vastutada üksnes siis, kui tegu on toime pandud juhtivorgani liikme poolt juriidilise isiku huvides. Kui aga toimepanija kasutab juriidilist isikut üksnes vahendina, et peita kuritegelikul teel saadut ja kasutab juriidilisse isikusse peidetut enda tarbeks, siis sellisel juhul ei tulene, et tegu oleks toime pandud juriidilise isiku huvides. Seega ei saa juriidiline isik olla kuriteo toimepanija vaid üksnes kolmandaks isikuks kriminaalmenetluses konfiskeerimisotsustuse adressaadina. Kui aga esinevad alused juriidilise isiku vastutusele võtmiseks KarS § 14 lg 1 järgi ning toimepanija kasutab muu hulgas juriidilist isikut kuritegelikul teel saadud peitmiseks, siis saaks juriidilisele isikule kuuluva vara konfiskeerida samadel alustel nagu toimepanijale kuuluva vara, ning tähtsust ei omaks teadvuse ega omandamise küsimus.

Kui tegu ei ole toime pandud juriidilise isiku huvides saab juriidiline isik olla kolmandaks isikuks ning temalt on võimalik vara konfiskeerida kui on täidetud seadusest tulenev eeldus, et kolmas isik omandas toimepanija arvel kuriteoga saadud vara või teadis, et selline vara võõrandatakse temale konfiskeerimise vältimiseks. Kuid kui toimepanija võõrandab juriidilisele isikule oma legaalse vara, eesmärgil vältida selle arvelt riigi rahalise nõude rahuldamist, siis ei ole võimalik kolmandalt isikult sellist vara konfiskeerida, kuid toimepanijal säilib võimalus seda vara käsutada ja valitseda. Seda probleemi oleks võimalik leevendada, kui asuda seisukohale, et kui juriidilist isikut juhib üksinda toimepanija, siis on juriidilise isiku vara loetav toimepanija varaks ning võimalik oleks asenduskonfiskeerimisega tekkinud riigi rahalise nõude rahuldamine juriidilise isiku vara arvelt.

Siiski on kehtiva õiguskorra järgi juriidiline isik iseseisev ja teda juhtivast juhtorgani ainsast liikmest erinev õigussubjekt ning juriidilise isiku vara ei saa lugeda toimepanija varaks. Konfiskeerimise tagamiseks on võimalik üksnes arestida juriidilise isiku osakud või aktsiad. Seega on kehtiva õiguse järgi tegemist olukorraga, mida tuleb aktsepteerida.

¹⁵⁹ RKKKo 4-16-5811/27, p 11.

2.2.2. Juriidilise isiku lõpetamine, ühinemine või jagunemine

Kuritegelikul teel saadu peitmine juriidilise isiku taha on toimepanijatele levinud viisiks ka seetõttu, et juriidilist isikut saab osanike otsuse olemasolul niiõelda vabatahtlikult lõpetada. Eraõigusliku juriidilise isiku lõpetamine koosneb kolmest osast, milleks on otsus lõpetamise, sealhulgas sundlõpetamise kohta, seejärel juriidilise isiku likvideerimine, millele järgneb viimase registrist kustutamine.¹⁶⁰ Juriidilise isiku likvideerimine tähendab kohustuste likvideerimist võlausaldajatele ja vara müümist, misjärel allesjäänud vara jaotatakse vastavalt jaotusplaanile osanike vahel. Äriseadustiku¹⁶¹ (edaspidi: *ÄS*) § 2 lg 3 kohaselt lõpeb äriühingu õigusvõime registrist kustutamise järgselt on juriidiline isik niiõelda surnud, mis tähendab, et vara konfiskeerimine on raskendatud kui mitte võimatu, sest konfiskeerimisele kuuluv võib olla omakorda omandatud heauskse kolmanda isiku poolt.

Samuti on seaduse kohaselt võimalik juriidilise isiku ühendamine, jagunemine või ümberkujundamine. Jagunemise puhul saab rääkida jagunemisest ja eraldumisest, kus jagunemisel jaguneb jaotatava juriidilise isiku vara omandavale juriidilise isikule, jaguneva juriidilise isiku juhatuse liige saab omandava juriidilise isiku osanikuks või aktsionäriks ja jagunev juriidiline isik lõppeb. Juriidilise isiku jaotumisel tehakse jaotuva isiku kohta äriregistris jagunemiskanne ning sellega on jagunemine jõustunud ja jaotuv isik kustutatakse registrist. Järelikult kui kolmandaks isikuks olnud juriidiline isik jaguneb ja seejärel jaotuv isik kustutatakse registrist, siis lõppeb ka sellise juriidilise isiku õigusvõime. Samuti ühinemise puhul loetakse ühinev juriidiline isik lõppenuks, pärast ühinemise jõustumist ühendatav isik kustutatakse registrist. Siinkohal saabki oluliseks karistusseadustikus sätestatu, mille kohaselt saab kolmandalt isikult konfiskeerida ainult sellist §-des 83-83² nimetatud vara, mis kuulub otsuse tegemise ajal kolmandale isikule. See tähendab siis, et konfiskeerimise toime on piiratud lisaks otsustuses nimetatud konfiskeerimise objektile ka isikuga, kellelt ese konfiskeeritakse.¹⁶²

Võttes arvesse kriminaalmenetlustele kuluvat aega, siis ei ole välistatud juhus, et konfiskeerimisele kuuluv ese ei kuulu enam samale kolmandast isikust juriidilisel isikule vaid lõppemise järgselt või jagunemise või ühinemise läbi hoopis muule juriidilisele isikule või omakorda veel sama skeemi pidi järgmisele ja järgmisele juriidilisele isikule. See aga tähendab,

¹⁶⁰ Eraõigusliku juriidilise isiku lõpetamine. Justiitsministeerium. – Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/ari-uhingu-ja-laevaregister/eraoigusliku-juriidilise-isiku-lopetamine> (18.03.2018)

¹⁶¹ Äriseadustik¹. RT I 1995, 26, 355 ... RT I, 17.11.2017, 22.

¹⁶² J. Sarv – KarSK: 2015, § 85, p 4.3.

et siis ei ole enam ainuisikulise juriidilise isiku puhul võimalik rääkida võimalusest, et juriidiline isik oli teadlik ning pigem eeldatakse sellisel juhul omandaja heausksust.

Samuti, pannes tähele, et ühelt poolt on jagunemise tulemusena tekkinud juriidiline isik küll vaadeldav jagunenud juriidilise isiku õigusjärglasena, kuid mitte sama õigussubjektina¹⁶³, siis ei ole välistatud olukord, kus kolmandaks isikuks tunnistatud juriidiline isik on jagunenud, mis tähendab, et kolmandaks isikuks tunnistatu on lõppenud ja kolmandaks isikuks tuleks tunnistada uus jagunenud juriidilisest isikust tekkinud juriidiline isik. Riigikohus on küll viidanud asjas 3-1-2-3-12, et vähendamaks õiguslikult tagajärjete konfiskeerimisotsustuse tegemise ohtu, tuleb menetlejal KrMS § 40¹ lg 1 alusel kriminaalmenetlusse kaasata iga talle teadaolev isik, kes võib arvestatava tõenäosusega olla tulevase konfiskeerimise objekti omanik, kuna sellisel juhul on konfiskeerimise küsimuse lahendamisel tehtav kohtu otsustus selle kohta, kellele konfiskeerimise objekt kuulub, siduv kõigile menetlusse kaasatud isikutele.¹⁶⁴ Paraku on selliste skeemide ettenähtavus praktikas võimatu, sest menetleja ei saa ette näha näiteks tulevikus loodava juriidilist isikut, kellesse ühineb menetlusse kaasatud kolmandast isikust juriidiline isik.

Kui konfiskeerimismenetluse ajal kolmandast isikust juriidiline isik, kelle vara konfiskeerimise üle otsustatakse, lõppeb, siis tuleb KrMS § 403³ lg 1 ja § 200 ja § 199 lg 1 p 4 kohaselt lõpetada kriminaalmenetlus, kuna konfiskeerimismenetluse sätete kohaselt järgitakse konfiskeerimismenetluses kriminaalmenetluse seadustiku sätteid, kui konfiskeerimismenetlust reguleerivas peatükis ei ole sätestatud teisiti. Kuidas toimida siis, kui juriidiline isik, kes on konfiskeerimistaotluses märgitud konfiskeerimisotsustuse adressaadiks, ühineb või jaguneb, kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud lõpetamise alused ega seadustiku peatükk 16¹ ei reguleeri. Võib vaid tuletada, et kuna kolmanda isiku vara saab konfiskeerida üksnes sellises menetluses, mis toimub tema suhtes, st millesse ta on ka kaasatud kolmanda isikuna¹⁶⁵, siis juhul, kui selline kolmas isik õigussubjektina jaguneb või ühineb, kuulub konfiskeerimismenetlus lõpetamisele. Seega, isegi kui toimepanija on süüdi mõistetud põhimenetluses, siis konfiskeerimismenetluses võimaliku konfiskeerimisobjekti konfiskeerimine jääb konfiskeerimisotsustuseta, kui selle adressaat on lõppenud, jagunenud või ühinenud. On leitud, et sarnastel juhtudel peaks olema konfiskeerimine, vähemalt osaliselt, teatud tingimuste korral võimalik.¹⁶⁶ Näiteks õigusjärglaselt, kuid sellega kaasneb probleem, et

¹⁶³ P. Pikamäe – KarSK 2015, § 37, p 2.2.

¹⁶⁴ RKKKm 3-1-2-3-12, p 60

¹⁶⁵ RKKKo 3-1-1-89-11 p 19.3., toetavalt vt ka J. Sarv – KarSK 2015, §83, p 9.5.

¹⁶⁶ Vt SE 308 seletuskiri, lk 22 olevaid selgitusi ja viidet EL direktiivi 2014/42/EL punktile 15, mille kohaselt, kui konfiskeerimine ei ole lõpliku süüdimõistva otsuse alusel võimalik, peaks teatavate tingimuste puhul olema siiski

olemuslikult sarnaneks see surnud isikult või tema pärijatelt konfiskeerimisega – see aga on põhiõiguste seisukohalt küsitav.¹⁶⁷

Vältimaks kolmanda isiku lõppemist või selle õigusliku vormi muutumist läbi ühinemise või jagunemise, võiks seda seaduse tasandil takistada. Üheks võimaluseks juriidilist isikut menetluses “elus“ hoida on nähtud prokuratuuri taotlust maakohtule keelata süüdistatava äriühingu lõppemine, ühinemine, jagunemine või muu äriühingu ümberkujundamine ning samuti keelati osanikul süüdistatava juhatuse liikme tagasikutsumine, registrist kustutamine ja uue juhatuse liikme valimine ning juhatuse liikmel osaühingu nimel mis tahes tehingute tegemine.¹⁶⁸ Selline lahendus võiks olla sarnaselt kohaldatav ka kolmandast isikust juriidilise isiku puhul. Kuid sellega kaasneks ebaproportsionaalne riive kolmandast isikust juriidilisele isikule. Kuivõrd tegemist oleks olemuselt justkui tõkendiga ja tõkendi kohaldamine on kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt võimalik üksnes kahtlustatava, süüdistava või süüdimõistetud suhtes. Seega ei ole sellisel kujul vähemalt kolmandast isikust juriidilise isiku puhul probleemi lahendamine võimalik ja sellist konfiskeerimise puudujääki tuleb aktsepteerida.

2.3. Kolmandalt isikult konfiskeeritav vara peab pärinema konkreetsest kuriteost

Seoses kolmandalt isikult vara konfiskeerimisega on reegel, et kolmandalt isikult konfiskeeritav kuriteoga saadud vara peab pärinema konkreetset kuriteost. Peab esinema seos konfiskeeritava vara ja teo toimepanija kuriteo vahel. Selline reegel tuleneb otseselt seadusest, kuivõrd kolmandalt isikult konfiskeerimise alused viitavad samades paragrahvides nimetatud konfiskeerimisobjektidele – seega on võimalik kriminaalkorras konfiskeerida üksnes kuriteo toimepanemise vahendit, kuriteoga otseselt saadud vara ja selle vara arvel omandatud või eeldatava kuriteoga saadud vara.

Kui toimepanija ostab korteri ja parendab seda kuritegelike vahendite arvelt ning seejärel müüb sellise korteri heausksele isikule ning saab korteri müügi eest raha, sealhulgas kasu, siis on jätkuvalt tegemist kuritegelikul teel saaduga. Lisaks on saadud kasu näol tegemist kuriteoga

võimalik kuriteovahendeid ja tulu konfiskeerida, vähemalt kahtlustatava või süüdistatava haiguse või menetlusest kõrvalehoidumise korral.

¹⁶⁷ SE 308 seletuskiri, lk 22.

¹⁶⁸ RKKKm 3-1-1-86-14, p 4.

saadud vara arvel omandatuga. Kuid, kui toimepanija kulutab selle raha, on tegemist ära tarvitatud kriminaaltuluga ning sellisel juhul näeb seadus võimaluse kohaldada konfiskeerimise asendamist. Sisuliselt tähendab see seda, et toimepanijale pannakse kohustus tasuda tema poolt ära tarvitatud või muul moel konfiskeerimise mõjualast väljaviidud vara väärtusele vastav rahasumma.¹⁶⁹ Konfiskeerimise asendamise tagamiseks saab omakorda arestida toimepanija legaalset vara KrMS §-des 141⁴ ja 142 ning tsiviilkohtumenetluse seadustiku¹⁷⁰ (TsMS) § 378 alustel.

Kui toimepanijal on legaalne vara, näiteks ta on saanud päranduseks kinnisasja, siis on võimalik see arestida konfiskeerimise asendamise tagamiseks. Siiski ei tähenda see seda, et sama arestitud vara arvelt kuulub konfiskeerimisnõue ka rahuldamisele. Vastupidi, arestitakse küll asenduskonfiskeerimise tagamiseks, kuid toimepanijale jääb õigus ise otsustada, kas täita konfiskeerimisnõue arestitud vara arvelt või muu vara arvelt. Kriminaalasja lahendav kohus võib küll kohaldada konfiskeerimise asendamise tagamiseks KrMS §-de 141⁴ ja 142 alusel abinõusid, mille objektiks on mingi konkreetne ese (nt kinnistu, pangakontol olev raha, isiku juurest leitud sularahasumma, väärisesemed vms), kuid ta ei saa KarS § 84 alusel konkreetset eset isikult konfiskeerida või riigi kasuks "välja mõista".¹⁷¹ Arestimine asenduskonfiskeerimise tagamiseks täidab oma eesmärgi sellega, et konfiskeerimisnõue saaks rahuldatud. See, milliste vahendite arvelt kohustatud isik seda teeb, ei ole oluline. Kui täitemenetluses ilmneb, et isik ei täida vabatahtlikult asenduskonfiskeerimise nõuet, siis seejärel täidetakse konfiskeerimisnõue arestitud vara arvel¹⁷², kuid sellise arvestusega, et selle üle otsustamine, millise vara arvel tuleb isikult väljamõistetud summa sisse nõuda, ei ole hagi rahuldava kohtu, vaid kohtutäituri pädevuses.¹⁷³

Kuid, kui toimepanija teadlikult võõrandab ilma vastusooritust saamata kolmandale isikule oma leegaalse vara eesmärgiga takistada oma sellise vara arestimist konfiskeerimise või selle asendamise tagamiseks, siis olenemata kolmanda isiku pahausksusest ei ole võimalik sellist vara kolmandalt isikult konfiskeerida. Sisuliselt on tegemist olukorraga, kus kuriteo arvelt on võimalik kaudselt kasu saada.¹⁷⁴ Riigikohtu lahendis 3-1-1-102-12 leidis prokuratuur, et kolmandalt isikult peaks olema võimalik konfiskeerida talle kuriteo toimepanija poolt võõrandatud vara, mida kuriteo toimepanija ei saanud kuriteoga, kuid mis kuriteo toimepanijale

¹⁶⁹ RKKKo 3-1-1-54-15, p 48.

¹⁷⁰ Tsiviilkohtumenetluse seadustik¹. – RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 04.07.2017, 30.

¹⁷¹ RKKKo 3-1-1-54-15, p 48.

¹⁷² RKKKm 3-1-1-78-14, p 25.

¹⁷³ *Ibid*, p 24.2.

¹⁷⁴ Samale probleemile on viidanud Guy Stessens raamatus "Money Laundering: A New International Law Enforcement Model" Cambridge University Press: 2000, lk 37.

kuuludes võimaldaks riigil selle arvel sisse nõuda kuriteo toimepanijalt KarS § 84 alusel välja mõistetava rahasumma. Prokuratuur leidis, et ei ole põhjendatud välistada kolmandale isikule võõrandatud vara tagasivõitmise võimalust KarS § 83¹ lg 2 p-de 1 ja 2 alusel ning seega ka selle vara arestimist KrMS § 142 alusel. Samuti leidis prokuratuur, et neid sätteid tuleks vaadata koosmõjus ja tõlgendada laiendavalt, pidades silmas kriminaaltulu konfiskeerimise üldist eesmärki.¹⁷⁵ Riigikohus ausus samas lahendis seisukohale, et seadus selliseks tõlgenduseks alust ei anna, kuivõrd seadus räägib tahtliku kuriteoga saadud varast, mitte aga kuriteo toimepanija mis tahes varast, mille ta on ühel või teisel eesmärgil kolmandale isikule võõrandanud.¹⁷⁶ Sama on väljendatud õiguskirjanduses, et kolmandalt isikult saab konfiskeerida üksnes vara, mis pärineb konkreetsest süüteost.¹⁷⁷ Töö autor nõustub Riigikohtu seisukohaga, kuna reeglist mööda vaatamine või muudmoodi tõlgendamine on võimatu põhjusel, et selline reegel tuleneb otseselt konfiskeerimise alustest.

Siiski, on kaalukas ka prokuratuuri viide. Nii tekib olukord, kus isik, kellel on legaalne vara ja kelle suhtes kohaldatakse KarS § 84 alusel konfiskeerimise asendamist, halvemas olukorras kui isik, kes on oma vara konfiskeerimise vältimiseks kolmandale isikule võõrandanud.¹⁷⁸ Mis omakorda viitab sellele, et reegel, mille kohaselt peab kolmandalt isikult konfiskeeritav vara peab pärinema konkreetsest süüteost, võimaldab tegelikult toimepanijal kasu saada. Kuna toimepanija saab säästa oma leaalset vara, mille arvelt peaks ta vastasel juhul rahuldama asenduskonfiskeerimisega tekkinud rahalise nõude.

Kuigi riigile jääb olukorras, kus toimepanija on maksejõuetu, võimalus võlausaldajana esitada võlgniku vastu pankrotiavaldus (PankrS § 9 lg 1) ning pankrotimenetluse käigus on võimalik kuriteo toimepanijast võlgniku poolt kolmandale isikule üle antud vara tagasivõtmine PankrS §-des 109-119 sätestatud alustel ja korras¹⁷⁹, tuleks iga kaasust vaadata eraldi. Arusaadavalt on isik õiguslikus mõttes maksejõuetu, kui tal puuduvad nõude täitmiseks vahendid. Kuid ei ole välistatud, et isik on maksejõuetu üksnes näiliselt. Näiteks on isik kinkinud temale kuuluva leaalset vara, mille arvelt oleks võimalik rahuldada riigi nõue, endaga puutes olevale isikule, et üksnes näida maksejõuetu ning mitte rahuldada riigi nõuet st jääda ilma leaalsest varast. Tegemist oleks kaudselt kuriteo arvelt rikastumisega, kuivõrd asenduskonfiskeerimisest tulenev nõue jääks rahuldamata. Sisuliselt on tegemist vara

¹⁷⁵ RKKKm 3-1-1-102-12, p-d 5-5.3 ja 12.

¹⁷⁶ *Ibid*, p 12.

¹⁷⁷ J. Sarv – KarSK 2015, § 83¹, p 7.2.1.

¹⁷⁸ RKKKm 3-1-1-102-12, p 5.3.

¹⁷⁹ *Ibid*, p 14.

konfiskeerimise vältimiseks kolmandale isikule võõrandamisega, kuid selle erisusega, et võõrandatu ei pärine konkreetset kuriteost.

Sellise võimaluse välistamiseks peaks olema kriminaalmenetluses või konfiskeerimismenetluses ette nähtud võimalus tuvastada kahtlust tekitavate tehingute õiguspärasus või näilikus. Selle saavutamiseks võiks olla võimalus tuvastada analoogselt KarS § 83² lg-s 1 nimetatule analüüs. Analüüsi eesmärk peaks olema tuvastada, kas esineb legaalse vara kinkimise võõrandamise näilikust ehk kas võõrandamise eesmärk on vältida varast ilma jäämist konfiskeerimise või selle asendamise läbi ning tuvastada sellele viitavad asjaolud. Kui tuvastatakse, et legaalne vara on võõrandatud kolmandale isikule eesmärgiga sellest mitte ilma jääda ehk konfiskeerimisnõude rahuldamise vältimiseks, siis peaks olema võimalik sellise, kolmanda isiku omandis oleva vara arvelt rahuldada konfiskeerimisnõue.

Seega, kuigi kehtiv seadus ei anna konfiskeerimise sätete alusel õigust kolmandalt isikult konfiskeerida vara, mille toimepanija viimasele kinkis või võõrandas ja mis oli toimepanija legaalne vara, leiab töö autor, et selline absoluutne regulatsioon tuleks ringi vaadata või täiendada konfiskeerimisega seotud regulatsiooni nii, et selliselt peidetud vara arvelt oleks tulevikus võimalik rahuldada konfiskeerimisnõue. Arvesse tuleks võtta, et niivõrd konkreetne reegel kolmanda isiku vara konfiskeerimisega seoses või kaudselt kaasa tuua kolmanda isiku kaudu kuriteost kasu saamise.

2.4. Konfiskeerimisega konkureerivad nõuded

2.4.1. Näilik nõue

Riigi konfiskeerimisnõude kõrval võib ja saab olla konkureerivaid nõudeid. Tegemist võib olla nt deliktiõigusliku nõudega, alusetust rikastumisest tuleneva nõudega, kohustuse täitmise nõudega, maksunõudega või muu sellisega, kusjuures pole oluline, kas menetluslikult pannakse nõue maksuma samas menetluses, kus otsustatakse konfiskeerimine või kas õigustatud isik on kriminaalmenetluses osaline.¹⁸⁰

Kuivõrd konfiskeerimisel on adressaadile kahjustav mõju ja toime ning konfiskeerimise üks eeldustest on, et see oleks proportsionaalne, siis on põhjendatav seisukoht, et konfiskeerimise

¹⁸⁰ J. Sarv – KarSK 2015, § 83¹, p 5.5.

kahjustava toime eest ei pea olema kaitstud mitte üksnes kolmanda isiku asjaõiguslikud või võlaõiguslikud õigused konfiskeerimise objektile, vaid teatud juhtudel ka mittheadressaadist kolmanda isiku huvi, et konfiskeerimise tagajärjel ei muutuks tema nõudeõigus konfiskeerimisotsustuse adressaadist võlgniku vastu viimase maksejõuetuse tõttu osaliselt või täielikult väärtusetuks.¹⁸¹ Seega tuleks üldise põhimõttena konfiskeerimise aluseid tõlgendada – kolmanda isiku rikutud õiguste heastamisele suunatud nõudel peab olema eelisõigus riigi konfiskeerimisnõude ees selleks, et säiliks eesmärk vältida konfiskeerimisega mittheadressaadist kolmanda isiku õiguste rikkumist.¹⁸² Seega, olenemata sellest millise konfiskeerimisaluse järgi kuuluks konfiskeerimisobjekt ära võtmisele, kui eksisteerib ükskõik milline nõue kolmandal isikul toimepanija suhtes on see prioriteetne riigi konfiskeerimisnõude ees.¹⁸³

Mis ei tähenda seda, et kriminaalmenetlust tuleks koormata potentsiaalsete nõuete tuvastamisega.¹⁸⁴ Kohus võib teha konfiskeerimisotsustuse ka siis, kui pole selge, kas eksisteerib mõni riigi konfiskeerimisnõudega konkureeriv kolmanda isiku nõue või mitte.¹⁸⁵ Seega võib kolmanda isiku nõude prioriteet riigi konfiskeerimisnõude ees realiseeruda näiteks viisil, kui konfiskeerimisotsustuse jõustumisel tekib kolmandal isikul KarS § 85 lg 2 alusel riigi konfiskeerimisnõudele pandiõigus, mis tagab kolmanda isiku nõuet konfiskeerimisotsustuse adressaadist võlgniku vastu.¹⁸⁶ Samas on õiguskirjanduses leitud, et tegemist on liialt laia üldpõhimõttega ning tegelikkuses tuleks tõlgendada iga konkreetse kaasuse asjaolude kontekstis.¹⁸⁷ Arvestades samal ajal üldpõhimõttega, mille järgi süüteoga saadud vara konfiskeerimine tuleks kõne alla vaid juhtudel, kui toimepanija tegu ise ei tekita muu õigustatud isiku nõuet, sest vastasel korral rahuldaks riik oma nõude näiteks kannatanu nõude ees.¹⁸⁸ Samuti tuleks konfiskeerimine kõne alla, kui muu õigustatud isiku nõude tekkimine on ebaselge, õigustatud isik pole teada või kui pole kindel, et ta oma nõude ka tegelikult maksuma paneb.¹⁸⁹ Sellisel kujul üldpõhimõtte on otseselt seotud toimepanija teoga ja sellest saaduga ehk eristatav peaks olema, kas toimepanija tegu põhjustas otseselt isikule kahju ning sel isikul tekkis õigustatud nõue või on tegemist teoga, millel toimepanemine ei too kaasa õigustatud nõudega isikut, näiteks narkosüütegu, kus kaitstav õigushüve on rahva tervis mitte rahaline väärtus või varaline huvi. Oluline on see seetõttu, et vastasel juhul oleks konfiskeerimine vastuolus

¹⁸¹ RKKKm 3-1-1-97-10, p 35.

¹⁸² *Ibid*, p 35.

¹⁸³ RKKKm 3-1-1-97-10, p 35, toetavalt vt ka J. Sarv – KarSK 2015, § 83¹, p 5.5.

¹⁸⁴ RKKKm 3-1-1-97-10, p 37.

¹⁸⁵ *Ibid*, p 37.

¹⁸⁶ *Ibid*, p 38.

¹⁸⁷ J. Sarv – KarSK 2015, § 83¹, p 5.5.

¹⁸⁸ *Ibid*, § 83¹, p 5.5.

¹⁸⁹ *Ibid*, § 83¹, p 5.5.

konfiskeerimise eesmärgiga – vältida isiku rikastumist süüteo toimepanemise tulemusel – kuna toimepanija või kolmas isik peaks süüteoga algselt saadud vara andma riigile ka siis, kui ta selle kannatanu või muu isiku nõude tõttu niikuinii kaotab või on juba kaotanud.¹⁹⁰

Seega peaks riik enne konfiskeerimist veenduma, kas toimepanijalt või kolmandalt isikult kuulub konfiskeerimisele see sama ese või raha, mis pärineb vahetult kuriteost. Oluline on eristada, kas konfiskeeritav ese kuulub tegelikult kuriteo toimepanemise tulemusel kahju saanule või kuulub konfiskeerimisele toimepanija või kolmanda isiku vara asenduskonfiskeerimise korras. Esimesel juhul peaksid olema üksnes konfiskeerimise aluseks oleva teo tulemusena kahju saanud isikute õigused konkureerivate nõuetena võimalikud prioriteetsena. Vastasel juhul toimuks muu kolmanda isiku (toimepanija võlausaldaja) nõude rahuldamine selle isiku arvelt, kellele tegelikult kuriteost otseselt kahju tekkis. Teiste kolmandate isikute (toimepanija võlausaldaja) konkureerivad nõuded peaksid olema riigi konfiskeerimisnõude kõrval võimalikud siis, kui kohaldatakse asenduskonfiskeerimist. Sellisel juhul ei ole riigi nõude kõrval konkureerivad mitte üksnes toimepanija teo tagajärjel kahju saanute nõuded vaid toimepanija kõikide võlausaldajate nõuded, kuna neil on samuti õigus nõude rahuldamisele toimepanija legaalsest varast. Sarnast seisukohta on Riigikohus varasemalt toetanud lahendis 3-1-1-68-16, mille kohaselt leidis kolleegium, et võlausaldajad, kelle nõue ei tule samast teost, ei peaks saama kasu sellest, kui võlgniku vara on suurenenud kuriteo toimepanemise tulemusena.¹⁹¹ Selline väljendus toetab analoogia korras arvamust, et kannatanu nõue peaks olema prioriteetsem teiste võlausaldajate ja riigi kõrval ka siis, kui sellise nõude rahuldamise otsustamine ei toimu kriminaalmenetluse raames. Seda võiks täiendavalt toetada põhimõtte taastada kannatanu varaline olukord enne tema suhtes õigusvastase teo toimepanemist.

Konkureeriva nõudega seoses esineb veel probleem. Kui tekib kahtlus, et läbi võlausaldaja toimub tegelikult kuritegelikul teel saadu peitmine ehk et võlausaldaja nõue toimepanija suhtes on näilik. Ei ole võimatu skeem, kus toimepanija, nähes ohtu temale kuuluva vara konfiskeerimisele või selle arestimisele konfiskeerimise või selle asendamise tagamiseks leiab isiku, kes on nõus näiliku nõudega tekitama toimepanijale näiliku kohustuse. Skeemi taga olev tegelikkus näeb aga välja nii, et peale sellise nõude rahuldamist tekib toimepanija lähedasel või temaga puutes oleval isikul omakorda näilik nõue esialgse võlausaldaja suhtes ning nii liigub vara tagasi toimepanija käsutusse. Samas jääb toimepanija ise niiöelda maksejõuetuks. Või siis annab võlausaldajaks olnud isik mitteametlikult või mingisuguse näiliku nõude alusel

¹⁹⁰ TlnRnKo 1-16-2130, Ringkonnakohtu seisukoht ja põhjendused, p 3.

¹⁹¹ RKKKm 3-1-1-68-16, p 53.

toimepanijalt saadud vara tagasi toimepanijale, kuid sellisel kujul, mis ei võimalda tuvastada toimepanijal isiklikke varasid (näiteks sularahas või toimepanijaga puutes oleva isiku kaudu). Selline olukord on võimalik tekkima nii konkureeriva nõudena kui seoses pankrotimenetlusega, kuivõrd pankrotiseaduse¹⁹² (PankrS) § 45 kohaselt lõppeb võlgniku varale kohaldatud arest enne pankroti väljakuulutamist. See tähendab, et kui kriminaalmenetluses on konfiskeerimise või selle asendamise tagamiseks kohaldatud toimepanija või kolmanda isiku varale aresti, siis see lõppeb enne pankroti väljakuulutamist. Kuigi ka Riigikohus on viidanud sellega seonduvalt võimalikule ohule, et näiliku võlausaldaja nõude kaudu võidaks sellist skeemi rakendades pääseda tegelikult vara konfiskeerimisest, siis on sellegipoolest PankrS § 45 märgitud reegel absoluutne ning selle ignoreerimine kriminaalmenetluses õiguspoliitilistel eesmärkidel ei ole võimalik.¹⁹³ Kuna probleem on aktuaalne ja sellise skeemi läbi konfiskeerimise vältimine reaalne, siis on põhjendatud asuda seisukohale, et seadusandja võiks kaaluda pankrotivõlgniku vara konfiskeerimise tagamise korra, sh PankrS § 45 muutmist.¹⁹⁴

Lisaks, kuna näilikud nõuded on võimalikud, kuid võlausaldaja ei ole kriminaalmenetluses subjektiks on nõudega seotud asjaolude kontrollimine mõnevõrra piiratud. Selliste asjaolude hindamise vajaduse tekkimisel kriminaalmenetluses võiks olla üheks lahenduseks reguleerida seda läbi konfiskeerimismenetluse eesmärgiga koguda vajalikud õigustavad või mitteõigustavad tõendid, et oleks omakorda tagatud kriminaaltulu ära võtmist õigustav põhimõte ja samal ajal tagatud ka õigustatud nõudega võlausaldajate nõuded ilma, et neid võiks saata näilikkuse kahtlus.

2.4.2. Hüpotek konkureeriva nõudena

Üks konfiskeerimisnõudega konkureeriv nõue on kolmanda isiku kasuks seatud hüpotek. Konkureeriv on ta parasjagu siis, kui kohtulik hüpotek asub järjekorras teisele või sellest omakorda järgnevatele kohtadele. Kinnisasja konfiskeerimisel saab konfiskeerimise objektiks olla üksnes kinnisasja omand tervikuna.¹⁹⁵ See tähendab, et kui kinnisasja arvelt saaks rahuldada konfiskeerimisnõude, kuid nõue on väärtusena väiksem, kui on väärt kinnisasja omand, siis ei saa sellist kinnisasja konfiskeerida, sest kinnistut ei ole võimalik konfiskeerida

¹⁹² Pankrotiseadus - RT I 2003, 17, 95 ... RT I, 26.06.2017, 29.

¹⁹³ RKKKm 3-1-1-68-16, p 49.

¹⁹⁴ *Ibid*, p 50.

¹⁹⁵ RKKKo 3-1-1-43-13, p 47, toetavalt vt ka J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 7.5.

mingi rahasumma ulatuses.¹⁹⁶ Kuid selle alternatiivina on võimalik mõista süüdistatavalt või kolmandalt isikult KarS § 84 alusel välja kindlaksmääratud rahasumma ja sellise nõude tagamiseks jätta kinnisasi konfiskeerimise asendamise tagamiseks aresti alla või seada kinnisasjale kohtulik hüpoteek.¹⁹⁷

Asjaõigusseaduse¹⁹⁸ (edaspidi: AÕS) kohaselt on hüpoteek kinnispant. AÕS § 325 lg 1 järgi võib kinnisasja hüpoteegiga koormata nii, et hüpoteek on seatud hüpoteegipidaja kasuks, kellel on omakorda õigus hüpoteegiga tagatud nõude rahuldamisele panditud kinnisasja arvel. Hüpoteek ei ole seotud isikuga vaid panditud kinnisasjaga. Sama paragrahvi lõige 4 kohaselt ei ole hüpoteegiga tagatava nõude olemasolu kohustuslik. Ühele kinnisasjale võib ka seada samaaegselt mitu hüpoteeki ja iga hüpoteegi kohta tehakse kanne kinnistusraamatusse järjekohtadele, mis omakorda tagab selle, et igal eelneval järjekohal asuval hüpoteegil on eelisõigus sellele järgneva hüpoteegi ees ning hüpoteegi seadmine nõuab alati hüpoteegi rahalise suuruse märkimist. Seega on võimalik hüpoteegi seadmine ilma, et see tagaks nõuet ehk teisisõnu ilma tagatava nõude olemasoluta on võimalik seada kinnisasjale hüpoteek kindlaksmääratud summale.

Seoses kriminaalmenetluses konfiskeerimise aluste kohaldamisega on võimalik olukord, kus konfiskeerimise tagamiseks seatakse toimepanija kinnisasjale kohtulik hüpoteek. Kuid kui kohtuliku hüpoteegi ees oleval järjekohal on juba hüpoteegi kanne kolmanda isiku kasuks ja seda kinnisasja tegeliku väärtuse ulatuses, siis ei täida kohtulik hüpoteek tõenäoliselt eesmärki, kuivõrd sellise kinnisasja arvelt nõude tagamine sundtäitmise läbi tähendab, et kohtuliku hüpoteegiga tagatud nõue rahuldatakse teises järgus, peale eelneval järjekohal asunud kolmanda isiku hüpoteegiga tagatud nõude rahuldamist. Selliseks kolmandaks isikuks võib olla igasugune võlausaldaja, näiteks liisingu- või laenuandja, kes võib omakorda olla nii füüsiline kui juriidiline isik.

Seega on võimalik, et toimepanija saab vältida temale kuuluva kinnisasja konfiskeerimist, kasutades ära selleks kinnisasjale varem seatud hüpoteeki. Näiteks olukorras, kus hüpoteegipidaja kasuks seatud hüpoteegisummat ei ole vähendatud, kuid tegelikult on tagatav nõue vähenenud. Või olukorras, kus hüpoteegipidaja kasuks seatud hüpoteek ei tagagi parajasti ühtegi hüpoteegipidaja nõuet ehk on niiöelda „tühi“ hüpoteek, kuid vajalik nõue tekib siis, kui selleks tekib omakorda vajadus, milleks on toimepanija kinnisasjale konfiskeerimise tagamiseks kohtuliku hüpoteegi seadmine. Taolise niiöelda tühja hüpoteegi või osaliselt tühja

¹⁹⁶ RKKKo 3-1-1-43-13, p 47.

¹⁹⁷ *Ibid*, p 49.

¹⁹⁸ Asjaõigusseadus. RT I 1993, 39, 590 ... RT I, 25.01.2017, 5.

hüpoteegi hoidmise võimalikkus tuleneb sellest, et hüpoteegiga on võimalik tagada tulevase nõudeid ja sellised tulevased nõuded on eelistatud, kuna nad on tagatud eelneval järjekohal oleva hüpoteegiga.¹⁹⁹ Lisaks on võimalik sellist tühja hüpoteeki jaotada erinevate isikute vahel, ning see ei too endaga kaasa esimesel järjekohal oleva hüpoteegi kustutamist või liikumist järgnevatel järjekohtadel olevate hüpoteekide järele, vaid põhimõtteliselt toimub selle sama hüpoteegi jaotamine nende isikute vahel, kelle vahel toimub hüpoteegisumma jaotamine. Selline võimalus lihtsustab näilike võlausaldajate poolt esitavate nõuete võimalikkust, sest näiteks väiksema rahasumma laenamise võimalikkusele on kergem tugineda ja samuti on seda raskem ümber lükata kui ühe suure rahasumma laenamist. Kuivõrd hüpoteegi käsutamiseks on nõutavad üksnes hüpoteegipidaja ja hüpoteegi omandaja notariaalselt kinnitatud kokkulepe ning kande tegemine kinnistusraamatusse, siis ei ole järgmistel järjekohtadel asuvatel hüpoteegipidajatel ka vastuvaidlemise võimalust.

Seega ei ole välistatud olukord, kus hüpoteegipidaja on pahauskne ning tema ja toimepanija vahel on sõlmitud selline hüpoteegiga tagatavate nõuete kokkulepe, mis tagab tulevikus tekkivaid nõudeid, samal ajal sellistele nõuetele otseselt viitamata või viitamata millisest lepingust need tuleneda võivad, näiteks on sõlmitud kokkulepe, mille kohaselt on hüpoteegiga tagatud kõik hüpoteegipidaja nõuded omaniku vastu, mis tulenevad omaniku ja hüpoteegipidaja vahel tulevikus sõlmitavatest lepingutest.²⁰⁰ Siis sellisel juhul ei ole välistatud, et toimepanija kasutab ära kolmanda isiku eelneval järjekohal olevat hüpoteeki, tekib näilik nõue ning riigi kasuks seatud kohtuliku hüpoteegiga tagatud konfiskeerimisnõude rahuldamiseks kinnisasja arvelt vahendeid ei jätku.

Üheks võimaluseks vältida sellise olukorra tekkimist on kasutada AÕS § 349 nimetatud kinnisasja omaniku enda õigust nõuda hüpoteegi osalist või täielikku kustutamist kui hüpoteegiga tagatud nõue on rahuldatud, seda pole tekkinud või see on rahuldatud osaliselt. Sellise omaniku nõudeõiguse peaks riik konfiskeerima, kuna tegemist on konfiskeerimisotsustuse adressaadi nõudeõigusega, mis liigitub eseme mõiste alla ning ese on konfiskeeritav.²⁰¹ Olles sellise nõudeõiguse konfiskeerinud, saab riik omaniku asemel nõuda kohtuliku hüpoteegi ees oleva hüpoteegi osalist või täielikku kustutamist, kui on teada, et hüpoteegiga tagatud nõue on rahuldatud, seda pole tekkinud või see on rahuldatud osaliselt.

¹⁹⁹ RKTko 3-2-1-140-16, p 20.

²⁰⁰ Notarite Koda. Teabekeskus. Artiklid. Küsimused asjaõigusest. Hüpoteek. – Arvutivõrgus: <https://www.notar.ee/522> (31.03.2018).

²⁰¹ Vt täiendavalt p 1.1.2., lk 14-16.

2.5. Kolmandalt isikult vara konfiskeerimisel kolmanda isiku õigused

KrMS § 40² lg 2 kohaselt kui kriminaalmenetluses otsustatakse kolmanda isiku vara konfiskeerimine, on kolmandal isikul osaliselt kahtlustatava õigused arvestades konfiskeerimise erisustega. See tähendab, et lisaks kolmanda isiku õigustele ja kohustustele on konfiskeerimise otsustamise korral kolmandal isikul lisaks osaliselt kahtlustatava õigused. Täpsemalt on kehtiva õiguse järgi sellisteks kolmandale isikule laienevateks õigusteks KrMS § 34 lõike 1 punktides 1, 2 ja 5 sätestatud kahtlustatava õigused, arvestades konfiskeerimise erisustega. See tähendab, et kui kriminaalmenetluses otsustatakse kolmanda isiku vara konfiskeerimine, on kolmandal isikul lisaks KrMS § 40²-s sätestatud õigus teada, et tema vara on kriminaalmenetluses konfiskeerimise objektiks ning tal on õigus keelduda ütluste andmisest vara omandamisega seotud asjaolude kohta, õigus teada, et ütlusi võidakse kasutada tõendina vara konfiskeerimisel „tema vastu“, samuti õigus olla üle kuulatud esindaja juuresolekul.²⁰²

Seadusandja on viidanud, et kolmandale isikule laienevad kahtlustatava õigused arvestades konfiskeerimise erisustega ning 01. veebruari 2007. a kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskirja kohaselt tähendab see seda, et kuna ei arutata kolmanda isiku süüüksimust, ei ole tema ja tema esindaja õigused täielikult võrreldavad kahtlustatava ja tema kaitsja positsiooniga.²⁰³ Samas, võrreldes omavahel kogu kahtlustatava õiguste kataloogi kolmanda isiku õigustega ning arvestades asjaolu, et konfiskeerimise näol on tegemist kolmanda isiku omandipõhiõiguse riivega, võib seaduse lugejale jääda arusaamatuks, miks laienevad kolmandale isikule kriminaalmenetluses konfiskeerimise otsustamisel üksnes eelnimetatud kahtlustatava õigused, kuid puuduvad viited sellistele kahtlustatav õigustena loeteletud õigustele nagu õigus tõlgile (KrMS § 34 lg 1 p 2¹), kohtuda esindajaga teiste juuresolekuta (KrMS § 34 lg 1 p 4) või anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks (KrMS § 34 lg 1 p 10), sealhulgas varamenetluses sõlmida või sõlmimata jätta kokkuleppemenetluse kokkulepe. Seda enam, et 2014/42/EL art 8 lg 1 kohaselt peab kõigil isikutel, kes on kriminaalmenetluses konfiskeerimise otsustamisega puutes, olema õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele, et nad saaksid oma õigusi kaitsta.

²⁰² SE 972 seletuskiri, lk 28.

²⁰³ *Ibid*, lk 28.

27. oktoobril 2013. a jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seadusega võeti Eesti õigusesse üle Euroopa Liidu nõukogu 20. oktoobri 2010. a direktiiv 2010/64/EL²⁰⁴ kahtlustatava ja süüdistatava õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses.²⁰⁵ Kahtlustatavatele ja süüdistatavatele sellise õiguse tagamise eesmärk on direktiivi 2010/64/EL p 22 kohaselt võimaldada kahtlustataval või süüdistataval täies ulatuses kasutada õigust kaitsele ning tagada menetluse õiglust. See omakorda tingis vastava lõike lisamise kahtlustatava õiguste kataloogi. Sellise õiguse tagamine on oluline, kuna üksnes nii on võimalik võimaldada isikule sisuline osalemine kriminaalmenetluses ja seega tagada tema menetlussubjekti staatus, järelikult peab isikule, kes ei valda eesti keelt, olema tagatud õigus tasuta tõlgi abile.²⁰⁶ Tegelikult on KrMS 10 lg 2 kohaselt olnud igale menetlusosalisele, kes ei valda eesti keelt, tagatud tõlgi abi. 16. jaanuarist 2016. a jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku muutmise piirati seda õigust nii, et tõlgi abi ei tagata enam mitte igale menetlusosalisele ja kohtumenetluse poolele (sh kaitsjale), nagu seaduse varasem sõnastus sätestas, vaid üksnes kahtlustatavale, süüdistatavale, kannatanule, tsiviilkostjale ja kolmandale isikule.²⁰⁷ Seega on kolmandale isikule tõlgi abi kriminaalmenetluses tagatud, kuid töö autori hinnangul on mõneti segadust tekitav, et kahtlustatava ja süüdistatava õigus tõlgile on menetlusseadustikku koormavalt reguleeritud nii KrMS § 10 lg-s 2 kui ka § 34 lg 1 p-s 2¹. Samal ajal kui teiste menetlusosaliste, sealhulgas kolmanda isiku õiguste loetelus sellisele õigusele eraldi viidatud ei ole. Selle lahendamiseks tuleks, kas KrMS § 34 lg 1 p 2¹ juurest eemaldada viide tõlgi abile või iga tõlgi abi saama õigustatud menetlusosalise õiguste kataloogi lisada viide õigusele kasutada tõlgi abi.

Lisaks on kahtlustataval õigus kohtuda kaitsjaga ilma teiste isikute juuresolekuta. Kolmandale isikule sellist õigust, kohtuda kriminaalmenetluses konfiskeerimise otsustamisel esindajaga kõrvaliste isikute juuresolekuta, ette nähtud ei ole. Samas on leitud, et kahtlustatava õigus kohtuda kaitsjaga teiste isikute juuresolekuta tagab koosmõjus advokatuuriseaduse²⁰⁸ (AdvS) §-s 43 nimetatud konfidentsiaalsuse põhimõttega ja §-s 45 nimetatud kutsesaladuse hoidmise kohustusega kahtlustatava ja kaitsja suhte usalduslikkuse, mis on omakorda eelduseks

²⁰⁴ Euroopa Liidu nõukogu 20. oktoobri 2010. a direktiiv 2010/64/EL õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses. – Arvutivõrgus:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:0007:et:PDF> (31.03.2018)

²⁰⁵ Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde. 441 SE, lk 1. – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/e9d9554c-ce40-4109-81bc-d1529fc238c9> (31.03.2018)

²⁰⁶ A. Plekksepp – KrMSK 2012, § 34, p 1.8.

²⁰⁷ Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu teise lugemise juurde. 80 SE II, lk 1. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3fdc8de9-e0bc-4c52-87ac-b823f8369cfe> (31.03.2018).

²⁰⁸ Advokatuuriseadus. – RT I 2001, 36, 201 ... RT I, 20.04.2017, 4.

tõhusa õigusabi andmisel.²⁰⁹ Käesoleva töö autor leiab, et selline õigus peaks olema kolmandale isikule laiendatav, kui kriminaalmenetluses otsustakse tema vara konfiskeerimise üle. Kolmandal isikul peaks selliseid asjaolusid arvestades olema samamoodi õigus usaldusliku suhte tekkimisele oma esindajaga ning seda ilma teiste isikute juuresolekuta, kuivõrd see tagaks efektiivse õigusabi andmist esindaja poolt isikule, kelle subjektiivsete õiguste üle otsustatakse kriminaalmenetluses. Samuti tagaks see ausa kohtupidamise põhimõtet.²¹⁰ Seda enam, et kuigi ajaliselt tulebki kolmanda isikuna menetlusse kaasata isik juba kohtueelses menetluses²¹¹, siis praktikas kaasatakse kolmas isik kriminaalmenetlusse tavapärastel üheaegselt tema vara arestimisega konfiskeerimise tagamiseks, mis tähendab, et isikul ei jäägi muud aega oma esindajaga teiste isikute juuresolekuta nõu pidada.

Kahe käesolevas peatükis viidatud kahtlustatava õiguse kõrval, mis ei laiene kolmandale isikule, kui otsustatakse temale kuuluva vara konfiskeerimist, on veel problemaatiline kolmanda isiku õigus üksnes anda nõusolek kokkuleppeks, kuid puudub õigus kokkuleppeks antud nõusolekust loobuda. Kui kahtlustataval on KrMS § 34 lg 1 p 10 kohaselt õigus anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks, osaleda kokkuleppemenetluse läbirääkimistel, teha ettepanekuid kohaldamisele kuuluva karistusliigi ja -määra kohta ning sõlmida või sõlmimata jätta kokkuleppemenetluse kokkulepe, siis kolmandal isikul on üksnes õigus nõustuda kokkuleppemenetluse kohaldamisega ning sellise nõusoleku kohta tuleb seaduse järgi koostada protokoll. Oluline on, et KrMS § 243 lg 3 kohaselt ei ole kolmandal isikul õigust antud nõusolekust loobuda. Samale seisukohale on jõutud õiguskirjanduses, kui leiti, et nõusoleku andmine kokkuleppeks ei ole samatähenduslik kokkuleppe allkirjastamisega, kuna antud nõusolekust ei ole võimalik loobuda, kuid kokkuleppest on võimalik loobuda kohtuliku arutamise käigus.²¹² Kui kriminaalmenetluses otsustakse kolmanda isiku vara konfiskeerimine, siis on kokkuleppe kohaldamise üheks aluseks kolmanda isiku nõusolek. KrMS § 245 lg 1 p 10 kohaselt märgitakse kokkuleppes konfiskeerimisele kuuluv vara. See tähendab, et kokkuleppesse märgitakse, milline vara ja millisel alusel kuulub konfiskeerimisele. Järelikult, kui see kuulub kolmandale isikule, siis tuleb see ka kokkuleppes märkida. Seega on mõistetav sellise nõusoleku protokollimise vajalikkus, kuivõrd kokkulepet ei ole võimalik kohaldada ilma kriminaalmenetlusse kaasatud kolmanda isiku nõusolekuta, kuid sellise antud nõusoleku

²⁰⁹ A. Plekksepp – KrMSK 2012, § 34, p 1.3.3.

²¹⁰ Vt A. Klip. *European Criminal Law: An Integrative Approach*. Ius Communitatis II. 3rd edition. United Kingdom, Cambridge: Intersentia Ltd, 2016., lk 268 ja 26 June 2007, Case C-305/05, *Ordre des barreaux francophones et germanophone, Ordre français des avocats du barreau de Bruxelles, Ordre des barreaux flamands, Ordre néerlandais des avocats du barreau de Bruxelles*, p 34. – Arvutivõrgus: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-305/05> (19.04.2018).

²¹¹ J. Sarv – KrMSK 2012, § 40¹, p 2.5.2.

²¹² T. Ploom – KrMSK 2012, § 403⁶, p 3.

absoluutsus on küsitav, kui kolmas isik on menetlusse kaasatud kuna otsustatakse tema vara konfiskeerimine ehk otsustatakse tema õiguste üle.²¹³ Seega tuleb nõustuda varasemalt õiguskirjanduses viidatuga, et kui prokuratuur sõlmib kokkuleppe ja kokkulepe kohaselt on konfiskeerimisele kuuluvaks varaks kolmandale isikule kuuluv vara, siis kirjutab kolmas isik kokkuleppele alla, millega on üheselt näha, mis alusel ja millise vara konfiskeerimisega kolmas isik nõustub.²¹⁴

Ühtlasi toetab sellist seisukohta asjaolu, et kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise korral laieneb menetlusse kaasatud kolmanda isiku apellatsioonioõigus ka kokkuleppemenetluses tehtud kohtuotsusele.²¹⁵ Seega tuleks arvestada, et kuivõrd seaduses ei ole otsesõnu nõutud eelpool käsitletud õiguste tagamist kolmandale isikule või ei ole selline õigus üldse tagatud, siis ei ole välistatud, et see võib omakorda kaasa tuua kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise. Näiteks läbi kohtulikult arutamisel ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtte rikkumise, millele omakorda järgneb üldreeglina tehtud kohtuotsuse tühistamine²¹⁶. Seega on tegemist menetlusliku takistusega, mille tagajärjel ei toimu KarS § 85 lg 1 kohaselt asja üleminekut riigi omandisse. Sellise olukorra vältimiseks ning samuti õiguste ühtlustamise eesmärgil tuleks kolmanda isiku õigusi laiendada sarnaselt kahtlustatava või süüdistatava õigusele anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks, sealhulgas varamenetluses sõlmida või sõlmimata jätta kokkuleppemenetluse kokkulepe, kuna menetluses toimub kolmanda isiku vara osas konfiskeerimise otsustamine.

²¹³ RKKKo 3-1-2-4-12, p 29.

²¹⁴ T. Ploom – KrMSK 2012, § 403⁶, p 3.

²¹⁵ RKKKo 3-1-2-4-12, p 27.

²¹⁶ P. Pikamäe – KrMSK 2012, § 339, p 5.12.4.

KOKKUVÕTE

Konfiskeerimine on karistusõiguse raames kohaldatav muu mõjutusvahend, mida toetab põhimõte, et ükski süütegu ei tohi end ära tasuda. Samuti on konfiskeerimise üheks eesmärgiks ja toetavaks argumendiks asjaolu, et tegu on sellise mõjutusvahendiga, millel on preventiivne ja hoiatav iseloom. Selle vahendi abil on võimalik takistada või ära hoida muidu tulevikus toimepandavaid süütegusid. Selleks, et konfiskeerimise instituut saaks täita oma eesmärgi on vajalik, et seda oleks võimalik rakendada. Riigil peab olema prioriteet takistada kuritegude edasist toimepanemist ja üheks takistamise viisiks on kuriteo vahendi, vahetu objekti, saadud vara või tulu konfiskeerimine. See omakorda tingib ajas muutuvate ja arenevate kuriteoviiside kõrvale ka vastavalt täienenud või muudetud konfiskeerimise alused. Ühiskonna eri valdkondade (nt ettevõtlus, infotehnoloogia, tööstus, teadus) arenguga arenevad ja muutuvad ka kuriteo toimepanemise vormid ja viisid, mis tekitab vajaduse konfiskeerimise kui mõjutusliku meetme laiendamise, muutmise või ajakohastamise järele, sest konfiskeerimise alused peavad olema sobivad, et oleks võimalik täita selle eesmärgi. Vastasel juhul kaotaks konfiskeerimise põhimõte oma väärtuse.

Võttes arvesse Eesti õiguses reguleeritud konfiskeerimise aluseid ja samal ajal võimalusi vältida vara konfiskeerimist, tuleb nentida, et süüteo toimepanemise tulemusena on võimalik rikastuda, kuivõrd alati ei ole konfiskeerimine võimalik. Üheks võimalikuks viisiks säästa süüteoga saadud vara või toimepanemise vahendit konfiskeerimisest on peita see kolmanda isiku taha ehk muuta võimalik konfiskeerimise objekt kolmandale isikule kuuluvaks sellisel kujul, et seda ei ole võimalik kolmandalt isikult ära võtta. Kui isikult süüteo toimepanemise vahendit, vahetut objekti, süüteoga saadud vara või selle arvelt saadud tulu konfiskeerida võimalik ei ole, siis on alternatiiviks asenduskonfiskeerimise kohaldamine. See tähendab, et toimepanija või kolmanda isiku legaalse vara arvelt on võimalik rahuldada asenduskonfiskeerimise korras tekkinud rahaline nõue. Paraku on ka selle rahuldamist võimalik vältida, kasutades selleks kolmandat isikut. Näiteks juhul, kui legaalne vara, mille arvelt oleks võimalik rahalise nõude rahuldamine on samal ajal kaetud kolmanda isiku varalise õigusega. Sellisel juhul ei ole välistatud, et läbi kolmanda isiku nõude on võimalik süüteo toimepanemise tulemusena saadut peita ning seega süüteo arvelt rikastuda.

Töö esimeses peatükis vaadeldi, kuidas ja millistel alustel ning eeldustel saab Eestis kehtiva õiguse kohaselt kohus konfiskeerida kolmandalt isikult kuriteo toimepanemise vahendi või vahetu objekti, kuriteoga saadud vara või eeldatava kuriteoga saadud vara või kohaldada

konfiskeerimise asendamist. KarS § 83 lg 3 p-de 1–3 kohaselt saab kolmandalt isikult konfiskeerida kuriteo toimepanemise vahendi või vahetu objekti, kui see kuulub otsuse või määruse tegemise ajal kolmandale isikule ja kui kolmas isik aitas kaasa kergemeelsusega või omandas vahendi või vahetu objekti toimepanija arvel või teadis, et vahend võõrandatakse talle konfiskeerimise vältimiseks. Alates 10. jaanuaril 2017. a jõustunud karistusseadustiku muudatuse järgselt on võimalik kuriteo toimepanemise vahendi või kuriteo vahetu objekti osas samuti kohaldada asenduskonfiskeerimist, mis on oluline muudatus, kuna selliselt on võimalik tagada enam konfiskeerimise põhimõtet ning samuti säilib konfiskeerimise preventiivne olemus. Lisaks eristab Eesti õigus konfiskeerimise objektidena süüteoga saadud vara KarS § 83¹ lg 1 tähenduses ning selle tulemusel saadud vara lõige 2 tähenduses ja eeldatavasti kuriteoga saadud vara KarS § 83² lg 1 (laiendatud konfiskeerimise alus) tähenduses. Ka sellise vara konfiskeerimine on võimalik kolmandalt isikult, kuid üksnes siis, kui see kuulub konfiskeerimisotsuse tegemise ajal kolmandale isikule ja on täidetud eeldusena kas asjaolu, et kolmas isiku on omandanud vara toimepanija arvel või oli isik teadlik, et vara võõrandatakse talle konfiskeerimise vältimiseks. Seaduse kohaselt võib nimetatud vara olla segunenud vastavalt toimepanija või kolmanda isiku muu legaalse varaga, misjärel muutub kogumis selline vara segunenud varaks (süüteo või eeldatava kuriteoga saadud vara või selle tulemusel saadud vara + legaalne vara). Segunenud vara konfiskeerimine võimalik ei ole ja sellisel juhul tuleb kohaldada asenduskonfiskeerimist. Seejuures on oluline, et asenduskonfiskeerimise puhul võib kohus välja mõista summa, mis vastab konfiskeerimisele kuuluva vara väärtusele, samas erinedes süüteoga saadud vara konfiskeerimise alusest, kuna KarS § 83¹ lg 1 sõna „võib“ ei sisalda.

Lisaks käsitleti esimeses peatükis konfiskeerimise kohaldamise olulist eeldust, s.o konfiskeerimise proportsionaalsust. Kuigi proportsionaalsuse põhimõtte kohaldamine konfiskeerimise otsustamisel on oluline, siis on tegemist eeldusega, mida süüdistus ja kaitse kasutavad erineval moel – tuues välja üksnes nende seisukohti toetavad asjaolud, jättes teised, samuti asjakohased nüansid tähelepanuta. Näiteks on kaitsja eesmärgiks rõhutada argumente sellest, kuidas vara konfiskeerimine on isiku suhtes eaproporsionaalne, mis võib viia tulemuseni, kus kohus otsustab jätta vara konfiskeerimata. Teisalt on süüdistaja eesmärgiks rõhutada neid asjaolusid, mille abil oleks põhjendatud konfiskeerimise sobivus, vajalikkust ja mõõdukus.

Samuti käsitleti esimeses peatükis kolmandat isikut kui konfiskeerimisotsustuse adressaati. Selleks, et kolmas isik saaks üldse olla otsustuse adressaadiks, peab ta olema menetlusse määrusega kaasatud. Kolmanda isiku õigused ja kohustused tulenevad kriminaalmenetluse

seadustikus sätestatust ning kui kriminaalmenetluses otsustatakse kolmanda isiku vara konfiskeerimise üle, siis laienevad kolmandale isikule osaliselt kahtlustatava õigused. Üksnes osaliselt kolmandale isikule laienevad kahtlustatava õigused võivad aga menetluse lõppastmes viia olukorrani, kus ilmneb, et kolmanda isiku õigused ei ole olnud piisavalt kaetud. See võib omakorda kaasa tuua kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise.

Teises peatükis esitati kolmandalt isikult vara konfiskeerimisel ja kolmanda isiku varaliste õigustega kaetud vara konfiskeerimisel esinevaid probleeme. Esimeses alapeatükis käsitleti kolmanda isiku omandis oleva vara parendamist kuriteoga saadu arvelt. Sellisel juhul ei ole kolmandalt isikult võimalik temale kuuluvat, kuid parendatud vara konfiskeerimise korras ära võtta, kuna kolmas isik on parendatu omanik, mitte ei ole omandanud parendatavat toimepanija arvel. Kolmandalt isikult on võimalik konfiskeerida vara, mis on omandatud toimepanija arvel. Kui vara on segunenud, siis saab kohaldada üksnes konfiskeerimise asendamist. Muu hulgas kerkis esile asjaolu, et kas ei peaks olema parendamise probleemi juures oluline asjaolu, kes on kolmas isik toimepanijale. Näiteks kui selleks on toimepanijaga puutes olev isik (pereliige või juriidiline isik). Samuti leiti, et kuigi kolmanda isiku varale tehtud parenduste konfiskeerimine on asendamise korras võimalik, on see ka mõneti problemaatiline. Seda seetõttu, et kui näiteks kinnisasja konfiskeerimisel oleks riigil võimalus täita rahvusvahelist konfiskeerimise põhimõtet ja kinnisasi läheks KarS § 85 lg 1 alusel riigi omandisse, siis see tähendaks, et takistatud oleks kuriteo toimepanemise tulemusena rikastumine ning riik saaks konfiskeeritud vara või selle müügist saadud raha kasutada sihtotstarbeliselt. Kuid konfiskeerimise asendamine toob endaga kaasa rahalise nõude kolmanda isiku vastu, mille rahuldamist on kohustatud isikul võimalik ajatada või siis võib omakorda kohustatud isik erinevaid vara peitmise viise rakendades muutuda maksejõuetuks ning seeläbi vältida nõude rahuldamist. Seega on võimalik, et süüteo toimepanemine tasub ennast ära, kuna konfiskeerimine ei ole võimalik. Töös leiti, et parendamisega kaasnev probleem vajab lahendust, milleks pakuti parendatud eseme või kinnisasja konfiskeerimist kolmandalt isikult kujul, et see oleks sõltuvuses parendamise eelse väärtusega ja asjaoluga, et kolmas isik, kelle vara parendati, oli või on toimepanijaga puutes.

Kuna kolmandalt isikult konfiskeerimine on võimalik, kui leiab kinnitust, et kolmas isik teadis, et vara võõrandatakse temale konfiskeerimise vältimiseks, siis sellega seoses käsitleti mudelit, kui toimepanija on juriidilise isiku ainosanik või juhatuse liige ja samal ajal on see juriidiline isik kolmandaks isikuks. Sellise käsitlusega jõuti järeldusele, et ainuisikulise juhatuse või osaluse puhul tuleb toimepanija teadvus omistada juriidilisest isikust kolmandale isikule ning konfiskeerimine peaks olema võimalik. Muu hulgas arutleti, kas peaks olema „ühe-mehe-

firma“ puhul võimalik lugeda toimepanija tegu omistatavaks ka juriidilisele isikule või lugeda juriidilise isiku vara toimepanija varaks. Samuti käsitleti probleemi, mis tuleneb sellest, et vara peitmise eesmärgil otsustatakse juriidilise isiku lõppemine, ühinemine või jagunemine, mis toob endaga kaasa juriidilise isiku kui õigussubjekti õigusliku vormi muutumise ning varade jaotamise. Sellisel viisil kuritegelikul teel saadud vara peitmine kolmandast isikust juriidilise isiku varjus on võimalik. Leiti, et seda saaks takistada, kui keelata juriidilisel isikul menetluse ajaks õigusliku vormi muutmine mis tahes kujul. Kuid, kuna tegemist oleks sellisel juhul olemuselt tõkendiga ja tõkendi kohaldamine on kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt võimalik üksnes kahtlustatava, süüdistava või süüdimõistetud suhtes, siis oleks tegemist juriidilise isiku vabaduse ebaproportsionaalse riivega.

Järgnevalt käsitleti teises peatükis konfiskeerimise alustest tulenevat reeglit, mille kohaselt peab kolmandalt isikult konfiskeeritav vara pärinema konkreetsest süüteoost. Selline reegel tuleneb otseselt seadusest, kuivõrd kolmandalt isikult konfiskeerimise alused viitavad samades paragrahvides nimetatud konfiskeerimisobjektidele. Töös leiti, et sellise reegli taustal on võimalik kaudselt kuriteo arvelt rikastuda. Kuna sellisel juhul on toimepanija kuriteoga saadud vara ära tarvitanud. Kohaldamisele tuleb küll konfiskeerimise asendamine ning riigil tekib rahaline nõue toimepanija suhtes, mida on võimalik rahuldada toimepanija legaalse vara arvelt, kuid toimepanija on nõude rahuldamise vältimiseks võõrandanud legaalse vara kolmandale isikule. Probleemi käsitlevas peatükis jõuti seisukohale, et tegemist on liialt jäiga reegluga ning see tuleks ringi vaadata, kuna sisuliselt on tegemist vara konfiskeerimise vältimiseks kolmandale isikule võõrandamisega, kuid selle erisusega, et võõrandatu ei pärine kuriteost ning samal ajal on asenduskonfiskeerimisega tekkinud nõude mitterahuldamisega seoses võimalik kaudselt jaatada kurieoga toimepanemise tulemusel rikastumist. Lahendusena pakuti, et kui menetluses tuvastatakse, et toimepanija legaalne vara on võõrandatud kolmandale isikule eesmärgiga sellest mitte ilma jääda ehk konfiskeerimisnõude rahuldamise vältimiseks, siis peaks olema võimalik sellise, kolmanda isiku omandis oleva vara arvelt rahuldada konfiskeerimisnõue.

Samuti on üks võimalik viis peita vara kolmandate isikute näilike nõuete varjus. Probleem tuleneb sellest, et olenemata konfiskeerimisalusest, mille alusel kuulub konfiskeerimisobjekt ära võtmisele, kui eksisteerib ükskõik milline nõue kolmandal isikul toimepanija suhtes on see prioriteetne riigi konfiskeerimisnõude ees. Selle eesmärk on vältida konfiskeerimisega mitteadressaadist kolmanda isiku õiguste rikkumist, mis tuleneb KarS § 85 lg-st 2 ja sellisteks nõueteks saavad olla näiteks lepingutest tulenevad nõuded. Samas ei ole võimatu, et niisamuti on võimalik kolmandal isikul näiliku laenulepinguga nõuda täitmist ja seda riigi nõude ees

prioriteetsena. Kuid tegelikult jõuab see vara, mille arvelt rahuldatakse näilik nõue, tagasi toimepanija valdusesse. Kuna aga võlausaldaja ei ole kriminaalmenetluses subjektiks on nõudega seotud asjaolude kontrollimine piiratud. Selliste asjaolude hindamise vajaduse tekkimisel kriminaalmenetluses võiks olla üheks lahenduseks reguleerida seda läbi konfiskeerimismenetluse eesmärgiga koguda vajalikud õigustavad või mitteõigustavad tõendid, et oleks järgitud kriminaaltulu ära võtmist õigustav põhimõte ja samal ajal tagatud õigustatud nõudega võlausaldajate nõuded. Sarnaselt on võimalik ka kolmanda isiku kasuks seatud hüpoteegikande ärakasutamine, kui see asub kohtuliku hüpoteegi ees. Näiteks olukorras, kus hüpoteegipidaja kasuks seatud hüpoteegisummat ei ole vähendatud, kuid tegelikult on tagatav nõue vähenenud. Olukorras, kus hüpoteegipidaja kasuks seatud hüpoteek ei tagagi parajasti ühtegi hüpoteegipidaja nõuet ehk on „tühi“ hüpoteek. Kuid vajalik nõue tekib siis, kui selleks tekib omakorda vajadus, milleks on toimepanija kinnisasjale konfiskeerimise tagamiseks kohtuliku hüpoteegi seadmine. Kui eelnevat hüpoteeki saaks vähendada, siis oleks ka kohtulik hüpoteegil mõte. Üheks võimaluseks, mida võiks ja tuleks kasutada on AÕS §-s 349 nimetatud kinnisasja omaniku enda õigust nõuda hüpoteegi osalist või täielikku kustutamist kui hüpoteegiga tagatud nõue on rahuldatud, seda pole tekkinud või see on rahuldatud osaliselt. Selline nõudeõigus tuleks riigil omanikult konfiskeerida ning seejärel saab riik nõuda hüpoteegi osalist või täielikku kustutamist.

Veel käsitleti magistritöös kolmanda isiku õiguste kataloogi, kui kriminaalmenetluses otsustatakse tema vara konfiskeerimine. Sellisel juhul laienevad kolmandale isikule osaliselt kahtlustatava õigused. Eesmärgiks oli tuvastada, kas kahtlustatava õigused laienevad kolmandale isikule piisavalt ning kas õigused, mis ei laiene peaksid laienema, kuna vastasel juhul võiks see kaasa tuua kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise ning seeläbi kohtuotsuse tühistamise. Töös leiti, et lisaks peaks olema kolmandal isikul õigus kohtuda esindajaga teiste juuresolekuta (KrMS § 34 lg 4) ja anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks (KrMS § 34 lg 1 p 10), sealhulgas konfiskeerimismenetluses sõlmida või sõlmimata jätta kokkuleppemenetluse kokkulepe. Põhjendusel, et õigus kohtuda esindajaga teiste juuresolekuta peaks olema kolmandale isikule laiendatav, kui kriminaalmenetluses otsustatakse tema vara konfiskeerimise üle. Kuna kolmandal isikul peaks selliseid asjaolusid arvestades olema samamoodi õigus usaldusliku suhte tekkimisele oma esindajaga ning seda ilma teiste isikute juuresolekuta, kuivõrd see tagaks efektiivse õigusabi andmise esindaja poolt isikule, kelle subjektiivsete õiguste üle otsustatakse kriminaalmenetluses. Kolmanda isiku õigus anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks, sealhulgas konfiskeerimismenetluses sõlmida või sõlmimata jätta kokkuleppemenetluse kokkulepe, peaks olema tagatud, kuna toimub

kolmanda isiku varaliste õiguste üle otsustamine. Tegemist on kolmanda isiku omandipõhiõiguse riivega. Üksnes protokollitud nõusoleku andmine, mis ei ole ka tagasivõetav, ei ole piisav kolmanda isiku õiguste tagamiseks. Selle asemel peaks olema selline menetluslik olukord lahendatud nii, et kui prokuratuur sõlmib kokkuleppe ja kokkuleppe kohaselt on konfiskeerimisele kuuluvaks varaks kolmandale isikule kuuluv vara, siis kirjutab kolmas isik kokkuleppele alla, millega on üheselt näha, mis alusel ja millise vara konfiskeerimisega kolmas isik nõustub.

Käesolevas töös käsitletud teemade valguses selgus, et konfiskeerimise alused ei ole piisavad tagamaks põhimõtet, et ükski süütegu ei tohi end ära tasuda. Seoses kolmanda isikuga on võimalik peita kuriteoga saadud vara ning nii vältida saadud vara konfiskeerimist või selle asendamist. Kui konfiskeerimisele kuuluv on kolmanda isiku omandis või kaetud kolmanda isiku õigustega, siis on võimalik kuriteo arvelt rikastuda ning see tähendab, et kriminaalõiguse regulatsiooni järgi ei ole kolmanda isikuga seoses vara konfiskeerimise alused piisavad tagamaks kuriteoga rikastumise vältimist. Kuna konfiskeerimist toetava põhimõtte tagamine peab olema riigile prioriteetne eesmärk, sest selle abil on võimalik takistada organiseeritud kuritegevust ning takistada süüteoga saadu imbumist legaalsesse majanduskäibesse, siis peab riigi eesmärk olema ka muuta sobivaks kolmanda isiku õigustega kaetud vara konfiskeerimise alused. See tähendab, et konfiskeerimise alused vajavad töös käsitletud probleemide ja pakutud lahenduste valguses muutmist nii, et oleks järgitav konfiskeerimise põhimõte, samuti selle preventiivne ning hoiatav olemus.

CONFISCATION OR REPLACEMENT OF ASSETS COVERED BY THIRD PARTY RIGHTS. Summary

No crime should pay. This is an internationally recognized and idealistic principle that, however, can never be fully achieved in real life. There is no way of foreseeing all the possible ways a crime could be committed and the illicit profit used or hidden. Each case is unique and as the society changes, so do the crimes committed within it. However, this principle does have a more realistic way of implementation – to prevent illicit enrichment and new similar (organized) crimes by means of confiscation.

Confiscation is a method that enables the state to strip an offender or a third person of the means of committing a crime, or the assets acquired through crime. In order for confiscation to be successful, that is, safeguard the implementation of internationally acknowledged principles and their underlying objectives, it must be applicable. It means that the grounds for confiscation need to be updated, supplemented, amended or adjusted when necessary or in case of an unsolved issue, to ensure that this criminal law instrument is capable of preventing illicit enrichment and commission of similar offences. However, in order for the state to be successful in confiscating the objects used to commit offences or assets deriving from crime, the grounds for confiscation need to be efficient. The purpose of confiscation is met only when the grounds for confiscation are capable of providing the necessary outcome.

There must be a legal basis for carrying out a confiscation. In the Estonian legal system, confiscation and the ways of its implementation are regulated by Chapter 7, Other Sanctions, of the Penal Code. The objects of confiscation regulated are the object used to commit offence, and the assets presumably deriving from crime. According to Article 85 (1) of the Penal Code, confiscated objects shall be transferred into state ownership or, in the cases provided for in an international agreement, shall be returned.

To avoid confiscation, offenders usually hide, transfer or use the assets deriving from crime or the objects used to commit offence. Assets are often hidden via third persons to avoid losing what was obtained from illegal activities.

Since hiding assets deriving from crime or objects used to commit offence is possible by using a third person and is often a beneficial method successfully used by offenders, the statement of the thesis is that illegal enrichment is possible via third parties. By reference to that statement, the objective of the thesis is to evaluate whether and how efficiently is the valid confiscation

regulation able to react to cases in which a third person is used to hide assets deriving from crime and is it possible to confiscate assets covered by third party rights. The objective is supported by searching for answer to the question whether the legislation on criminal law provides sufficient grounds for confiscation of assets related to third party to prevent illicit enrichment.

Considering that the objective of this thesis is directly related to the regulation of confiscating assets deriving from crime from third parties, an interconnected approach to issues is used by implementing an analytical method. This means that in order to assess the efficiency of regulation on confiscation of assets covered by third party rights in the Estonian legislation, the thesis first addresses the institute of confiscation, the principles related to confiscation, and the regulation on confiscating from third parties. This enables to ensure the observability of issues arising in confiscation of assets covered by third party rights that will be addressed later in the thesis. The second chapter of the paper introduces the issues related to confiscation of assets covered by third party rights and presents an assessment on whether these issues could be solved or are they inevitable due to various reasons.

The first chapter of the paper examines the grounds and prerequisites necessary for a court under Estonian legislation to confiscate an object used to commit offence, a direct object of offence, assets acquired through or on account of criminal offence, or assets acquired through presumed criminal offence. Article 83 (3) 1)-3) of the Penal Code states that if the object belongs to a third person at the time of the making of the judgment or ruling, and if a third person has, through recklessness, aided in the use of the objects, has acquired the objects or substance on account of the offender, or knew that the objects or substance were transferred to them in order to avoid confiscation thereof, a court may apply confiscation of the object. Confiscation of assets within the meaning of Article 83¹ (1) of the Penal Code and assets acquired through criminal offence within the meaning of Section (2), and assets presumably acquired through criminal offence within the meaning of Article 83² (1) of the Penal Code (extended ground for confiscation) from third persons is also possible, but only if the assets belong to the legal person at the time of the making of the judgment and the third person has acquired it on account of the offender, or knew that the assets were transferred to them in order to avoid confiscation. According to the legislation, the assets may be mixed with other legal assets of the offender or the third person correspondingly, after which such assets become mixed assets (assets acquired through offence or presumed criminal offence or as the result thereof + legal assets). Mixed assets cannot be confiscated, and, in such case, substitution must be found to confiscation according to Article 84 of the Penal Code. In addition, an important

precondition was addressed in the first chapter on confiscation – the proportionality of confiscation, bringing us to understanding that although application of the principle of proportionality in deciding on confiscation is important, it is a somewhat subjective presumption because the proportionality of confiscation is not perceived unambiguously by the prosecutor, courts, and the recipient of the confiscation decision. The reason is that both the prosecution and the defense bring out only the facts supporting their own position when substantiating proportionality, discarding other, similarly relevant aspects. The first chapter also viewed third person as a recipient of a confiscation decision. In order for any third person to be a recipient of such a decision, they must be legally included in the proceedings. The rights and obligations of a third party arise from the provisions of the Code of Criminal Procedure, with the distinction that in a criminal proceeding, confiscation of a third party's asset is decided upon while the rights of the suspect partially extend to a third party. However, suspect's rights extending only partially to a third party may lead to a situation in which it appears in the final stage of the proceedings that the rights of the third party have not been adequately protected. This can in turn lead to a serious infringement of criminal procedure.

The second chapter addresses confiscation of assets from a third person and various issues surrounding confiscation of assets covered by property rights. The chapter was divided into five subcategories, the first of which viewed the issue of improving the assets of a third party by the assets acquired through criminal offence. In such a case, improved assets cannot be confiscated from the third party because they are the owner of the improved assets and have not acquired the assets at the offender's expense. Another aspect that emerged was the question of whether the fact of who the third person is to the offender be of any significance, for example, in case of a person (family member or legal person) in contact with the offender. Although confiscation of the improvements in a way of replacement is possible, it was found to be somewhat problematic, since replacement of a confiscation will bring about a financial claim against a third party. Satisfaction that claim can be deferred by the obligated person, or they may become insolvent by implementing various methods of hiding their assets, and thus avoid satisfaction of the claim. It is therefore possible that crime does pay since confiscation is not possible. It was found that the issue regarding improvement of assets needs solving. One of the possible solutions suggested was confiscation of the improved object or immovable in the form that does not tie it to the value before the improvements nor the fact whether the third person whose assets were improved is or was in contact with the offender.

Since confiscation from a third person is possible if it is confirmed that the third person knew that the property was transferred to prevent it from being confiscated, the model was addressed

in which the offender is the sole owner or member of the board of a company, and at the same time, the legal person acts as a third person. It was concluded that in case of sole management or ownership, consciousness of the offender should be attributed to the third party forming a legal person, and confiscation should be possible. Among other things, it was discussed in case of one-man-companies whether it would be possible to assign an offender's act to a legal person, or deem the legal person as a means for hiding the assets. In addition, the issue of dissolving, merging and dividing a legal person and then distributing the assets for a concealment scheme was discussed. It was admitted that hiding assets obtained in such a manner through a third person legal entity is possible and could be prevented by prohibiting a legal person to change its legal form during proceedings. However, it was concluded that it would be disproportionate to restrict the freedom of a legal person as an independent subject of law, as it would serve as a preventive measure in a way, and preventive measures can only be used under the Code of Criminal Procedure on suspected, accused or convicted offenders.

The second chapter addressed the rule arising from the grounds of confiscation that the assets confiscated from a third person must originate from a specific offence. However, it was found that this rule enables indirect illegal enrichment, because when an offender has used up the assets from the offence, substitute confiscation will take place and a state's claim against the offender is created. However, the offender does not satisfy the claim with their legal assets but transfers it to a third person. In that case the assets cannot be confiscated from the third person, and the offender no longer has means to satisfy the substitute confiscation claim. It was concluded that the rule is too inflexible and should be revised because in essence, it is transferring assets to a third person to avoid confiscation, with the only difference that the assets transferred do not originate from an offence, and at the same time, not satisfying the substitute confiscation claim enables indirect enrichment as a result of the offence.

Another possible way of hiding the assets to avoid satisfaction of substitute confiscation claim is to use ostensible claims by third persons. The problem arises from the fact that regardless of the grounds under which the object shall be confiscated, any third person claim against the offender takes priority over the state's confiscation claim. The purpose of that provision is to avoid violation of the rights of third persons who are not the subjects of a confiscation claim, as established in Article 85 (2) of the Penal Code. However, since a creditor is not a subject in criminal proceedings, verifying the circumstances related to the claim is somewhat limited. In a similar manner, it is possible to take advantage of a mortgage entry in favor of a third person, if it has priority over the court's mortgage. One of the solutions suggested was to use the right established in Article 349 of the Law of Property Act that states that if a claim secured by a

mortgage is satisfied or a claim is not created, the actual owner of the encumbered immovable may demand entry of the mortgage in the name of the owner or its deletion, unless otherwise agreed. That is, such right of claim should be confiscated from the owner.

Lastly, the second chapter of the paper viewed the catalogue of third person rights when confiscation of their assets is decided upon in criminal proceedings. In that case, the rights of the suspect are partially extended to the third person. The objective was to determine whether the rights of a suspect sufficiently extend to the third person and whether the rights that do not extend should do so, since otherwise it could cause significant breach of criminal proceedings and, subsequently, annulment of the judgment. It was found that a third person should have a right to confer with the counsel without the presence of other persons (Article 34 (4) of the Code of Criminal Procedure) and give consent to the application of settlement proceedings (Article 34 (1) 10) of the Code of Criminal Procedure), including to conclude or not to conclude a settlement proceedings agreement in the proceedings on assets. The justification may be that the right to confer with the counsel without the presence of other persons should extend to the third person when the criminal proceedings decide upon the confiscation of their assets, because considering the circumstances, the third person should have a similar right for a confidential relationship with their counsel without the presence of other persons, as it would ensure effective legal aid by the counsel to the person whose subjective rights are being decided upon in the criminal proceedings. Also, the right to give consent to the application of settlement proceedings, including to conclude or not to conclude a settlement proceedings agreement in the proceedings on assets, should be ensured to third persons since their proprietary rights are being decided upon.

In the light of the topics addressed in this thesis it was concluded that the grounds for confiscation are not sufficient to ensure the principle that no crime should pay. Via a third person, it is possible to hide the assets acquired through offence or to avoid confiscation or substitution. It means that using a third person enables illicit enrichment. Since ensuring a principle supporting confiscation must be a priority to the State because it enables to stop organized crime and prevent the assets acquired through criminal offence to enter into legal economic turnover, the State should also find ways to make the methods of confiscation more efficient. It means that the grounds for confiscation need changing in the light of the issues addressed in the thesis, to furnish the principle of confiscation as well as its preventive nature.

KASUTATUD LÜHENDID

AÕS	asjaõigusseadus
AÕSK	Asjaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne.
KarS	karistusseadustik
komm	kommentaar
koost	koostaja
KrK	kriminaalkoodeks
KrMS	kriminaalmenetluse seadustik
KrMSK	Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne.
lg	lõige
nt	näiteks
p	punkt
PS	põhiseadus
RKKKm	Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrus
RKKKo	Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus
RKTKo	Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus
RKÜKo	Riigikohtu üldkogu otsus
RT	Riigi Teataja
s.o	see on
SE	seaduseelnõu
SE 308 seletuskiri	Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise direktiivi ülevõtmine) eelnõu juurde. SE 308.
SE 468 seletuskiri	Seletuskiri karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde. SE 468.
SE 770 seletuskiri	Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. 770 SE.

SE 972 seletuskiri Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, kohtutäituri seaduse, karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, riigi õigusabi seaduse ja täitemenetluse seadustiku muutmise seaduse juurde. 972 SE.

TMS	täitemenetluse seadustik
TsÜS	Tsiviilseadustiku üldosa seadus
TsÜSK	Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne.
vlj	väljaanne
vms	või muu selline
vnr	veerunumber
vt	vaata

KASUTATUD MATERJALID

A. Kasutatud kirjandus

1. Boucht, J. *The Limits of Asset Confiscation. On the Legitimacy of Extended Appropriation of Criminal Proceeds*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing Ltd 2017.
2. Catargiu, M. "The Origins of Criminal Liability of Legal Persons – A Comparative Perspective". *International Journal of Juridical Sciences*, 2013. – Arvutivõrgus: <http://univagora.ro/jour/index.php/aijjs/article/viewFile/695/145> (10.03.2018)
3. *Confiscation of criminal and illegal assets: European perspectives in combat against serious crime. Policy Paper*. – Arvutivõrgus: www.confiscation.eu/site/wp-content/uploads/2015/03/Policy_Paper_EN_web.pdf (03.03.2018).
4. *Eraõigusliku juriidilise isiku lõpetamine*. Justiitsministeerium. – Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/ari-uhingu-ja-laevaregister/eraoigusliku-juriidilise-isiku-lopetamine> (18.03.2018)
5. *European Commission. Migration and Home Affairs. Policies. Confiscation & Asset Recovery*. – Arvutivõrgus: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/confiscation-and-asset-recovery_en (01.04.2018)
6. Forsaith, J., Irving, B., Nanopoulos, E., Fazekas, M. *Study for an impact assessment on a proposal for a new legal framework on the confiscation and recovery of criminal assets*. – Arvutivõrgus: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/docs/external_study_used_as_a_basis_for_the_commission_ia_october_2012_en.pdf (05.03.2018)
7. Kergandberg, E., Pikamäe, P. (koost.). *Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura 2012.
8. Klip, A. *European Criminal Law: An Integrative Approach. Ius Communitatis II*. 3rd edition. United Kingdom, Cambridge: Intersentia Ltd, 2016.
9. Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J. *Sanktsiooniõigus*. Tallinn: Juura 2017.
10. Kiris, R. *Vara konfiskeerimine ja arestimine. Riigikohtu praktika ülevaade*. Tartu: 2014.
11. Kruusmaa, K.-C., Kärner, M. *Majanduskuritegude menetluspraktika analüüs. Võrguteavik*. Tallinn: Justiitsministeerium 2015. – Arvutivõrgus:

- http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/majanduskuritegude_menetluspraktika_analuus.pdf
12. Lindsalu, P. Konfiskeerimiste ülevaade 2015. – Arvutivõrgus:
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/konfiskeerimiste_ulevaade_2015.pdf (13.04.2018).
 13. Notarite Koda. Teabekeskus. Artiklid. Küsimused asjaõigusest. HüpotEEK. – Arvutivõrgus:
<https://www.notar.ee/522> (31.03.2018).
 14. Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise direktiivi ülevõtmine) eelnõu juurde. SE 308. – Arvutivõrgus:
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ab025041-a7a0-4975-9c9e-f88a33162bdf> (17.02.2018)
 15. Sootak, J. Eetilised valikud ja karistusõigus. – Arvutivõrgus:
<https://www.eetikakeskus.ut.ee/sites/default/files/eetikakeskus/files/Eetilised%20valikud%20karistus%C3%B5iguses.pdf> (19.04.2018).
 16. Sootak, J., Parmas, A. Mootorsõiduki konfiskeerimine karistusseadustiku §-s 424 sätestatud teo korral. – *Juridica X/2007*.
 17. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). *Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 3. vlj.* Tallinn: Juura 2009
 18. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). *Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 4. vlj.* Tallinn: Juura 2015.
 19. Sootak, J. Üliõpilastööde kirjutamise ja vormistamise juhend. 2.vlj. Tallinn: Juura 2016. – Arvutivõrgus: https://issuu.com/iuridicum/docs/juhend_2016 (19.04.2018).
 20. Stessens, G. *Money Laundering: A New International Law Enforcement Model.* Cambridge University Press: 2000.
 21. Sööt, M.-L. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seletuskiri. – Arvutivõrgus:
https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/seletuskiri_kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf (19.04.2018).
 22. Varul, P., Kull, I., Köve, V., Käerdi, M., Puri T. (koost). *Asjaõigusseadus I. kommenteeritud väljaanne.* Tallinn: Juura 2014.
 23. Varul, P., Kull, I., Köve, V., Käerdi, M. *Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne.* Tallinn: Juura 2010.
 24. Seletuskiri liiklusseaduse ja karistusseadustiku ning nendega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. SE 179. – Arvutivõrgus:

- <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/acf423dc-cbee-1257-0f3d-b725f8477ccb/Liiklusseaduse%20ja%20karistusseadustiku%20ning%20nendega%20seonduvate%20%20seaduste%20muutmise%20seadus> (12.02.2018).
25. Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. SE 770 – Arvutivõrgus:
<https://www.riigikogu.ee/download/61cc0b39-b9c5-4ada-928c-f553a66fd111>
(25.02.2018)
26. Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu teise lugemise juurde. SE 80 II. – Arvutivõrgus:
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3fdc8de9-e0bc-4c52-87ac-b823f8369cfe> (31.03.2018).
27. Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde. SE 441. – Arvutivõrgus:
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/e9d9554c-ce40-4109-81bc-d1529fc238c9> (31.03.2018)
28. Seletuskiri karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde. SE 468. – Arvutivõrgus:
[https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/68318689-1151-40bd-b2c1-b371b2a37dee/Karistusseadustiku%20ja%20kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seaduse%20eeln%C3%B5u%20\(468%20SE%20II\)](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/68318689-1151-40bd-b2c1-b371b2a37dee/Karistusseadustiku%20ja%20kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seaduse%20eeln%C3%B5u%20(468%20SE%20II)) (23.01.2018) (edaspidi: SE 468 seletuskiri).
29. Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, kohtutäituri seaduse, karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, riigi õigusabi seaduse ja täitemenetluse seadustiku muutmise seaduse juurde. SE 972. – Arvutivõrgus:
<https://www.riigikogu.ee/download/4a62e50f-6bb4-3fa0-b81a-86fd6afd5dbe> (17.02.2018)
30. Seletuskiri Vabariigi Valitsuse protokollilise otsuse eelnõu 12-0545 juurde Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi kohta, mis käsitleb kriminaaltulu arestimist ja konfiskeerimist Euroopa Liidus. – Arvutivõrgus:
<https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/153f19ff-14d8-45b6-8f0c-d03d5230c32b>
(23.01.2018).
31. TRANSCRIM'i, Trento Ülikooli Uurimiskeskuse ja Palermo Ülikooli koostöös 2001.a valminud uuringu "The Seizure and Confiscation of the Proceeds of Crime in the European Union Member States: What Works, What Does Not And What Is Promising" lõpparuanne (viidatud: Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, kohtutäituri seaduse, karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, riigi õigusabi seaduse ja

täitemenetluse seadustiku muutmise seaduse juurde. 972 SE, lk 10. – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/download/4a62e50f-6bb4-3fa0-b81a-86fd6afd5dbe> (17.02.2018).

B. Kasutatud normatiivaktid

32. Advokatuuriseadus. – RT I 2001, 36, 201 ... RT I, 20.04.2017, 4.
33. Asjaõigusseadus. – RT I 1993, 39, 590 ... RT I, 25.01.2017, 5.
34. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 15.05.2015, 2.
35. Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 30.12.2017, 29.
36. Kriminaalkodeks. – RT 1992, 20, 288 ... RT I 2002, 56, 350.
37. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 05.12.2017, 8.
38. Pankrotiseadus. – RT I 2003, 17, 95 ... RT I, 26.06.2017, 29.
39. Tsiviilkohtumenetluse seadustik¹. – RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 04.07.2017, 30.
40. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I 2002, 35, 216.
41. Täitemenetluse seadustik. – RT I 2005, 27, 198 ... RT I, 03.04.2018, 24.
42. Äriseadustik¹. – RT I 1995, 26, 355 ... RT I, 17.11.2017, 22.

43. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/42/EL kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus. – ELT L 127, 29.04.2014, lk 39-50.
44. Euroopa Nõukogu raamotsus 2005/212/JSK, 24. veebruar 2005, mis käsitleb kuritegevusega seotud tulu, kuriteovahendite ja omandi konfiskeerimist. – ELT L 68, 15.03.2005, lk 49-51.
45. Euroopa Liidu nõukogu 20. oktoobri 2010. a direktiiv 2010/64/EL õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses. – ELT L 280, 26.10.2010, lk 1-7.

46. Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon. – RT II 1996, 11, 34.
47. Rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsioon. 8. novembril 1990. a Strasbourg. – RT II 2000, 7, 41.
48. Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon. – RT II 2003, 1, 1.

49. The Criminal Code of Finland. Section 3 — Extended forfeiture of the proceeds of crime (875/2001). – Arvutivõrgus: https://www.unodc.org/res/cld/document/fin/the-criminal-code-offinland_html/Criminal_code_of_Finland.pdf (05.03.2018).

C. Kasutatud kohtupraktika

50. RKKKo, 4.05.2009, asjas nr 3-1-1-28-09
51. RKKKo, 14.04.2010, asjas nr 3-1-1-119-09
52. RKKKo, 5.10.2010, asjas nr 3-1-1-73-10
53. RKKKm, 11.04.2011, asjas nr 3-1-1-97-10
54. RKKKo, 14.12.2011, asjas nr 3-1-1-89-11
55. RKKKm, 20.02.2012, asjas nr 3-1-1-1-12
56. RKKKm, 12.11.2012, asjas nr 3-1-1-102-12
57. RKKKo, 10.06.2013, asjas nr 3-1-1-43-13
58. RKKKo, 1.07.2013, asjas nr 3-1-2-4-12
59. RKKKm, 14.10.2013, asjas nr 3-1-1-87-13
60. RKKKm, 24.03.2014, asjas nr 3-1-1-15-14
61. RKKKm, 2.12.2014, asjas nr 3-1-1-86-14
62. RKKKo, 5.12.2014, asjas nr 3-1-1-52-14
63. RKKKm, 18.03.2015, asjas nr 3-1-1-78-14
64. RKKKm, 10.06. 2015, asjas nr 3-1-1-51-15
65. RKKKm, 15.06.2015, asjas nr 3-1-1-52-15
66. RKKKo, 17.06.2015, asjas nr 3-1-1-54-15
67. RKKKo, 5.11.2015, asjas nr 3-1-1-88-15
68. RKKKm, 3.12.2015, asjas nr 3-1-1-102-15
69. RKKKo, 25.02.2016, asjas nr 3-1-1-4-16
70. RKKKm, 3.03.2016, asjas nr 3-1-1-10-16
71. RKKKo, 9. 03.2016, asjas nr 3-1-1-6-16
72. RKKKm, 1.06.2016, asjas nr 3-1-1-46-16
73. RKKKm, 7.12.2016, asjas nr 3-1-1-68-16
74. RKKKm, 22.12.2016, asjas nr 3-1-1-106-16
75. RKKKm, 8.03.2017, asjas nr 3-1-1-117-16
76. RKKKo, 17.11.2017, asjas nr 4-16-5811/27
77. RKTKo, 20.05.2009, asjas nr 3-2-1-48-09
78. RKTKo, 15.02.2017, asjas nr 3-2-1-140-16
79. RKÜKo, 12.06.2008, asjas nr 3-1-1-37-07
80. RKÜKm, 30.04.2013, asjas nr 3-1-2-3-12

81. TlnRnKo, 23.01.2017, asjas nr 1-16-2130

82. TrtRnKo, 08.06.2017, asjas nr 1-15-9048

83. EIKo 15.01.2015, 63362/09, *Rummi vs Eesti*, p 103.

84. Case C-305/05, 26.06.2007, Ordre des barreaux francophones et germanophone, Ordre français des avocats du barreau de Bruxelles, Ordre des barreaux flamands, Ordre néerlandais des avocats du barreau de Bruxelles, p 34.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Hedi Kade,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „**Kolmanda isiku õigustega kaetud vara konfiskeerimine või selle asendamine**“, mille juhendajad on MA Rauno Kiris ja prof. Jaan Sootak,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **23.04.2018**